

๐

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๕๗ ตอนที่ ๑๕๖๑ – ๑๕๗๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๕๖๑

ที่กุรน้อย ราชบุรี

วันเสาร์ที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๒๙

- ถ. อย่างนี้ความรู้สึกที่ว่า เรา ๆ ก็เป็นอุปาทาน
- สุ. แน่นนอน เป็นความเข้าใจผิด
- ถ. เป็นอุปาทาน
- ส. อุปาทานหมายความว่าอะไร
- ถ. คือ ความหลงผิดไปยึด
- สุ. ความยึดมั่นในทุกสิ่งทุกอย่าง
- ถ. อย่างเรื่องเมตตาอาจารย์อธิบายว่า เราเจริญเมตตาเป็นการดี แต่ขณะที่ให้เจริญเมตตาก็ให้ระลึกอยู่เสมอว่า ไม่ใช่เราเป็นผู้เจริญเมตตา
- สุ. ไม่ใช่ให้ระลึกอยู่เสมอ แต่ต้องรู้ว่าธรรมทั้งหมดไม่ใช่ตัวตนเลย สักอย่างเดียว สัพเพ ธัมมา อนัตตา พุดตามได้ แต่ต้องค่อย ๆ เข้าใจตาม ค่อย ๆ รู้ตาม จนกว่าจะประจักษ์แจ้งตามความเป็นจริง ๆ อย่างที่พุด
- ถ้าพุดว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา เป็นความจริง แต่จริงขั้นพุดตาม ถ้าสัพเพ ธัมมา อนัตตา แต่กำลังเห็นเป็นเราเห็น ไม่ตรงแล้ว ไซ้ใหม่ กำลังได้ยิน เป็นเราได้ยิน ก็ไม่ตรงกับสัพเพ ธัมมา อนัตตาอีก
- และที่ว่าปัญญาต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจนกว่าจะละความยึดถือ สภาพธรรมนั้นว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เมื่อปัญญาเจริญขึ้นนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่ามีความว่ามีวิธีให้เราไปทำ
- โดยมากทุกคนจะคิดถึงวิธี ไปถึงก็ถามว่าปฏิบัติอย่างไร ไม่ได้ถามเลยว่า จะเข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏอย่างไร ทางตากำลังเห็นจะต้องเข้าใจว่า

อย่างไร จะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมอย่างไร ไม่ถาม แต่ถามว่าจะทำอย่างไร โดยที่ไม่คิดถึงความรู้เลย ใช่มั้ย

ถ. พอจะเข้าใจได้โดยหลักเหตุผลที่อาจารย์อธิบายมา แต่ตามความเป็นจริงแล้วทำไม่ได้

ส. ทำไม่ได้แน่ รับรองว่าไม่มีอัตตาตัวตนที่จะทำได้ แต่ถ้าเข้าใจเรื่องของการอบรมเจริญปัญญาอีกระดับหนึ่ง เพราะว่าพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงคิดเรื่องของธรรมและเอามาสอนที่จะว่าระดับความรู้ของท่านเท่ากับที่เราฟังแล้วเข้าใจ แต่ต้องเป็นการประจักษ์แจ้งแทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปในขณะนี้ ซึ่งนั่นเป็นปัญญาที่ได้อบรมแล้ว และได้ทรงแสดงหนทางที่จะอบรมเจริญปัญญาให้ถึงขั้นนั้น ซึ่งผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งประจักษ์แจ้งเป็นพระอริยสาวก ก็มีเป็นจำนวนมาก

เพราะฉะนั้น ระดับขั้นของปัญญามีต่างกัน เพียงขั้นการฟังละกิเลสไม่ได้เลย แต่ปัญญาที่จะดับกิเลส ละการยึดถือว่าเป็นตัวตน ต้องถึงขั้นปัญญาที่ประจักษ์แจ้ง ซึ่งขณะนี้สภาพธรรมที่กำลังเกิดดับ แต่อวิชชาไม่สามารถประจักษ์แจ้งความเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนี้ เพราะว่าอวิชชาเป็นสภาพไม่รู้ มีกิจปิดบังลักษณะที่แท้จริงของสิ่งที่กำลังปรากฏไม่ให้เห็นตามความเป็นจริง ทางตาต้องดับทางหูจึงจะได้ยิน แม้เข้าใจอย่างนี้ ก็ไม่มีทางที่อวิชชาจะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปได้ เพราะฉะนั้น จึงทรงแสดงหนทาง คือ มรรคมีองค์ ๘ สติปัฏฐาน ๔ มัชฌิมาปฏิปทาที่จะทำให้สามารถรู้ได้จริง ๆ ว่า สภาพธรรมในขณะนั้นนอกจากจะไม่ใช่อัตตา สัตว์ บุคคลแล้ว ยังเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็วด้วย

ถ. พระพุทธพจน์ที่ว่า อัตตาหิ อัตตโนนาโถ ขอให้อาจารย์อธิบาย รู้สึกว่าจะขัดแย้งกัน

ส. หมายความว่า คนอื่นดับกิเลสของเราไม่ได้

ถ. อัตตาหิ อัตตโนนาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน พังดูก็มีตัวมีตน

ส. ต้องเข้าใจว่า ธรรมต้องประกอบกันหมด แม้แต่คำที่ใช้ว่า เรา หรือ เขา หรือแม้แต่คำว่า ตถาคต ก็ต้องมีความหมายว่า ไม่ได้หมายความว่าถึงขั้นอื่น ไม่ได้หมายความว่าถึงรูปขันธ์นามขันธ์อื่น แต่หมายความว่าถึงรูปขันธ์นี้ นามขันธ์นี้ จึงใช้คำนี้เพื่อให้เข้าใจ เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของภาษาที่จะให้เข้าใจลักษณะของ สภาพธรรม ถ้าไม่สมมติก็ไม่เข้าใจ

แม้แต่ในที่นี้ มีเห็นเหมือนกัน มีจักขุปสาทรูปเหมือนกัน มีหูเหมือนกัน มีได้ยินเหมือนกัน จึงต้องตั้งชื่อเพื่อจะได้เรียกถูกว่าหมายความว่าถึงใคร ทางโน้นก็มี จักขุปสาทรูป ทางนี้ก็มีจักขุวิญญาณ ทางโน้นก็มีโสตวิญญาณ ก็มีเพียงการได้ยินบ้าง การเห็นบ้าง การได้กลิ่นบ้าง การลิ้มรสบ้าง การคิดนึกบ้างเท่านั้น แต่เพื่อให้รู้ว่า หมายความว่าถึงขั้นไหน จึงต้องตั้งชื่อ เพื่อที่จะเรียกได้ถูก

ถ. อย่างนี้คำว่า อตตตา ก็เป็นคำที่สมมติขึ้นมา

ส. ทั้งหมด เพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งแสดงว่า คนอื่นดับกิเลสให้ไม่ได้ แม้แต่พระผู้มีพระภาคก็ดับกิเลสให้ใครไม่ได้ นอกจาก คนนั่นเองจะต้องอบรมเจริญปัญญาของตัวเอง

ถ. ที่พระพุทธเจ้าให้ภิกษุเดินจงกรม และทำสถานที่จงกรม อยากรู้ว่าการเดินจงกรมนี้เพื่ออะไร ฟังในเทป อาจารย์ไม่ค่อยพูดถึงเลยในเรื่องเดินจงกรม

ส. จังกะมะ หมายความว่าถึงการก้าวไปตามลำดับ ซึ่งได้แก่เดินผลัดเปลี่ยน อิริยาบถ เพราะว่าภิกษุท่านไม่มีกิจอย่างคฤหัสถ์

ถ. ขอโทษ อาจารย์เคยเดินจงกรมบ้างหรือเปล่า

ส. หมายความว่าอย่างไร เดินจงกรม ในเมื่อการจงกรมหมายถึงการ ก้าวไปตามลำดับ ศัพท์ว่า จังกะมะ หมายความว่าก้าวไปตามลำดับ ภาษาธรรมดาก็คือเดิน และสำหรับพระภิกษุท่านเดินผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ เพราะว่า ท่านไม่มีกิจอย่างคฤหัสถ์ จะให้ท่านนั่งอยู่ตลอดเวลาเป็นสิ่งที่อิริยาบถไม่สมำเสมอ

ถ. คือ เพื่อเปลี่ยนอิริยาบถ

ส. และขณะที่เป็นพระภิกษุท่านก็มีกิจของท่าน คือ เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน ก็คือเป็นผู้ที่เจริญสติปัฏฐานนั่นเอง ไม่ใช่ว่าจะต้องมีการเดินอีกอย่างที่ท่านถามดิฉันเมื่อสักครู่นี้ว่า ดิฉันจงกรมหรือเปล่า

ถ. เรื่องความคิดของคน คิดไปในทางกุศลก็มี คิดไปในทางอกุศลก็มี เคยได้ยินมาว่า สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหลายนี้ไม่ได้ให้เกิดวิบากในอนาคต แต่เป็นอกุศลจิตที่เกิดขึ้นภายในจิต ผมอยากจะทราบว่า การคิดอกุศลทั้งหลายนั้น เราจะไม่ได้รับผลของกรรมนั้นบ้างหรือ

ส. แล้วแต่กำลังของเจตนา เพราะว่ามามีโมกขด้วย ถ้าคิดถึงอย่างนี้ บางคนก็จะเอาเหตุการณ์ในแต่ละวัน ๆ มานั่งคำนวณ มานั่งขีดเส้นว่า อันนี้ถึงขั้นกรรมหรือยัง หรืออันนี้เป็นแต่เพียงขั้นอกุศลจิต

แต่ดิฉันคิดว่า การเจริญสติปัฏฐานช่วยให้เห็นอกุศลแม้เล็กน้อยตามความเป็นจริง เพื่อจะได้เกิดหิริโอตตปปะ และแล้วแต่กำลังของปัญญาว่าจะละได้หรือละไม่ได้ แต่ไม่ใช่เรื่องที่เราจะมานั่งคำนวณคิดว่า อันนี้จะเป็นกรรมที่ให้ผลหรือเปล่า

ถ. คิดว่า ในวันหนึ่ง ๆ อกุศลจิตย่อมเกิดมากกว่ากุศลจิต เมื่อมีอกุศลมากกว่าคงจะไม่พ้นนรกแน่ ๆ มองเห็นรำไร ๆ อยู่แล้ว เพราะในวันหนึ่ง ๆ จิตของเรา ก็ไม่ได้เป็นกุศลมากมายอะไรนัก เพียงแต่เกิดขึ้นวันละเล็กละน้อย นอกนั้นเป็นอกุศลจิตหมด เมื่อเป็นอย่างนี้ก็นึกถึงนรก มองเห็นอยู่แล้ว ไม่มีทางใดเลย แต่เมื่อมาคำนึงถึงว่า อกุศลจิตที่เพียงแต่คิดขึ้นมานั้นไม่ทำให้เกิดวิบาก เลยคิดว่า นี่คงรอดนรกได้

ส. กรรมอะไรทำให้มาเกิดในมนุษยโลกนี้ ทุกคนผ่านนรกมาแล้ว ใช่ไหม มาเกิดในมนุษยโลกด้วยผลของกุศลกรรม ฉะนั้นใด กุศลกรรมชาตินี้ก็มีโอกาสที่จะทำให้เกิดวิบากเกิดขึ้นในสุคติภูมิ ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ประมาท ชาติก่อนยังรอดมาได้ มาเกิด

ในโลกนี้ได้อย่างไร ไขใหม่ เพราะฉะนั้น กุศลกรรมที่ทำให้ก็พาต่อไปที่จะให้เกิดใน
สุคติภูมิ แต่ต้องไม่ประมาท คือ ไม่ทำอกุศลกรรมบถ

ถ. เราเป็นผู้สร้างอกุศลกรรม มีวิบากกรรม และต้องไปรับวิบากของ
อกุศลกรรม เรียนถามว่า ใครเป็นผู้สร้าง ใครเป็นผู้รับ

ส. เจตนาเป็นตัวกรรม เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเป็นความจริงใจ
เป็นความตั้งใจ

ถ. เจตนาเป็นผู้รับวิบากกรรม

ส. มิได้ เจตนาเป็นกรรม วิบากหมายความว่าถึงผลของกรรม

ถ. แล้วใครเป็นผู้รับวิบาก

ส. ตัววิบากเกิดขึ้นเป็นผลของกรรม

ถ. ใครเป็นผู้รับผล

ส. วิบาก ไม่มีตัวอีกต่างหาก

ถ. มีใครเป็นผู้ทำหรือเปล่า

ส. กรรมเป็นเหตุ วิบากเป็นผล เจตนา คือ กรรม เป็นเหตุ วิบากเป็นผล
อยากรู้จักวิบากไหมวันนี้ กำลังเห็นนี้เป็นวิบาก กำลังได้ยินเป็นวิบาก ตัวหรือเปล่า
ใครหรือเปล่า

ถ. เป็นอันที่สะสม

ส. มิได้ กำลังเห็นนี้เป็นตัว เป็นใครหรือเปล่า ได้ยินในขณะนี้ เป็นวิบาก
เป็นตัว เป็นใครหรือเปล่า ในเมื่อวิบากเกิดขึ้นและดับไปแล้ว เป็นใครที่ไหน เกิดขึ้น
และกีดดับไปอีก เป็นใครที่ไหน นี่คือวิบาก

ถ. และมีการส่งผลไป

ส. วิบากเป็นผลของกรรม กรรมเป็นเหตุ วิบากเป็นผล

ถ. สมมติว่าเราสะสมทรัพย์สมบัติไว้ ก็เหมือนเราสะสมกรรมไว้
เปรียบเทียบอย่างนี้ได้ไหม และเราก็มีการส่งผลไป เช่น ส่งไปให้ทายาท

ส. นี่มีตัว

ถ. ผมก็ยังมีความรู้สึกว่า จะต้องมีการให้และต้องมีการรับ

สุ. ตอนเกิดมา ใครส่งมาเกิด

ถ. ไม่ทราบ

สุ. กรรม ถ้าไม่มีกรรมก็ไม่ต้องเกิด จะเห็นได้ว่า แม้แต่ตอนเกิดก็ยังไม่รู้ว่า มาจากไหน ใช่มั้ย แต่ให้ทราบว่า ขณะที่เกิด กรรมเป็นเหตุทำให้ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นวิบากเกิดขึ้น และเกิดมาแล้ว ใครส่งมาให้นั่งขณะนี้ ต้องมีตัวคนส่งไหม หรือเป็นสภาพธรรมที่เกิดดับสืบทอดกันตามเหตุตามปัจจัย ตราบใดที่ยังไม่หมดกิเลส ยังไม่หมดกรรม ก็ต้องมีการเห็น มีการได้ยิน มีการคิดนึก มีการเกิดหลังจากที่ตายแล้วอีก ซึ่งเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง ๆ ไม่มีใครส่ง เป็นเรื่องของสภาพธรรมทั้งนั้น

ถ. อย่างคำว่า ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ถ้าจะเปรียบกับสภาวะของธรรมชาติ น้ำกลายเป็นไอขึ้นไป กลายเป็นเมฆ และกลายเป็นหยดน้ำฝนตกลงมาเป็นน้ำอีก เปรียบเทียบอย่างนี้ได้ไหม

สุ. นี่คิดเอง จะเป็นตำราเป็นเล่ม ๆ ใครจะเขียนแบบไหนอย่างไรก็ได้ แต่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้ครบถ้วนในพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น ไม่จำเป็นต้องไปแบบอื่นอีก สิ่งที่มีอยู่ ศึกษาให้เข้าใจในเรื่องเหตุเรื่องผล

ถ. ถ้าพูดกรรม พูดวิบาก รู้สึกว่าไม่เข้าใจ

สุ. ไม่เข้าใจ เราก็ต้องเห็นว่า กรรมได้แก่เจตนา เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี มีจริง ๆ หรือเปล่า หรือไม่มี ... มี เมื่อกุศลมี อกุศลมี ซึ่งเป็นเหตุ ผลคือเห็นมีไหม ... มี ได้ยินมีไหม ... มี นี่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เห็น ได้ยิน คือผลของกรรม ไม่ใช่พระองค์ไม่ได้ทรงแสดงอะไรเลย แต่ทรงแสดงสภาพธรรมที่มี และชี้ให้เห็นว่า ขณะไหนเป็นเหตุ ขณะไหนเป็นผล

ถ้ากุศลมี ขณะนั้นไม่ใช่เห็น ไม่ใช่ได้ยิน คนละขณะ ทุกคนเห็นเหมือนกัน แต่ใจไม่ดีก็เกิดขึ้น หรือใจดีก็เกิดขึ้น ทั้ง ๆ ที่เห็นสิ่งเดียวกัน ก็แสดงว่า สภาพของเห็น ไม่ใช่ขณะที่ดีเป็นกุศล หรือขณะที่ไม่ดีเป็นอกุศล ใช่มั้ย จึงต้องแยกกันว่า เห็น

ส่วนหนึ่ง และเจตนาซึ่งเป็นกุศลหรืออกุศลก็อีกส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้น เจตนาที่เป็นกุศลเกิดขึ้นและดับไป จึงเป็นปัจจัยทำให้เกิดการเห็น การได้ยินสิ่งที่ดีต่าง ๆ

ถ. พุดโดยสมมติ ตัวเจตนาเป็นเราได้อะไรไหม คือ เราเป็นผู้เจตนา

ส. เจตนาดับไปแล้ว เราอยู่ที่ไหน สิ่งที่ยังดับไปแล้ว เกิดขึ้นมาและดับไป อย่าไปถือความเป็นเราเลย ไปหาที่ไหนก็ไม่มีอีกแล้ว และยังคงว่าเป็นเราได้อย่างไร ถ้าหาได้ หาเจอ จะยอมรับว่าเป็นเรา ไปหามาก่อน หาเจอไหม สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วดับไปแล้ว ถ้าหาไม่ได้จริง ๆ จะยังคิดว่าเป็นเราอยู่หรือเปล่า ทั้ง ๆ ที่ดับไปแล้ว เกิดขึ้นมาทีเดียวและดับไป เกิดขึ้นมาชั่วขณะเล็กน้อยและดับไป ยังจะเป็นเราได้อะไรไหม

ถ. ที่ว่าเราไม่มี ตัวไม่มี ฟัง ๆ ไปก็เข้าใจว่า ตัวเราไม่มีจริง ๆ มีแต่สิ่งที่ประกอบประสมกันขึ้นมา

ส. ก็นับว่าเป็นความเห็นถูกต้องขั้นหนึ่ง

ถ. แต่ความรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง ก็ยังแย้งขึ้นมาในใจ

ส. ถ้าเข้าใจอย่างเมื่อไหร่และหมดกิเลสได้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ต้องสอนอะไรอีก

ถ. คือ เป็นแต่เพียงความเข้าใจ

ส. ถ้าเข้าใจอย่างนี้และดับกิเลสได้ พระพุทธเจ้าไม่ต้องสอนอะไรอีก แต่ความเข้าใจขั้นนี้ เป็นขั้นเริ่มต้นเท่านั้นเอง ยังไม่พอที่จะดับกิเลส เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงอีกมากมายนักที่จะให้เข้าใจยิ่งกว่านั้น และอบรมปัญญาขั้นสูงกว่านี้ ที่จะประจักษ์แจ้งการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมในขณะนี้ได้

ถ. คิดว่าเข้าใจนี้อาศัยสมอง โดยการคิด คำนวณ แต่ความรู้สึกเล็ก ๆ นี้ ยังแย้ง

ส. เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่เอาความรู้สึกเล็ก ๆ นี้ ออกไปได้ ซึ่งคนอื่นไม่สามารถเอาออกไปได้เลย ทุกคนสามารถที่จะฟังเข้าใจทั้งนั้น แต่ดับความรู้สึกเล็ก ๆ ว่ามีเราไม่ได้ จนกว่าจะอบรมปัญญาขั้นที่สามารถจะดับได้

ถ. ก็ยังมีความรู้สึกเล็ก ๆ อยู่

ส. ก็เป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเอง หมายความว่าเข้าใจก็เข้าใจ แต่ความรู้สึกลึก ๆ ก็ยังเป็นเรา จนกว่าจะเป็นพระโสดาบัน เพราะฉะนั้น ก็ตรงตามความเป็นจริง

ถ. จะต้องเป็นอย่างนี้ทุกคน

ส. จนกว่าจะถึงความ เป็นพระโสดาบัน

ถ. ยังต้องมีเราอยู่

ส. แน่นนอน จนกว่าจะเป็นพระโสดาบัน

ถ. รู้สึกกระ้างขึ้นมาก ขอบพระคุณ

ถ. ยังเห็นเป็นไมโครโฟน ไต๊ะ แก้อี้ อย่างนี้จะทำอย่างไร

ส. จะทำ หรือว่าจะเข้าใจ

ถ. จะระลึกอย่างไร

ส. ไม่ใช่จะระลึกอย่างไร จะเข้าใจ หรือจะระลึกอย่างไร ความต่างกัน มีแล้ว จะเข้าใจ หรือจะระลึกอย่างไร จะระลึกอย่างไรก็เหมือนจะทำอย่างไร แค่เปลี่ยนรูปคำถาม เปลี่ยนสำนวนเท่านั้นเอง แต่ความหมายเหมือนกัน จะระลึกอย่างไร ก็คือจะทำอย่างไร

มีมิดอยู่เล่มหนึ่ง และด้ามมิดนั้นจะสีกไปได้ด้วยการจับ จะทำอย่างไร จะจับหรือไม่จับ

ขณะนี้นามธรรมและรูปธรรมกำลังปรากฏ หนทางเดียวที่จะรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน คือ ระลึก สังเกต พิจารณา ศึกษา จะใช้คำอะไรก็ได้ เพียงแต่ให้รู้ว่า ในขณะนี้ เป็นนามธรรม คือ เป็นอาการรู้เท่านั้น แม้ว่าจะยังไม่รู้จริง ๆ ว่าอาการรู้เป็นอย่างไร แต่เริ่มที่จะระลึกได้ ไม่ใช่เพียงเห็นและผ่านเลยไป เพียงอ่อนเพียงแข็งที่ปรากฏและผ่านเลยไป แต่ระลึกทันที นี่คือการจับ ที่ว่าจับด้ามมิด คือ ระลึกทันที ไม่ใช่ นั่งมองไปมองมา จะทำอย่างไรให้ด้ามมิดสีก

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ไม่ใช่ง่าย พุทธบริษัทต้องเป็นผู้ตรง ผู้ที่จะเป็นพระอริยบุคคลเป็นอุชุปฏิปันโน คือ ระหว่างที่ยังไม่รู้ก็ต้องไม่รู้ จะทำเป็นรู้ก็ไม่ได้ เพราะว่าไม่ใช่ความจริง ขณะที่ไม่รู้ก็ต้องยอมรับตามความเป็นจริงว่ายังไม่รู้

และขณะที่เกิดการระลึกได้ก็รู้ว่าระลึกได้ และถึงแม้จะระลึกแล้วก็ไม่ใช่ว่าจะรู้ทันที เพราะความไม่รู้ที่สะสมมาในแสนโกฏิกัป นานเท่าไรแล้ว และวันนี้ ก็วัน ก็เดือน อายุ ๘๐ ปีในโลกนี้ นับไม่ได้เลยกับแสนโกฏิกัปที่ผ่านมาแล้ว

เพราะฉะนั้น แทนที่จะคิดว่า อิกก็โกฏิกัป หรือจะอิกก็ชาติ ตัดปัญหาไปเลย เสียเวลาจริง ๆ ขณะนี้รู้สิ่งที่กำลังปรากฏหรือเปล่า เท่านั้นเอง ขณะนี้กำลังได้ยิน รู้หรือไม่รู้ ถ้าไม่รู้ก็อบรม ค่อย ๆ เจริญไป ค่อย ๆ สังเกตพิจารณาไปเรื่อย ๆ จนกว่า จะค่อย ๆ รู้ขึ้น แต่ไม่ใช่ว่าจะทำอย่างไร

มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ แล้วแต่สติที่อาศัยการฟังและเห็นประโยชน์ว่า ทางอื่นไม่มี มีหนทางนี้ทางเดียว คือ ระลึกขณะที่กำลังมีสภาพธรรมกำลังปรากฏ ใสใจที่จะพิจารณาลักษณะนั้นขณะใด ก็แสดงว่า เริ่มที่จะอบรมปัญญาขึ้น ประจักษ์แจ้ง ไม่ใช่เพียงขึ้นการฟัง และตัดปัญหาไปได้เลย ใครจะมาสอนให้ ทำอย่างไร ปฏิบัติอย่างไร ก็ไม่ใช่การอบรมเจริญความรู้ ความเข้าใจ

๑๕๖๒

ที่กรุน้อย ราชบุรี

วันเสาร์ที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๒๙

ส. ขณะนี้กำลังคิด ถามคนอื่นได้ไหมว่าดิฉันคิดอะไร ถามได้ไหม ไม่มีทางเลยที่คนอื่นจะตอบได้ แต่คนคิดนั้นรู้ว่ากำลังคิดอะไร ฉันทิด ขณะกำลังเห็น ทุกคนเห็นเหมือนกันหมด กำลังได้ยิน ทุกคนได้ยินเหมือนกันหมด แต่สติของใคร จะระลึก หรือสติของใครไม่ระลึก ใครรู้ แทนที่จะคิดก็เป็นสติเกิดระลึกที่ลักษณะของ สภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใด ซึ่งบุคคลนั้นเป็นผู้รู้ เป็นปัจเจกัตถ์

ธรรมที่ได้ยินได้ฟังทุกคำมีความหมายที่ลึกมาก ไม่ใช่เพียงแค่เราคิดว่า เราเข้าใจแล้ว รู้ได้เฉพาะตัว แต่เวลานี้สติเป็นอย่างไร เป็นกุศลหรือเปล่า เป็นอกุศล หรือเปล่า ถ้าถามคนอื่นตราบใดก็หมายความว่า ยังไม่เข้าใจในความหมายของคำว่า ปัจเจกัตถ์ ซึ่งเป็นธรรมที่รู้ได้เฉพาะตัวจริง ๆ

ถ. ... สีนี (ได้ยินไม่ชัด) ขณะนั้นเป็นการใส่ใจไหม

ส. เวลานี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ต้องเรียกสี ไม่ต้องเรียกรูปารมณ์ ไม่ต้องเรียกว่าอะไรเลย ไม่ต้องคิดว่าอยู่ไกล ไม่ต้องคิดว่าอยู่ใกล้ ทั้งหมด เพียงแต่ว่า เมื่อลิ้มตาดังนี้ปรากฏ แต่ในความรู้สึกของทุกคนซึ่งเคยชินมาตั้งกัชาติจนกระทั่ง ถึงเดี๋ยวนี้ คือ ทันทิที่เห็นก็จำหมายลักษณะสัณฐานรูปร่างของสิ่งที่ปรากฏจนคิดว่า มีคนหนึ่งคนใดในสิ่งที่ปรากฏ หรือว่ามีหลายคน มีวัตถุหลายอย่างในสิ่งที่ปรากฏ นี่คือการเห็นผิดที่จะต้องรู้ว่า ขณะนั้นนี้ แต่สิ่งที่ปรากฏทางตา เพียงปรากฏทางตา และไม่มีสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น

ถ้ากระทบสัมผัส จะมีสิ่งที่อ่อนบ้าง แข็งบ้าง หลับตาลง กระทบสัมผัสสิ่งนั้น ก็ยังอ่อนหรือแข็ง เพราะฉะนั้น อ่อนหรือแข็งเป็นอีกส่วนหนึ่ง เป็นสภาพธรรมอีก

อย่างหนึ่ง ไม่ใช่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา และกว่าจะถอนความเห็นที่ว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ออกจากสิ่งที่ปรากฏทางตา ต้องกินเวลานานเท่าไร

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้ ทรงบำเพ็ญพระบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป บางพระองค์ ๘ อสงไขยแสนกัป และบางพระองค์ถึง ๑๖ อสงไขยแสนกัป เพื่อรู้ความจริงว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตานี้ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ระลึกได้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเท่านั้นจริง ๆ ก็ยังอีกนานกว่าจะถ่ายถอนความที่เคยยึดมั่นว่า สิ่งที่เห็นนี้เป็นคนบ้าง เป็นวัตถุบ้าง เป็นสิ่งต่าง ๆ บ้าง แต่ให้รู้ว่า การประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมต้องจริง เมื่อเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏทางตาเท่านั้น ส่วนอ่อนหรือแข็งนั้น ไม่ปรากฏทางตาเลย

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องจะทำ หรือว่าเรื่องง่าย ๆ หรือว่าบอกวิธีนิดหน่อย จะไปโยนิโสมนสิการกัน และไปทำกันเป็นการใหญ่ นั่นไม่ใช่ แต่เป็นเรื่องที่ต้องเข้าใจว่า จะต้องค่อย ๆ อบรม ค่อย ๆ พัง ค่อย ๆ ระลึก เหมือนกับการจับด้ามมีด

เวลาส่องกระจก เห็นใครในกระจก

ถ. เห็นเราเอง

ส. มีเราจริง ๆ ในกระจกหรือเปล่า

ถ. ไม่มี

ส. แต่ยังมีความรู้สึกว่า เราแน่ ๆ ไซ้ไหม กระจกไม่ได้มีอะไรเลย เราไม่ได้เข้าไปอยู่ในนั้นเลย แต่ทำไมทุกครั้งที่เห็นกระจก เป็นเรา จันใด เวลานี้ก็เหมือนกัน จันนั้น สิ่งที่ปรากฏก็เหมือนกับเงาในกระจกและคิดว่าเป็นคนนั้นคนนี้อยู่ตลอดเวลา ถ้าคิดถึงเวลาส่องกระจกว่าไม่มีเราในกระจก จันใด เวลานี้ก็ไม่มีใครเลยที่นี้ นอกจากสิ่งที่ปรากฏทางตาเหมือนกัน

ถ้าลองจับในกระจกดู เป็นอย่างไร ... แท้ มีเราอยู่ในนั้นหรือเปล่า ... ไม่มี ถ้าไม่ระลึกอย่างนี้ ก็รู้สึกแต่ว่าแม้ในกระจกก็เป็นเรา เพราะฉะนั้น เวลานี้ก็เหมือนกัน จำรูปร่างสัญญาณ กระจกบานใหญ่ ไม่มีอะไรเลย

ปกติในชีวิตประจำวันเป็นผู้ที่หลงลืมสติ แต่แม้กระนั้นบางท่านก็ไม่ทราบ คือไม่รู้สึกรู้ว่า ตัวเองเป็นผู้ที่หลงลืมสติ นอกจากอาการที่หลงลืมสตินั้นจะปรากฏ และได้ฟังพระธรรมที่กล่าวถึงเรื่องของการหลงลืมก็ทำให้เห็นชัดเจนขึ้นว่า ขณะไหนบ้างซึ่งท่านเป็นผู้ที่หลงลืมสติ ซึ่งลักษณะอาการของความเป็นผู้หลงลืมสติ บางประการที่ได้ทรงแสดงไว้จะทำให้ระลึกได้ว่า ท่านเป็นผู้ที่หลงลืมสติในอาการอย่างใดบ้าง

ข้อความใน **อัฐฐสาลินี นิคมเปกกันท์ พระบาลีแสดงนิทเทส มุฏฐัสัจจทุกะ** เตือนให้รู้ว่าเป็นผู้ที่หลงลืมสติในขั้นไหน **ข้อ ๑๓๕๖** มีข้อความว่า

จะวินิจฉัยในนิทเทสแห่งมุฏฐัสัจจจะ คือ สภาพอาการหลงลืมสติต่อไป

คำว่า **อสติ คือ ความระลึกไม่ได้** ได้แก่ ขั้นที่ ๔ อันเว้นจากสติ

นี่ก็ทั่วไปในชีวิตประจำวัน ขณะใดที่สติเจตสิกไม่เกิดขึ้น ขณะนั้นไม่ใช่กุศลจิต เพราะฉะนั้น ขณะนั้น คือ **อสติ ความระลึกไม่ได้** ในทางที่เป็นกุศล

อนนุสสติ ความไม่ตามระลึก

ขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏทางตา สติปัฏฐานไม่ได้เกิดขึ้นตามระลึก รู้ลักษณะของเห็นที่กำลังเห็น ในขณะที่กำลังได้ยิน สติปัฏฐานไม่ได้เกิดขึ้น ไม่ได้ตามระลึกลักษณะสภาพที่ได้ยินและเสียงที่กำลังปรากฏขณะใด ขณะนั้นเป็น **อนนุสสติ ความไม่ตามระลึก**

อปปกิสสติ ความไม่หวนระลึก

สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วและไม่พิจารณาให้ได้เหตุผล ให้ได้ความถูกต้อง ให้ได้สิ่งที่ควร จะแก้ไข เพราะว่าทุกคนจะทำถูกต้องไปตลอดไม่ได้ ต้องมีการกระทำที่อาจจะ ผิดพลาดพลั้งเผลอ หรือว่ารู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพราะฉะนั้น ถ้าขาดการพิจารณาสิ่งที่ ได้เกิดขึ้นแล้ว ที่ได้กระทำแล้ว ย่อมจะยังคงทำสิ่งซึ่งกระทำไปด้วยความ รู้เท่าไม่ถึงการณ์ต่อไป เพราะฉะนั้น ถ้าขณะนั้นไม่ได้พิจารณาถึงสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อที่จะแก้ไข ขณะนั้นก็เป็น **อปปกิสสติ**

อสรณตา อาการที่ระลึกไม่ได้

ลืมนิททเลย เคยมีไหม บางท่านจำไม่ได้ว่าฟังอะไรบ้างแล้ว นี่ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะฉะนั้น เรื่องของการหลงลืมสติมีมาก โดยอาการต่าง ๆ

อทธรรณตา ความไม่ทรงจำ ได้แก่ ไม่อาจเพื่อจะทรงจำ

คือ คนที่ประกอบด้วยความไม่ทรงจำ ได้แก่ คนที่จำไม่เก่ง หรือจำไม่แม่นยำ ก็ย่อมจะเก็บไม่ได้ คือ จำไม่ได้ ไม่อาจที่จะเก็บไว้ในสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นปกติสำหรับคนยุคนี้สมัยนี้ โช้ใหม่ ได้ยินมากเรื่อง จำได้หมดใหม่ หรือจำความละเอียดของเรื่องที่ได้ฟัง ที่ได้เข้าใจ ได้ใหม่

เป็นการแสดงให้เห็นถึงความไม่ทรงจำ คือ อทธรรณตา ได้แก่ อาการที่ไม่สามารถจะทรงจำได้ คนที่จำไม่เก่งจะรู้สึกตัวได้ว่าเป็นอย่างนี้ แต่บางท่านนี้จำเก่ง ใครพูดอะไร และเขาตอบว่าอย่างไร เขาสามารถที่จะกล่าวทวนไปได้ว่า คนนั้นพูดว่าอย่างนั้น และเขาตอบว่าอย่างนั้น นั่นก็เป็นเรื่องของผู้ที่สามารถจะทรงจำได้

ปิลาปนตา ความเลือนลอย (นี่คือลักษณะของการหลงลืมสติ) ด้วยอรรถว่า เลือนลอยไปตามอารมณ์ เหมือนกะโหลกน้ำเต้าลอยในน้ำ ฉะนั้น

เป็นปกติในชีวิตประจำวัน แล้วแต่ว่าอารมณ์ที่จะปรากฏ ถ้าเป็นอารมณ์ที่น่าเพลิดเพลิน เห็นสิ่งใดสวยงาม ก็พอใจชื่นชมยินดี เลือนลอยไปในอารมณ์ หรือเห็นสิ่งที่เป็นอนิฏฐารมณ์ ไม่น่าพอใจ ก็เกิดความขุ่นเคืองใจ ขณะนั้นก็เลือนลอยไปในอารมณ์ ซึ่งท่านอุปมาว่า เหมือนกะโหลกน้ำเต้าลอยในน้ำ ฉะนั้น

นี่คือทุกขณะที่ลอยไปตามอารมณ์ที่กระทบ

สัมมุสนตา ความหลงลืม ได้แก่ ความเป็นผู้มีสติหายไปและหลงไป

ก็คงเป็นไปตามวัยด้วย สำหรับท่านที่สูงอายุ ซึ่งมีข้ออุปมาว่า

บุคคลผู้ประกอบด้วยความหลงลืมนั้น ย่อมเป็นดุจกาที่ทิ้งก้อนข้าว และเป็นดุจสุนัขจิ้งจอกที่ทิ้งก้อนเนื้อไว้ ฉะนั้น

คือ จำไม่ได้ว่าอะไรอยู่ที่ไหน ซึ่งบางคนยังไม่ถึงกับสูงวัยก็ชักจะเป็นผู้ที่หลงลืม แสดงให้เห็นถึงการขาดสติ เวลาที่สติเจตสิกไม่ได้เกิดขึ้น ซึ่งสภาพธรรมทั้งหลาย เป็นสิ่งที่สติควรจะระลึกได้ เพราะมีอยู่ตลอดเวลาทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าพิจารณาจะทำให้เกิดความสลัดใจ คือ สังเวค ได้แก่ความรู้สึก ที่เห็นว่า สภาพธรรมนั้นไม่ใช่สิ่งที่ควรจะยินดี เพลิดเพลิน พอใจ

อภฺรฺสุสาลินี นิกเขปกัณท์ พระบาลีนิตเทศสังเวคทุกะ มีข้อความว่า

ฐานะอันเป็นที่ตั้งแห่งความสลัดใจ คือ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ

พอที่จะหาได้ไม่ยาก ใช่ไหม ชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ พยาธิ ความเจ็บไข้ได้ป่วย มรณะ ความตาย ควรเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสังเวค คือ ความสลัดใจ เพราะว่าชาติเกิดขึ้นขณะใด พิจารณาได้เลยว่า ย่อมนำมาซึ่งชรา ใครซึ่งเกิดมาแล้ว หรือวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามที่เกิดมาแล้วที่จะไม่เก่าคร่ำคร่า ไม่ชราลง เป็นสิ่งซึ่งเป็นไปไม่ได้เลย

นี่คือความไม่เที่ยง ขณะที่สิ่งนั้นยังไม่เก่าคร่ำคร่าก็น่าดู น่าพอใจ แต่เมื่อถึงกาล ถึงเวลาที่จะเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะต้องถึงในวันหนึ่ง คือ ความชรา ความไม่สะดวกกาย ไม่สบายกายทั้งหลาย ก็เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไม่เป็นที่น่ายินดี และถ้าไม่มีชาติ ความเกิด ชรา พยาธิ มรณะก็ย่อมมีไม่ได้

ทุกคนที่เกิดมา ต่างวัยกัน ถ้าใครมีสติปัญญาพิจารณาเสียตั้งแต่ยังไม่ชรา หรือยังไม่มีโรคจะเห็นได้จริง ๆ ว่า ไม่มีใครสามารถพ้นไปได้เลย และเมื่อเป็นอย่างนี้ ย่อมเกิดความพยายามที่จะทำให้ถึงการพ้นจากชาติ ชรา พยาธิ และมรณะ แม้ว่าเป็นสิ่งซึ่งยากที่จะถึง แต่ก็มีทางที่จะถึงได้ ด้วยการอบรมเจริญปัญญาขึ้นเรื่อย ๆ

ข้อความต่อไปมีว่า

บทว่า ความพยายามโดยแบบคายของบุคคลผู้มีใจสลัดแล้ว คือ เป็นผู้ที่เห็นโทษภัยของชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ผู้นั้นย่อมยังฉันทะให้เกิด ย่อมพยายาม

ย่อมปรารถนาความเพียร ย่อมระครองจิตไว้ ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่เกิดขึ้นแห่ง
อกุศลบาปธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น

ที่จะไม่ให้มีอะไรเกิดขึ้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะว่าเมื่อมีปัจจัยก็ต้องเกิด
แต่เมื่อเห็นโทษแล้วก็เป็นผู้ที่ปรารถนาความเพียร ระครองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่
เกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมบาปธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น

เพื่อละอกุศลบาปธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่ง
กุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่บังเกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไม่จีจาง เพื่อความ
เพิ่มพูน เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งกุศลธรรมทั้งหลาย
ที่บังเกิดขึ้นแล้ว

นี่คือผู้ที่ไม่ประมาท คือ ผู้มีสติ

และในการที่จะไม่ให้อกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นก็ดี เพื่อละอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น
ก็ดี เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมก็ดี เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไพบูลย์เจริญขึ้น
ของกุศลธรรมก็ดี จะเป็นไปได้ในขณะที่สติปฏิฐานเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรม
ที่กำลังปรากฏ ซึ่งทุกท่านย่อมจะเห็นประโยชน์ของสติว่า แม้แต่การที่จะเห็นภัย
เห็นโทษของชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ขณะนั้นก็ต้องเป็นสติที่ระลึกรู้ได้

ข้อความต่อไปมีว่า

ความเป็นผู้กระทำโดยเคารพ เพื่อความเจริญแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

นี่คือทุกท่านซึ่งจะเจริญขึ้นในธรรม ต้องเป็นผู้ที่เคารพ หรือว่ากระทำโดย
ความเคารพ เพื่อความเจริญแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย คือ

ความเป็นผู้กระทำติดต่อนิ่ง ๆ ไม่ขาดตอน ความเป็นผู้กระทำไม่หยุด

คือ ไม่หยุดกระทำ บางท่านอาจจะเห็นพัก ๆ บางพักก็กระทำ บางพักก็หยุด
ไม่กระทำ

ความเป็นผู้ประพฤติไม่ย่อหย่อน ความเป็นผู้ไม่ทิ้งฉันทะ

คือ ยังคงพอใจที่จะกระทำต่อไป

ความเป็นผู้ไม่ทอดธุระ

คือ ไม่ละความเพียรในกุศล

นี่คือผู้ที่กระทำด้วยความเคารพ เพื่อความเจริญแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

ชีวิตประจำวันที่จะสังเกตได้ว่าสติเกิดเพิ่มขึ้น คือ เมื่อเห็นคุณ เห็นประโยชน์ของสติทุกชั้นในชีวิตประจำวัน แม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ในเรื่องความซื่อสัตย์ ความเป็นผู้ตรง คือ ไม่เข้าข้างตัวเอง แม้แต่อกุศลธรรมของตนเองก็เห็นว่าเป็นอกุศลธรรม เพื่อที่จะได้ละ ความกตัญญูกตเวที ความนอบน้อม ความรู้การควรไม่ควรทางกาย ทางวาจา หรือในขณะที่เกิดความไม่โกรธ การให้อภัย ความมีเมตตากรุณา ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการแสดงถึงลักษณะของสติที่เกิดขึ้นเป็นไปในชีวิตประจำวัน แม้ว่าจะไม่เห็นลักษณะของศรัทธาซึ่งเกิดร่วมกับสติในขณะที่ถูกสลัดจิตเกิด แต่ในขณะที่เกิดการระลึก ตรึกเป็นไปในเรื่องการละทุจริตและในเรื่องกุศลต่าง ๆ ขณะนั้นก็จะเห็นลักษณะของสติได้

สำหรับประโยชน์ของสติ **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ปฐมอัปมาทสูตร** ที่ ๗ ข้อ ๓๗๘ - ข้อ ๓๘๐ มีข้อความว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ภพนี้และประโยชน์ภพหน้า มีอยู่หรือ พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร มหาบพิตร ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ภพนี้และประโยชน์ภพหน้า มีอยู่

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ภพนี้และประโยชน์ภพหน้าคืออะไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร มหาบพิตร ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ภพนี้และประโยชน์ภพหน้า คือ ความไม่ประมาท

ดูกร มหาบพิตร รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่สัญจรไปบนแผ่นดินชนิดใดชนิดหนึ่ง รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมถึงการรวมลงในรอยเท้าข้าง รอยเท้าข้างย่อมกล่าวกันว่า เป็นเล็กรอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นของใหญ่ ข้อนี้มีอุปมาฉันใด ดูกร มหาบพิตร ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ภพนี้และประโยชน์ภพหน้า คือ ความไม่ประมาท ก็มีอุปมาฉันนั้น

พระผู้มีพระภาคผู้พระสุคตศาสดา ครันตรัสไวยากรรมภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

บุคคลปรารถนาอยู่ซึ่งอายุ ความไม่มีโรค วรรณะ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีอันโอฬารต่อ ๆ ไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในบุญญกิริยาทั้งหลาย บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ภพนี้และประโยชน์ภพหน้า เพราะยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ ผู้มีปัญญาจึงได้นำมาว่า บัณฑิต

นี่เป็นพระธรรมจากพระโอษฐ์ ดูเหมือนเป็นข้อความธรรมดา ๆ แต่ก็เตือนให้ผู้ฟังระลึกว่า ไม่มีอะไรที่จะเป็นประโยชน์ทั้งภพนี้และภพหน้าเท่ากับความไม่ประมาทในกุศลธรรม ในบุญญกิริยาทั้งหลาย ซึ่งความไม่ประมาทนั้นเป็นธรรมที่เกื้อหนุนให้ทำบุญต่าง ๆ และถึงแม้ว่าบุญทั้งหลายที่กระทำยังเป็นโลกียะอยู่ คือเป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ก็ยังนับว่าเลิศอยู่นั่นเอง เพราะว่า เป็นเหตุให้ได้ธรรมที่เป็นกุศลระดับขั้นสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเจริญสมถภาวนา หรือในการเจริญวิปัสสนาภาวนา แต่ถ้าไม่มีสติที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ ก็ย่อมไม่ถึงโลกุตตรกุศล

๑๕๖๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๖๓

มีจดหมายของท่านผู้ฟังที่ได้ประโยชน์จากสติในการฟังพระธรรม ท่านเขียนมาจากโรงเรียนบ้านสันจำปา ต.แม่พริก อ.แม่สรวย จ. เชียงราย ท่านเขียนถึงคุณธงชัย

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

กราบเรียนท่านผู้จัดรายการธรรมปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ที่นับถือ (หมายความว่า ท่าน พ.อ. ธงชัย แสงรัตน์)

ตามที่ท่านได้ส่งหนังสือพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน แปลโดย อาจารย์สุจินต์ บัดนี้กระผมได้รับหนังสือเรียบร้อยแล้วและกำลังอ่านอยู่ รู้สึกว่าเป็นหนังสือที่ดีมีประโยชน์มากสำหรับผู้สนใจใฝ่ศึกษาธรรม โดยที่จะได้เข้าใจสภาพธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ดีขึ้น มีสติระลึกได้ไม่หลงลืม หลังจากที่กระผมอ่านหนังสือเล่มนี้จบลง ก็ก็นำหนังสือและความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นต่อไป

ขณะนี้กระผมได้ติดตามรับฟังรายการจากสถานีวิทยุ สวพ. ๔ พิษณุโลก ในเวลา ๒๒.๐๐ น. ปรากฏว่า สามารถรับฟังได้ชัดเจนดี เวลาที่ออกอากาศก็เหมาะสม ไม่ตึงจนเกินไป และเป็นเวลาที่ทุกคนว่างเว้นจากภารกิจที่จะกระทำ ส่วนรายการที่นำมาออกอากาศนั้น ก็นับว่ามีประโยชน์มาก

สำหรับการฟังซึ่งบรรยายโดยอาจารย์สุจินต์ ทำให้เกิดความเข้าใจธรรมหลายอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน กระผมมีความเห็นว่า รายการนี้ควรจะมีอยู่ตลอดเวลา เพื่อเป็นการเผยแผ่ธรรมไปยังผู้ฟังเป็นจำนวนมากได้ในเวลาที่ยี่พร้อมกัน

ในโอกาสนี้ กระผมขออวยพรให้ท่านผู้จัดบรรลู่ในพระธรรม และกระผมหวังว่า คงจะได้รับเมตตาจากท่านในการที่จะส่งมอบหนังสือเล่มต่อ ๆ ไปให้กระผมอีก จึงขอกราบขอบพระคุณไว้อีกครั้งหนึ่ง

ขอแสดงความนับถือ

และมีจดหมายของท่านผู้ฟังอีกท่านหนึ่งซึ่งเป็นผู้ต้องโทษ ท่านเขียนถึง คุณธงชัย

เรือนจำกลางลพบุรี

วันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

กราบเรียนท่านอาจารย์ที่เคารพ (หมายความถึงท่าน พ.อ. ธงชัย แสงรัตน์)

กระผมได้รับหนังสือที่ส่งมาให้กระผมแล้วทั้ง ๔ เล่ม ขอกราบขอบพระคุณในความเมตตากรุณาของอาจารย์เป็นอย่างสูง และกระผมได้เขียนจดหมายติชมไปยัง พ.อ.สุวิทย์ ตามความประสงค์ของท่านอาจารย์แล้ว กระผมได้ใคร่ครวญแล้ว สำหรับความเคารพและความซาบซึ้งในพระคุณของท่านที่ทำให้ผมได้มีโอกาสได้เข้าใจธรรมชั้นสูง ซึ่งผมถือว่าเป็นโอกาสชีวิตอันมีค่ายิ่งของผม ผมจึงขอเรียกหาท่านว่า อาจารย์

ไม่ใช่เพราะประเพณีปฏิบัติ หรือผมจะอ้างความสนิทสนมเพื่อจะหวังผลประโยชน์อื่นใด นอกไปจากความรู้และความก้าวหน้าของธรรมปฏิบัติเท่านั้น แต่ด้วยความจริงใจเป็นอย่างยิ่งของผม ซึ่งถือว่าผมจะเกิดไม่ได้ถ้าไม่มีพ่อแม่ ความรู้ และปัญญาของผมจะเจริญขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากครูอาจารย์ แม้จะไม่เคยพบเห็นหรือรู้จักกันมาก่อน แต่ผมเชื่อว่ากุศลกรรมของผมที่ได้เคยได้รับการอนุเคราะห์ส่งเสริมจากท่านอาจารย์มาก่อน ขอได้โปรดรับความนอบน้อมด้วยความเคารพอย่างจริงใจจากผมด้วย โดยเฉพาะท่านอาจารย์สุจินต์นั้น ผมเองได้ตั้งใจไว้ก่อนที่จะได้เขียนจดหมายจะขอหนังสือจากท่านอาจารย์ คือ ตอนที่ผมได้ฟังคำบรรยายของท่านอาจารย์สุจินต์แล้วเข้าใจในธรรมว่า ถ้าผมออกไปก็จะหาโอกาสกราบแทบเท้าท่านที่กรุงเทพฯ

ซึ่งทราบว่าท่านมาบรรยายธรรมที่วัดบวรทุกวันอาทิตย์ นับเป็นความรู้สึกของคนที่ได้พบสิ่งที่มีค่าที่สุดในชีวิต จึงสำนึกถึงคุณของบุคคลผู้ประทานสิ่งนั้นให้ผม

ตอนนี้กระผมก็อยากจะแจ้งให้ท่านอาจารย์สุจินต์ทราบว่า เมล็ดพืชที่ท่านอาจารย์หว่านไว้ทั่วไปมาเป็นเวลานานปี ตอนนี้ได้มางอกงามอยู่ในใจของผม เมล็ดหนึ่ง เมื่อท่านอาจารย์ให้เบร็ทของท่านอาจารย์สุจินต์ ผมก็คิดว่า ระยะเวลาอันใกล้นี้ผมต้องไปกราบพบท่านอย่างแน่นอน นอกจากจะไปกราบขอบคุณแล้ว ก็ยังมีธรรมอีกมากมายที่ผมยังไม่เข้าใจ หรือเข้าใจไม่แจ่มแจ้ง แม้แต่ฟังวิทยุวันละ ๓๐ นาที และอ่านหนังสือ ยังเกิดประโยชน์แก่ผมเพิ่มขึ้นทุกวัน บางวันผมฟังวิทยุแล้วเข้าใจธรรมที่อาจารย์สุจินต์บรรยาย แล้วเกิดรู้สึกดีอกดีใจ แทบจะยกมืออนุโมทนาสาธุ ถ้าหากมีโอกาสสนทนาธรรมกับอาจารย์แล้ว ผมจะไม่ละโอกาสนี้เลย

ท่านอาจารย์ครับ อันที่จริงก็อย่างที่ผมได้เรียนบอกท่านอาจารย์แล้วว่า ผมได้นับถืออาจารย์สุจินต์เป็นครูอาจารย์ตั้งแต่ผมฟังเทปสทร. กรุงเทพฯ และผมก็ได้แสดงการปกป้องและชี้แนะให้คนอื่นเข้าใจ โดยใช้การสังวรในการอ่าน ที่ผมกังวลเพราะผมคิดว่า หากมีใครสักคนหนึ่งเกิดสนใจธรรมปฏิบัติ แต่ไม่มีโอกาสได้เลือกศึกษา เผอิญมาเจอคำสอนที่ผิด ๆ ตั้งแต่เริ่มต้น ก็จะเสียเวลาและโอกาส

ผมขอยกตัวอย่างที่เขาเขียนว่า ทำอารมณ์พระโสดาบันให้เกิดกับตัวโดย

๑. อย่าถือว่าร่างกายขันธ์ ๕ นี่เป็นเรา เป็นเพียงธาตุ ๔ มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

๒. ไม่สงสัยในคุณของพระรัตนตรัย

๓. ถือศีล ๕ ให้ได้ (เขาถือว่าละสังโยชน์ ๓ ข้อแรกแล้ว) และทำใจให้นึกถึงพระนิพพานว่า สงบ ไม่ทุกข์ ไม่เกิดอีก นึกว่าถ้าเราตายขณะนั้นต้องไปนิพพานให้ได้

อาจารย์ลองนึกดูเถอะครับ อย่าว่าปัญญาระดับอาจารย์เลย แม้ปัญญาระดับผมก็ยังวินิจฉัยออก แม้แต่สังโยชน์ ๓ ข้อแรกก็ยังไม่เข้าใจความหมาย ไม่เข้าใจวิปัสสนาภาวนา และที่บอกไว้ให้นึกถึงแต่พระนิพพานที่มีแต่ความสุขหากตายตอนนั้นจะได้ไป ยิ่งไปกว่านั้นใหญ่ เพราะยังไม่เข้าใจนิพพานเลย เพียงแต่นึกถึงความ

สงบของนิพพาน ก็เป็นเพียงอุปมาอุปสมุตติ อันเป็นสมถกัมมัฏฐาน ๑ ใน ๔๐ นั่นเอง และขณะที่จิตนึกปรารภนาสงบ ปรารภนานิพพาน ก็เป็นกิเลส คือ โลภะ เป็นภวตัณหา ในเมื่อมีภพอยู่ ชาติก็ต้องมี ดังนั้นจึงยังไม่ถึงนิพพาน (นี่เป็นความเห็นของผมเอง หากผิดพลาดโปรดชี้แนะในโอกาสต่อไปด้วย)

อย่างที่เรียนบอกอาจารย์แล้วว่า ผมทั้งอ่านทั้งฟังมาตลอด ๒ ปี ผมจึงมีโอกาสเลือกได้ เพราะผมศึกษาแทบทุกสำนักที่เผยแพร่ธรรม ไม่ว่าจะทางตำราหรือวิทยุ ในที่สุดก็พบผู้ชี้ทางซึ่งเข้าใจพระธรรมในพระไตรปิฎกได้ถูกต้อง ผมถือว่าธรรมเป็นสัจจะ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่แล้วแต่ใครจะตีความไปได้ อาจารย์ครับ เมื่อผมได้เขียนมาแล้วก็จะไม่ละโอกาสอันจะเกิดประโยชน์สำหรับผม ก่อนที่ผมจะเรียนถามปัญหาบางอย่างจากอาจารย์

ซึ่งข้อความตอนนี้เป็นปัญหาของท่านผู้เขียนในเรื่องที่เกี่ยวกับปัจจุสมุปบาท และคุณธงชัยก็ได้เขียนตอบไปแล้ว

อีกฉบับหนึ่งเป็นจดหมายของท่านผู้ฟังที่ได้ประโยชน์จากสติในการฟัง ท่านเขียนถึงท่าน พ.อ. ธงชัย แสงรัตน์

วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๙

เรียนคุณธงชัยทราบ

ดิฉันได้รับหนังสือที่คุณธงชัยส่งไปให้แล้ว ดีใจมาก หนังสือที่คุณธงชัยส่งไปให้นั้น ดิฉันได้อ่านเป็นประจำ เพราะมีประโยชน์สำหรับดิฉันมาก

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า หนังสือธรรมนี้ ผู้ที่ได้รับและสนใจในธรรมย่อมจะอ่านเป็นประจำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจขึ้นเรื่อย ๆ

ข้อความต่อไปในจดหมายมีว่า

อดีตดิฉันเป็นคนมีจิตใจเศร้าหมองขุ่นมัว และรู้สึกน้อยใจตัวเองอยู่เสมอ ดิฉันเป็นคนที่มีความหลังที่สุดแสนจะทรมานใจเป็นอย่างยิ่ง ถ้าดิฉันได้เขียนและเล่าความเป็นมาของชีวิตดิฉันให้คุณธงชัยฟัง คงไม่รู้กี่หน้ากระดาษ ขอให้อ่านไว้แต่เพียงว่า

มิตรประจำของคุณธงชัยคนนี้เป็นคนอาภัพ ตลอดเวลา ๒๖ ปี ย่าง ๒๗ ปีนี้ ดิฉันรู้สึกเหมือนกับว่า ตัวดิฉันเองอยู่ลอย ๆ ในโลกนี้คนเดียว ความจริงแล้วดิฉันไม่อยากจะรื้อฟื้นความหลังขึ้นมาหรอก เพราะอดที่จะน้อยใจตัวเองไม่ได้ เวลานี้ดิฉันกำลังอยู่กับปัจจุบัน และกำลังพบกับแสงสว่างในชีวิต คือ หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ประเสริฐยิ่ง ถ้าผู้ใดนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้ถูกต้องแล้ว ผู้นั้นจะมีแต่ความสุข พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์สามารถทำให้เปลี่ยนนิสัยของเราได้ เพราะทำให้มีสติและปัญญา ไม่ให้เราหลงลืมสติ ถ้าเราเดินในทางที่ผิด สำหรับอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ดิฉันซึ่งในการตอบปัญหาของท่านจริง ๆ

ทำยนี้ ดิฉันจะไม่ขอลืมพระคุณของคุณธงชัยเลย และขออวยพรให้คุณธงชัยจงประสบแต่ความสุขจนชั่วชีวิตตราบนานแสนนานเทอญ

นี่เป็นท่านผู้หนึ่งซึ่งท่านเคยมีความทุกข์ แต่สติก็ทำให้ท่านระลึกได้ เมื่อเข้าใจเหตุและผลของสภาพธรรมในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ ท่านก็เป็นผู้ที่พบแสงสว่างในชีวิต คือ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาค และเป็นผู้ที่อยู่กับปัจจุบันแทนที่จะคิดถึงอดีตซึ่งทำให้ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้สึกน้อยใจเหมือนอย่างที่เคยเป็น

สำหรับผู้ที่เข้าใจพระธรรม และมีชีวิตแวดล้อมอยู่กับพระธรรมด้วยการฟัง ด้วยการพิจารณา ด้วยการน้อมประพฤติปฏิบัติตาม ย่อมเป็นไปตามลำดับขั้นของปัญญาของแต่ละท่าน

ขุททกนิกาย จุฬนิกาย สฬสสมณวกปัญหานิทเทส มีข้อความที่แสดงว่า ผู้ที่บรรลุปะระกัณโธแล้ว เป็นผู้ที่ไม่อยู่ปราศจากพระผู้มีพระภาค คือ พราหมณ์พาวรีถามท่านพระปิงคิยะเถระผู้เป็นหลานของท่าน เมื่อกลับมาหลังจากที่ได้เฝ้าทูลถามปัญหาพระผู้มีพระภาคและได้บรรลอรหัตแล้ว ท่านถามว่า

ดูกร ปิงคิยะ ท่านอยู่ปราศจากพระพุทธเจ้าผู้ใดมพระองค์นั้น ซึ่งมีพระปัญญาเป็นเครื่องปรากฏ มีพระปัญญากว้างขวางดั่งแผ่นดิน แม้ครู่หนึ่งหรือหนอ

ทุกคนมีชีวิตอยู่ แล้วแต่ว่าจะอยู่อย่างไร อยู่ใกล้ชิดใคร

ท่านพระปิงคิยเถระกล่าวตอบว่า

ท่านพราหมณ์ อาตมามีได้อยู่ปราศจากพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นผู้โคดม ซึ่งมีพระปัญญาเป็นเครื่องปรากฏ มีพระปัญญากว้างขวางดั่งแผ่นดิน แม้ครู่หนึ่ง

ท่านกล่าวต่อไปว่า

ท่านพราหมณ์ อาตมาย่อมเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นด้วยใจ เหมือนเห็นด้วยจักขุ อาตมาเป็นผู้ไม่ประมาทตลอดคืนและวัน นมัสการอยู่ตลอดคืนและวัน อาตมาย่อมสำคัญการไม่อยู่ปราศจากพระพุทธเจ้านั้นนั้นแล

ซึ่งคำอธิบายใน ข้อ ๖๒๗ มีว่า

คำว่า นมัสการอยู่ ในอุเทศว่า นมสฺสสมาโน วิวสामी รตฺตํ ดังนี้ ความว่า นมัสการ สักการะ เคารพ นับถือ บูชาอยู่ ด้วยกายบ้าง ด้วยวาจาบ้าง ด้วยจิตบ้าง ด้วยการปฏิบัติเป็นไปตามประโยชน์บ้าง ด้วยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมบ้าง ย่อมอยู่ คือ ยับยั้งอยู่ตลอดคืนและวัน เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า นมัสการอยู่ตลอดคืนและวัน

สำหรับผู้ที่เจริญพุทธานุสสติ คือ ระลึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาคอยู่เสมอ หรือระลึกถึงคุณของพระธรรม หรือแม้ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นเตือนให้ระลึกถึงพระธรรมได้ โดยการที่ระลึกได้ถึงพระธรรมที่ทรงแสดงไว้ เหมือนกับจะกล่าวเป็นข้อความได้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านเล่าให้สหายธรรมของท่านฟัง เวลาที่ท่านเห็นจิ้งจกเกาะอยู่ที่เพดานและตกลงมาเข้าไปในปากแมวพอดี ซึ่งเป็นการเห็นวิบากกรรมที่ทำให้ระลึกได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะเกิด ย่อมเกิดขึ้นได้ทั้งนั้น จึงจะรู้ใหม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นข้างหน้า แต่กรรมที่ได้กระทำแล้ว ก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะให้เกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น สำหรับท่านที่กระทำกิจของพระศาสนา มีการใส่ใจในพระธรรม บางท่านก็ถอดเทป หรือว่าพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวกับธรรมเพื่อแจกจ่ายให้มีตรสหายของท่านได้มีโอกาสดู อ่าน ได้มีโอกาสศึกษาธรรม บางทีท่านอาจจะไม่ทราบว่า ขณะนั้นมีอะไรเป็นวัตถุเป็นที่ตั้งของศรัทธาของท่านที่ทำให้ท่านกระทำอย่างนั้น โดยที่ว่าเป็นการสะสมของเหตุปัจจัยซึ่งมีการกระทำอย่างนั้นเป็นประจำ แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมโดยละเอียดแล้ว ย่อมทราบว่า ในขณะนั้นท่านมีพระธรรมเป็นวัตถุที่ตั้งของศรัทธา คือ การที่จะใคร่เข้าใจ การที่จะได้ปฏิบัติตามพระธรรม เป็นปัจจัยที่ทำให้ชวนชวนพากเพียรเจริญกุศลในการกระทำกิจของพระศาสนา ด้วยการถอดเทป ด้วยการฟังธรรม ด้วยการพิมพ์ธรรมต่าง ๆ

ส่วนใหญ่ของผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติธรรม ถ้าพิจารณาจริง ๆ แล้ว อยู่ไม่ห่างจากพระรัตนตรัย เพียงแต่จะระลึกได้เป็นไปในกุศลมากน้อยแค่นั้น เพราะแม้แต่ในขณะที่อกุศลจิตเกิด สติปัฏฐานก็ยังเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอกุศลในขณะนั้นได้ ซึ่งนั่นก็คือการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ข้อความต่อไปมีว่า

ความเชื่อมั่น ความเชื่อถือ ความกำหนด (คือ การพิจารณา) ความเลื่อมใสยิ่ง ศรัทธา สัทธินทรีย์ สัทธาพละ ที่ปรารถนาถึงพระผู้มีพระภาค ชื่อว่าศรัทธา ในอุเทศว่า สทฺธา จ ปิตี จ มโน สติ จ ดังนี้

ความอิมใจ ความปราโมทย์ ความเบิกบานใจ ความยินดี ความปลื้มใจ ความเป็นผู้มีอารมณ์สูง ความเป็นผู้มีใจดี ความที่จิตผ่องใสยิ่ง ปรารถนาถึงพระผู้มีพระภาค ชื่อว่าปิตี

จิต ใจ มนัส หทัย จิตขาว มโน มนายตะ มนินทรีย์ วิญญาน วิญญานขันธ์ มโนวิญญานธาตุอันเกิดแต่วิญญานขันธ์ ปรารถนาถึงพระผู้มีพระภาค ชื่อว่ามโน

ความระลึก ความระลึกชอบ ปรารถนาถึงพระผู้มีพระภาค ชื่อว่าสติ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ศรัทธา ปิตี มนะ และสติ

นี่เป็นในขณะที่จิตผ่องใส เบิกบาน เวลาที่ระลึกถึงพระรัตนตรัย คือ พระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระสงฆ์

ข้อความต่อไปมีว่า

คำว่า ธรรมเหล่านี้ย่อมไม่หายไปจากศาสนาของพระโคตม ความว่า ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมไม่หายไป ไม่ปราศไป ไม่ละไป ไม่พินาศไปจากศาสนาของพระโคตม คือ จากศาสนาของพระพุทธเจ้า ศาสนาพระชินเจ้า ศาสนาของพระตถาคต ศาสนาของพระอรหันต์ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าธรรมเหล่านี้ย่อมไม่หายไปจากศาสนาของพระโคตม

ตราบไต่ที่ยังมีการศึกษาพระธรรมของพระผู้มีพระภาคโดยละเอียด ตราบนั้น ศรัทธา ปิติ มนะ และสติ ย่อมไม่หายไปจากศาสนาของพระผู้มีพระภาค เพราะศาสนาของพระผู้มีพระภาคเป็นสัจธรรม เป็นธรรมที่แสดงเรื่องจริงที่มีจริง ที่ปรากฏที่พิสูจน์ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อมีการศึกษา พิจารณา เข้าใจโดยละเอียด และประพฤติปฏิบัติตามจนเกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น ศรัทธา ปิติ มนะ และสติ ย่อมไม่หายไปจากศาสนาของพระผู้มีพระภาค

เพราะฉะนั้น ความเข้าใจที่ถูกต้อง เป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาพระธรรม

ถ. ธรรม ๔ ประการที่ว่าจะไม่หายไปจากศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีอยู่ข้อหนึ่ง คือ มนะ ตอนแรกผมฟังเป็นมานะ มนะในที่นี้หมายถึงอะไร

ส. ใจที่ประกอบด้วยศรัทธาและสติ

ถ. มนะ ในที่นี้หมายถึงใจที่เป็นกุศล

ส. ใช่

ถ. พระอรหันต์ ท่านมีสติทุกขณะจิตไหม

ส. อเหตุกจิตทั้ง ๑๘ ดวง ไม่มีสติเกิดร่วมด้วย

ถ. หมายความว่า ไม่มีสติอยู่ทุกขณะจิต

ส. ถ้าจะกล่าวว่าทุกขณะจิต ก็หมายความว่าต้องเว้น ใช้คำว่า เว้น อเหตุกจิต ๑๘ ดวง ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก เพราะฉะนั้น สำหรับคนทั่ว ๆ ไปจึง

กล่าวว่า พระอรหันต์มีสติทุกขณะ เพราะว่าปุถุชนไม่ได้เป็นอย่างพระอรหันต์
แต่คำว่า ทุกขณะในที่นี้ สำหรับท่านผู้รู้ ท่านที่ศึกษาแล้ว ท่านก็เว้นไปในตัว คือ
เว้นอเหตุกจิต ๑๘ ดวง

๑๕๖๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๖๔

ดิฉันได้รับความกรุณาจากท่านผู้ฟังที่มีความรู้ในทางภาษาบาลี คือ อาจารย์สมพร ศรีวรชาติย์ ซึ่งเป็นผู้แปลอรรถกถาของพระไตรปิฎก ท่านได้กรุณาตรวจสอบพยัญชนะในเรื่องของอาการของสติ ๑๗ อย่าง และได้กรุณาให้คำแปลไว้ด้วย ก็ขอเรียนให้ท่านผู้ฟังได้ทราบ ซึ่งทางเกิดของสติ ๑๗ อย่าง คือ

๑. อวิชานโตสติ สติเกิดทางความรู้ยิ่ง (จำแม่นยำ)
๒. กุณฺม พิกายสติ สติเกิดทางเก็บรวบรวมไว้ (ต้องจดบันทึกจึงจำได้)
๓. โอฟาริกวิญญานโตสติ สติเกิดทางวิญญานที่ใหญ่ (มีความรู้ของกษัตริย์เป็นต้น)
๔. หิตวิญญานโตสติ สติเกิดทางวิญญานที่มีสิ่งเกื้อกูล (ไม่ลืมความหลัง)
๕. อหิตวิญญานโตสติ สติเกิดทางวิญญานที่ไม่มีสิ่งเกื้อกูล (นึกถึงทุกข์ได้)
๖. สภาคนิมิตตโตสติ สติเกิดทางสภาคนิมิต (นึกถึงอารมณ์ที่เห็นสิ่งอื่นคล้ายกันได้)
๗. วิสสภาคนิมิตตโตสติ สติเกิดทางวิสภาคนิมิต (นึกถึงอารมณ์ที่เคยถูกต้องมาแล้วได้)
๘. กถาวิญญานโตสติ สติเกิดทางได้รับบอกเล่า (นึกได้เมื่อผู้อื่นบอก)
๙. ลักขณโตสติ สติเกิดทางเครื่องหมาย (นึกได้เมื่อเห็นเครื่องหมาย)
๑๐. สรณโตสติ สติเกิดทางถูกเตือน (นึกได้เพราะคนอื่นบอกให้คิด)
๑๑. มุทฺธโตสติ สติเกิดทางหวัช้อ (นึกได้เมื่อเห็นหวัช้อ)
๑๒. คณนาโตสติ สติเกิดทางคำนวณ (นึกได้เมื่อต้องนับ)
๑๓. ธาณโตสติ สติเกิดทางทรงจำไว้

๑๔. ภาวนาโตสติ สติเกิดทางภาวนา

๑๕. ไปตถนิพฺพันฺธโตสติ สติเกิดทางดูตำรา (นึกได้เมื่อเปิดตำรา)

๑๖. อุปนิทฺเชปนโตสติ สติเกิดทางการที่เขาเก็บไว้ (นึกได้ต่อเมื่อเห็นของตั้งอยู่)

๑๗. อนุภูตโตสติ สติเกิดทางเคยชิน (นึกถึงสิ่งที่เคยกระทบมาแล้ว)

นี่เป็นข้อความจากมิลินทปัญหา และท่านได้ตรวจสอบกับที่อื่นด้วย

สติเกิดด้วยอาการ ๑๗ คือ

(๑) สติเกิดขึ้นเพราะความรู้สึกอันยิ่งใหญ่

(๒) สติเกิดขึ้นเพราะทรัพย์

(๓) สติเกิดขึ้นเพราะความรู้สึกอันโฬฬาร

(๔) สติเกิดขึ้นเพราะความรู้สึกนึกถึงความสุขที่เคยประสบมาแล้ว

(๕) สติเกิดขึ้นเพราะความรู้สึกนึกถึงความทุกข์ที่เคยประสบมาแล้ว

(๖) สติเกิดขึ้นเพราะนิมิต คือ เหตุการณ์ที่ละม้ายคล้ายคลึงกับของตน

(๗) สติเกิดขึ้นเพราะนิมิต คือ เหตุการณ์ที่ตรงกันข้ามกับของตน

(๘) สติเกิดขึ้นเพราะความรู้สึกนึกตามถ้อยคำของคนอื่น

(๙) สติเกิดขึ้นเพราะเครื่องหมาย (ถือจำเครื่องหมายที่ตนทำไว้ได้)

(๑๐) สติเกิดขึ้นเพราะความระลึกได้

(๑๑) สติเกิดขึ้นเพราะการจำได้

(๑๒) สติเกิดขึ้นเพราะการนับ

(๑๓) สติเกิดขึ้นเพราะการทรงจำไว้

(๑๔) สติเกิดขึ้นเพราะการอบรม (สั่งสม)

(๑๕) สติเกิดขึ้นเพราะการบันทึกไว้ในสมุด

(๑๖) สติเกิดขึ้นเพราะทรัพย์ที่เก็บไว้

(๑๗) สติเกิดขึ้นเพราะการนึกถึงสิ่งที่เคยรู้จักหรือเห็นมาแล้ว

สำหรับเรื่องของพญูชนะกับอรรถทั้งหลาย ท่านผู้ฟังกรุณาตรวจสอบเทียบเคียง ข้อความใดซึ่งเป็นส่วนที่ถูกต้องตรงกับอรรถกถาและพระไตรปิฎก ก็ขอให้ถือในส่วนที่ถูกต้องนั้น และขอขอบพระคุณอาจารย์สมพร ศรีวรวิทย์

ถ. อาการของสติ ๑๗ อย่างที่อาจารย์บรรยาย รู้สึกว่าแต่ละข้อจำได้ยาก สติเป็นโสภณสาธารณเจตสิก เกิดกับจิตที่เป็นกุศลฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่บางข้อ ในอาการของสติ ๑๗ อย่างนี้ คล้าย ๆ กับว่าจะเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับกุศล แต่ผมก็เข้าใจว่าต้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับกุศลที่สติเกิด ผมสงสัยว่า อาการของสติ ๑๗ ข้อที่จะเกิดขึ้นนั้น ยังไม่จัดว่าเป็นสติปัฏฐานใช่ไหม

ส. แล้วแต่ ถ้าเป็นภาวนาโตสติ ก็เป็นสติทางภาวนา แล้วแต่ว่าจะเป็น การอบรมจิตด้วยการเจริญสมณะ หรืออบรมปัญญาด้วยการเจริญวิปัสสนา มีข้อที่ ๑๔ คือ ภาวนาโตสติ สติทางภาวนา

ถ. นอกนั้นเป็นสติที่เกิดกับกุศลทั่ว ๆ ไป

ส. แล้วแต่ อย่างข้อที่ ๑ อภิชานโตสติ สติเกิดทางความรู้ยิ่ง ข้อนี้แล้วแต่ อรรถที่จะอธิบายความหมาย บางแห่งยกตัวอย่างเรื่องของการระลึกชาติ ซึ่งเป็นสติ ที่เป็นอภิชานโต ยิ่งจริง ๆ ยิ่งกว่าผู้ที่สตรระลึกได้บ้างนิด ๆ หน่อย ๆ ในชาตินี้ แต่ไม่สามารถระลึกถึงอดีตชาติได้ เพราะฉะนั้น จะเห็นกำลังของสติที่ต่างกัน

ถ. เรื่องเจริญสติปัฏฐาน ขณะที่มัสตรระลึกรู้ จะต้องมัสภาวธรรม คือ สิ่งที่จะให้สตรระลึกรู้ จะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็แล้วแต่ ต้องมัสอารมณ์หรือมัสสิ่งที่จะให้ สตรระลึกรู้ จึงจะเป็นสติปัฏฐาน ใช่ไหม

ส. แน่นนอน

ถ. ถ้าหากระลึกรู้เฉย ๆ โดยไม่มีสภาวธรรมอะไรเลย สมมติว่าระลึกรู้ อาการของเย็น อาการของเดิน อาการของนั่ง อาการของนอน สภาวธรรมคืออะไร ผมก็ไม่แน่ใจว่ามีสภาวธรรมหรือเปล่า แต่เข้าใจว่าไม่มี นอกจากจะเห็นเป็นตัวที่ยืนอยู่ นั่งอยู่ นอนอยู่ แต่อาการที่จะปรากฏว่าเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมนั้นไม่มี เพราะฉะนั้น สติที่ระลึกในขณะนั้นไม่จัดเป็นสติปัฏฐาน ใช่ไหม

ส. ก่อนที่จะเจริญสติปัฏฐาน ต้องทราบว่า แต่ละท่านมีอัตตสัญญา ความทรงจำว่ามีตัวตน ตั้งแต่เกิดมา ศีรษะตลอดเท้ายึดถือว่าเป็นรูปร่างกายของเรา ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว ถ้ายังมีอริยาบถ คือ เรากำลังนั่ง หรือเรากำลังนอน เรากำลังยืน เรากำลังเดิน ก็ไม่มีทางที่จะละอัตตสัญญาไปได้เลย เพราะไม่ได้ประจักษ์ว่า รูปมีอายุที่สั้นมาก คือ รูปแต่ละกลุ่มหรือแต่ละกลาปที่ทยอยกันเกิดขึ้น จะมีอายุเพียง ๑๗ ขณะของจิต เพราะฉะนั้น รูปใดที่เกิดขึ้นก่อน มีอายุ ๑๗ ขณะก็ดับไป และรูปที่เกิดขึ้นต่อมาแต่ละกลุ่มแต่ละกลาปก็ทยอยกันดับไป ถ้าไม่ประจักษ์ความจริงว่า รูปใดที่ไม่ปรากฏ รูปนั้นเกิดแล้วดับแล้ว ถ้าไม่ประจักษ์ความจริงอย่างนี้ ความทรงจำว่ามีเราตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า เป็นอัตตา เป็นร่างกาย เป็นรูปร่างของเราจริง ๆ ก็ยังต้องมีอยู่ เช่น ในขณะนี้ ทุกคน ยากที่จะละสัญญานี้ไปได้ใช่ไหมว่า แท้ที่จริงไม่มีเรา มีแต่เห็น

ขณะที่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตากำลังปรากฏ และถ้าสติระลึกที่ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา สีสังวณณะต่าง ๆ หรือระลึกลักษณะของนามธรรมที่กำลังรู้ คือ กำลังเห็นในขณะนี้ ขณะนั้นจะไม่นึกถึงรูปร่างเลย แม้ในขณะที่กำลังนั่งอยู่ที่นี่ ปอดอยู่ที่ไหน หัวใจอยู่ที่ไหน กระเพาะอาหารอยู่ที่ไหน ม้ามอยู่ที่ไหน เล็บอยู่ที่ไหน ฝ่ามืออยู่ที่ไหน ฟันอยู่ที่ไหน ต้องนึก ไขว่ไหม เพราะอะไร เพราะว่าลักษณะของรูปนั้น ๆ ไม่ได้ปรากฏ

และทำไมลักษณะของรูปนั้น ๆ ไม่ได้ปรากฏ ก็เพราะว่ารูปนั้น ๆ เกิดขึ้นและดับไปเลย ๑๗ ขณะนี้เร็วมาก เร็วกว่าขณะที่ทางตากำลังเห็นและหูกำลังได้ยิน เสมือนว่าพร้อมกัน ในขณะที่รู้สึกว่าจะเห็นด้วยและได้ยินด้วยเสมือนกับว่าพร้อมกันนี้ ก็เกิน ๑๗ ขณะแล้ว

รูปทุกรูปที่เกิด รูปใดไม่ปรากฏ รูปนั้นเกิดแล้วดับแล้ว ถ้าไม่ประจักษ์ความจริงอย่างนี้จริง ๆ จะถอนอัตตสัญญาว่า เรากำลังนั่ง เรากำลังนอน หรือเรากำลังยืน เรากำลังเดินไม่ได้ เพราะฉะนั้น สภาพธรรมจะไม่ปรากฏ ถ้าไม่ได้เพิกอริยาบถ ไตรลักษณ์จะปรากฏไม่ได้เลยตามความเป็นจริง

ถ. ถ้าพูดว่า ขณะที่ยืนก็รู้อาการของยืน ขณะที่นั่งก็รู้อาการของนั่ง ขณะที่นอนก็รู้อาการที่จะนอน ขณะที่เดินก็รู้อาการที่จะเดิน เป็นเรื่องเก่าที่เคยถกเถียงกันมาหลายปีแล้ว ซึ่งผมเห็นว่าน่าจะยุติได้แล้ว เพราะว่าอาการของยืน เดิน นั่ง นอนนั้นไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร มีลักษณะอะไรที่จะปรากฏเป็นอารมณ์ของสติปัฏฐานในขณะนั้น

สุ. พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม ทั้ง ๓ ปีกฎต้องสอดคล้องกัน ในมหาสติปัฏฐานสูตร อริยาบถบรรพ ก็มีอริยาบถ ๔ ซึ่งขณะที่กำลังนั่งให้รู้ในอาการที่หนึ่ง หมายความว่ารู้ลักษณะของรูปที่ปรากฏในขณะที่กำลังนั่ง

ถ. แล้วแต่ว่ารูปอะไรจะปรากฏ

สุ. แน่นอนที่สุด ที่กำลังนั่งนี้ต้องเป็นรูป แต่ต้องมีลักษณะของรูปปรากฏ และไม่ใช่ว่าทั้งตัว ปรากฏอย่างนั้นไม่ได้ แล้วแต่ว่าจะกระทบกับกายปสาทส่วนใด เพราะว่าตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าที่รู้อย่างมีรูปอยู่ เวลานี้ มีหรือไม่มี รูปเกิดขึ้นและดับไป ๆ เร็วมาก แต่ยังจำไว้ว่ามี เพราะฉะนั้น ที่จะรู้ได้ว่ารูปมีจริง ๆ นี้ ก็ต่อเมื่อกระทบสัมผัสกับกายปสาทเท่านั้น มิฉะนั้นก็ยังคงเป็นความทรงจำว่ามีรูป ถูกไหม ถ้ารูปที่กายส่วนหนึ่งส่วนใดไม่กระทบกายปสาท จะไม่รู้เลยว่าขณะนั้นเป็นรูป เพราะฉะนั้น เรื่องของรูปตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าจะไม่พ้นจากมหาภูตรูป ๔ และเฉพาะมหาภูตรูป ๓ เท่านั้นที่เป็นโณฏฐัพพะ ที่กระทบกับกายปสาทแล้วปรากฏได้ ไม่ต้องไปคิดถึงปอด ตับ ม้าม หัวใจ ในเมื่อไม่ได้กระทบส่วนหนึ่งส่วนใด ให้ปรากฏเลย แต่ขณะนี้แข็งตรงหนึ่งตรงใด มีเหตุปัจจัยทำให้แข็งนั้นเกิดขึ้นเป็นอนัตตา เพราะว่าใครจะจงใจให้แข็งเกิด แข็งก็เกิดไม่ได้ ใครจะจงใจไม่ให้แข็งเกิด แข็งจะไม่เกิดตามความต้องการก็ไม่ได้ เพราะแม้แต่รูปแข็งนั้นก็ขึ้นอนัตตา

เพราะฉะนั้น การที่สตรียะลึกลักษณะของสภาพธรรม ไม่ว่าจะเป็นประเภทใดทั้งสิ้น ก็เพื่อให้ประจักษ์ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งก็คือความหมายหรืออรรถของอนัตตานั้นเอง เป็นแต่เพียงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ถ. การอบรมเจริญสติให้เกิดขึ้นบ่อย ๆ เนือง ๆ อย่างในมหาสติปัฏฐานสูตร ที่ว่า ให้พิจารณากายเนือง ๆ เวทนาเนือง ๆ จิตเนือง ๆ ธรรมเนือง ๆ ก็เพื่อให้สติเกิด การที่จะไปเพ่งที่กายก็ดี เวทนาดี จิตดี ธรรมดี เพื่อจะให้สติเกิดอย่างนี้ผมว่าเป็นเรื่องเจาะจงที่จะเพ่งเพื่อให้สติเกิด แต่จากที่ได้ศึกษาเล่าเรียนที่อาจารย์บรรยายมา โดยตลอดว่า ปัจจัยที่จะให้เกิดสติได้ คือ ต้องมีการศึกษา การฟัง และทำความเข้าใจให้ถูกต้องแม่นยำ อย่างนี้แหละที่จะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดสติ ไม่ใช่จะไปอบรมให้สติเกิดโดยระลึกอย่างนั้นเนือง ๆ ระลึกอย่างนี้เนือง ๆ โดยไม่ได้ศึกษาให้เข้าใจถูกต้องถ่องแท้ หากยังไม่เข้าใจถูกต้องถ่องแท้จะไปอบรมให้สติเกิด ผมรู้สึกว่าจะเป็นการไปบังคับสติ เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า

สุ. ไม่มีใครจะไปเพ่งได้ เพราะฉะนั้น ปกติธรรมดาอย่างนี้ สติจะระลึก ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง

ถ. ทางกายนี้ปรากฏไม่ขาดสายเหมือนกัน

สุ. แล้วแต่ ถ้าขณะนั้นกายวิญญานไม่เกิด รูปก็ปรากฏไม่ได้ ถ้าไม่ขาดสาย ก็ไม่เห็น

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า ทางตาปรากฏไม่ขาดสาย

สุ. มีอยู่ตลอดเวลาที่เห็น เสียงก็ปรากฏขณะที่ได้ยิน แล้วแต่ขณะใด อารมณ์ใดปรากฏ แต่ถ้าจะใช้คำว่าไม่ขาดสายโดยไม่คิดถึงความหมายของไม่ขาดสายตามที่เว้นเลย ก็เป็นอันว่าไม่มีอย่างอื่นปรากฏ เพราะฉะนั้น ไม่ขาดสายหมายความว่า แม้ในขณะนี้ถ้าสติเกิดก็ระลึกได้ เพราะว่ามีภพทางกาย ในขณะที่แจ้งปรากฏ วันหนึ่ง ๆ กระทบแจ้งก็ครั้งตั้งแต่ตื่น

เปิดวิทยุ แฉ่งไหม บริหารร่างกายตามสุขลักษณะ ล้างหน้า แปรงฟัน มีการกระทบแจ้งไหม เดินลงกระไดไปบริโภคอาหาร กระทบแจ้งไหม ซึ่งส่วนใหญ่หลงลืมสติ แต่กายวิญญานก็เกิด

เพราะฉะนั้น เวลาที่สติปัฏฐานเกิด หมายความว่า ถ้าระลึกได้ สติก็ระลึกที่ลักษณะของรูปธรรมหรือนามธรรมใด ๆ ก็ตาม ทางตาก็ได้ ไม่จำเป็นต้องระลึกแจ้ง

ขณะใดที่เห็นและระลึกศึกษาเพื่อเข้าใจให้ถูกในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
ในขณะนี้ทางตา ในขณะนั้นแข็งไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ถ้าจะใช้คำว่า ไม่ขาดสาย
ก็คือ วิถีจิตเกิดในขณะที่ตื่นสลัดกับภวังค์ ต้องมีความละเอียดลงไปถึงพระอภิธรรม
ซึ่งเป็นธรรมที่ละเอียดยิ่งด้วย แต่เวลานี้ไม่มีใครทราบใช่ไหมว่า มีภวังคจิตคั่นระหว่าง
เห็นกับได้ยิน ซึ่งความจริงก่อนเห็นกับได้ยินก็มีภวังคจิตคั่นแล้ว หลังจาก
ปัญจทวารวิถีจิตดับลง ภวังคจิตต้องคั่น ก่อนที่จะรู้ว่าเห็นใคร เห็นอะไร โดยไม่ต้อง
พูดถึงทางโสตทวารเข้ามาเกี่ยวเลย ภวังคจิตก็คั่นแล้ว เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่ยัง
ไม่ประจักษ์แจ้ง จึงดูเหมือนว่าสภาพธรรมปรากฏตลอดเวลา

ถ. คำว่า ไม่ขาดสาย ต้องปรากฏด้วยจึงจะเรียกว่า ไม่ขาดสาย

ส. ขณะนี้เห็น ปรากฏการขาดสายไหม

ถ. ถ้าไม่ระลึกถือว่าขาดสาย เกิดไประลึกทางแข็ง

ส. ถึงระลึก ขาดสายหรือยัง

ถ. มีภวังคจิต

ส. นั้นโดยตำรา ซึ่งวันหนึ่งจะต้องถึง แต่ก่อนจะถึงต้องศึกษา
แม้ว่าการเห็นยังไม่ได้ขาดสาย แต่เพราะสติเริ่มระลึกที่ลักษณะของบางนามหรือ
บางรูป เช่น ในขณะที่เห็น ระลึกที่แข็ง ได้ไหม ... ได้ ขณะนั้นจะค่อย ๆ ละการติด
ในนิมิตอนุพยัญชนะทางตา เพราะว่าขณะนั้นกำลังระลึกแข็งที่กำลังปรากฏและศึกษา
ลักษณะสภาพที่แข็ง

บางท่านอาจจะศึกษาลักษณะอาการที่กำลังรู้แข็ง ไม่ใส่ใจในสิ่งที่ปรากฏ
ทางตา แม้สิ่งที่ปรากฏทางตายังไม่ขาดตอน ยังไม่ดับ เพราะว่าเกิดสืบต่อสลบอยู่
และสติที่กำลังที่อ่อนมาก เกิดแทรกได้บางวิถี บางวาระเท่านั้น

๑๕๖๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๖๔

เพราะฉะนั้น วิถีจิตทางตาเมื่อมีปัจจัยที่จะปรากฏ ก็ยังเกิดขึ้นปรากฏอยู่ แต่จะเริ่มเห็นการไม่ติดในนิมิตอนุพยัญชนะทางตา เพราะรู้ว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรม อย่างหนึ่ง และเพราะขณะนั้นสติกำลังใส่ใจพิจารณาลักษณะของแข็ง

ไม่อย่างนั้นทางตาจะไม่มีวันดับเลย ถ้าไม่เห็นทางตา เพียงชั่วขณะจริง ๆ เวลาที่ทางหูเสียงปรากฏทางตาต้องไม่มีตามความเป็นจริง แต่เมื่อทางตายังปรากฏอยู่ โดยไม่ขาดสาย ก็เพราะสภาพธรรมยังไม่ได้ปรากฏตามความเป็นจริง แต่จะเกิดความเข้าใจขึ้น เห็นว่าทางตาต้องเล็กน้อยมาก สติจึงสามารถระลึกที่แข็งที่กายได้ จนกว่าสภาพธรรมจะปรากฏตามความเป็นจริง

แม้แต่ทางตา ซึ่งทุกท่านก็สงสัยว่าจะดับอย่างไร ถ้าไม่พิจารณาโดยทั่วทั้ง ๖ ทวาร ทางตาดับไม่ได้แน่ และเมื่อพิจารณาแต่ละทวาร แม้ว่าทางตาจะเห็น แต่ขณะนั้นก็ไม่ติดในนิมิตอนุพยัญชนะ เพราะว่าสติกำลังระลึกลักษณะของแข็งที่กำลังปรากฏทางกาย

ผู้ฟัง ฟังดูยาก คงจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมแทบไม่ได้เลย ไม่มีความหวังที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ส. ท่านที่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ท่านก็คงเคยคิดอย่างนี้มาแล้วว่า ต้องเป็นสิ่งที่ยาก แนนอน ท่านต้องเคยคิดมาก่อน แต่ท่านไม่ละความเพียร เพราะท่านรู้ว่าเป็นสัจธรรม เป็นสิ่งที่กำลังปรากฏ ซึ่งอริยชาเท่านั้นไม่สามารถรู้ได้ อริยชาไม่มีทางรู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงได้ แต่วิชชาสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ ถ้ารู้หนทางที่จะเจริญปัญญาไม่ทอดอຍ เพราะว่าเป็นของจริงที่พิสูจน์ได้

ถ. ถ้าผมไม่บำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ ทศ จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ไหม

ส. ให้ทานแล้ว ไซ้ไหม ทุกคนต้องเคยให้ทาน จะมากจะน้อยก็ไม่เป็นไร รู้สึกว่าไม่มีข้อสงสัยในเรื่องของท่าน รักษาศีลด้วย ไซ้ไหม

ถ. กระพ่องกระแพรง

ส. และพึงธรรมด้วย

ถ. ก็ยังกระพ่องกระแพรง

ส. ก็ตามแต่ แต่วันหนึ่ง ๆ ทานที่ได้บำเพ็ญมาแล้ว ก็ยังไม่สามารถทำให้กุศลจิตเกิดได้มาก เพราะว่าวาระที่ให้ทานเป็นวาระที่สั้น เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะให้ทานสักเท่าไร เมตตาเวลาที่คิดถึงบุคคลอื่น ยากหรือง่าย

ถ. ยาก

ส. ถ้ายังคงเมตตายากอยู่อย่างนี้ จะดับกิเลสได้ไหม

ถ. ก็คงไม่ได้

ส. เพราะฉะนั้น เจริญเมตตาดีกว่าไหม ซึ่งความจริง ถ้าหิริโอตตปปะเกิด โดยการเห็นโทษของอกุศล เช่น โทสะ ความพยาบาท ความผูกโกรธ ความขุ่นเคือง จะเห็นได้ว่าเมตตาเป็นเรื่องที่ง่ายกว่าอย่างอื่น เพราะไม่ต้องอาศัยวัตถุ ไม่ต้องอาศัยการเตรียม เพียงแต่โยนิโสมนสิการ พิจารณาด้วยความถูกต้องแบบกายเท่านั้นเอง

ทานก็ให้มาแล้ว ก็ยังทำให้จิตใจเศร้าหมองขุ่นมัวได้ ศีลก็ได้วิริยอุตสาหะไปแล้ว แต่ใจก็ยังโกรธ ผูกโกรธ พยาบาท เศร้าหมองขุ่นมัวได้ และทำไมเพียงแต่จะเจริญความสงบของจิตด้วยสมถะ เพราะแม้เป็นผู้ที่เข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน เป็นผู้มีปกติเจริญปัญญาด้วยการเจริญสติปัฏฐานก็ตาม แต่บางเวลาที่จิตไม่สงบเกิดขึ้น หิริโอตตปปะเห็นโทษ เกรงกลัว และรังเกียจจะอายุอกุศลธรรมในขณะนั้นใหม่ เพราะฉะนั้น จะเว้นเป็นบางข้อก็ไม่สมควร เพราะว่าเมตตาและอุเบกขาไม่ใช่สิ่งที่ยากเลย

ถ. ขณะที่เราอบรมเจริญสติปัฏฐาน ที่จะรู้ว่าสติปัฏฐานที่เราอบรมเจริญอยู่นั้นเป็นสติปัฏฐานที่แท้จริงหรือไม่ คิดว่าเป็นเรื่องที่ยากมาก ถ้ากล่าวตามหลักวิชาการที่ได้ศึกษามา สติปัฏฐานก็มี ๒ อย่าง คือ ตัวสติเองเป็นสติปัฏฐาน

และปฏิฐานนั่นเองเป็นสติปฏิฐาน ถ้าสติเกิดขึ้นระลึกที่ปฏิฐานนั้น คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ซึ่งเป็นฐานที่ตั้งให้สติเกิด ตามหลักฐานก็น่าจะเป็นสติปฏิฐานที่แท้จริง แต่ถ้าเป็นการระลึกไปในสิ่งอื่น เช่น สมมติสังขาร ซึ่งไม่ใช่ปรมาตตสังขาร ก็น่าจะคลาดเคลื่อน ความเห็นอย่างนี้ ไม่ทราบว่าจะผิดถูกอย่างไร

ส. การเจริญสติปฏิฐานต้องมีปรมาตตธรรมเป็นอารมณ์ ไม่ใช่มีสมมติบัญญัติเป็นอารมณ์

ถ. มิได้ เมื่อสักครู่บอกว่า ถ้าเราระลึกไปในบัญญัติ โดยสำคัญว่าเป็นปรมาตต ขณะนั้นก็คลาดเคลื่อนแล้ว อย่างนี้ถูกไหม

ส. แน่อน เพราะสติปฏิฐานต้องมีลักษณะของสภาพธรรมเป็นอารมณ์

ถ. บางแห่งที่แนะนำธรรมในทำนองว่า ต้องระลึกรู้อยู่เสมอ จะนั่งก็ให้รู้ตัว จะยืน จะเดิน จะนอนก็ให้รู้ตัว หรือจะกระทำอะไรก็ตามก็ต้องให้รู้ตัว ลักษณะอย่างนั้นเป็นบัญญัติ ก็คงไม่ถูกต้องแล้ว ใช่ไหม

ส. สติปฏิฐานต้องมีปรมาตตธรรมเป็นอารมณ์ เพราะคำว่าปรมาตตธรรม หมายความว่าสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน มีลักษณะของสภาพปรมาตตธรรมนั้น ๆ แต่ละอย่างปรากฏ

ถ. เพราะฉะนั้น บางแห่งที่แนะนำว่า จะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน จะทำอะไรให้รู้ตัว เพื่อเป็นปัจจัยให้สติเกิดขึ้น ถ้าเข้าใจอย่างนั้นก็คงไม่ถูกต้อง ใช่ไหม

ส. เรื่องของสติปฏิฐานเป็นเรื่องที่ละเอียด เพราะฉะนั้น บางท่านอ่านมหาสติปฏิฐานและเข้าใจเองว่าต้องเป็นผู้ที่ฝึกอบรมสติ แต่ต้องมีคำอธิบายให้เข้าใจชัดเจนกว่านั้นอีกว่า สติระลึกลักษณะของอะไร ทางไหน ให้ถูกต้อง ไม่ใช่ทำให้ระลึกลอย ๆ ระลึกลอย ๆ ไม่ใช่สติปฏิฐาน

บางท่านเคยไปปฏิบัติแบบที่ท่านใช้คำว่า อานาปานสติ คือ ระลึกที่ลมหายใจ และท่านก็เข้าใจว่าโลกุตตรธรรมได้เกิดแก่ท่านแล้ว เป็นชาวอังกฤษมาที่เมืองไทย และท่านก็บอกว่า ปัญญาไม่เกิดก่อนนั้นเลย หมายความว่าปัญญาจะเกิดต่อเมื่อโลกุตตรจิตเกิด ก่อนนั้นปัญญาไม่เกิดเลย เพราะสำหรับท่านไม่มีปัญญาใด ๆ เลย

จริง ๆ แม้แต่ถามว่า ในขณะที่ระลึกที่ลักษณะของลมหายใจอะไรปรากฏ ก็ตอบไม่ได้ แต่ท่านเข้าใจว่า ท่านระลึกลักษณะของลมหายใจเข้า ระลึกลักษณะของลมหายใจออก เมื่อถามว่า ลมหายใจเข้ามีลักษณะอย่างไร ลมหายใจออกมีลักษณะอย่างไร คือ กล่าวถึงลักษณะของปรมัตถธรรม ท่านตอบไม่ได้เลย

อีกท่านหนึ่ง ท่านศึกษาอภิธรรม แต่ท่านปฏิบัติแบบเดียวกัน ท่านก็บอกว่า ขณะที่มีการเคลื่อนไหว นั่นแหละคือลักษณะของลมหายใจ แสดงให้เห็นว่า ตอบโดยปริยัติ แต่ในขณะที่กำลังปฏิบัติอย่างนั้นจริง ๆ ไม่ได้รู้ลักษณะของปรมัตถธรรม เพราะว่าปัญญาไม่เกิดเลย เมื่อถามถึงลักษณะของลมหายใจ ท่าน ตอบไม่ได้ แต่ผู้ที่ศึกษาแล้วตอบตามตำราว่า ในขณะที่มีการเคลื่อนไหวที่จุ่มกเข้าไปข้างใน นั่นคือลมหายใจ เพราะว่าอาจารย์ท่านนั้นบอกอย่างนั้น

แสดงให้เห็นว่า บางท่านปฏิบัติแล้ว ในขณะที่กำลังปฏิบัติ สติไม่ได้ระลึกที่ลักษณะของปรมัตถธรรม แต่โดยการศึกษาก็มาพิจารณาได้ว่า ในขณะที่กำลังปฏิบัติ นั้น ขณะที่รู้ว่าเข้าหรือออกนั้น เป็นลักษณะของลมหายใจ

ถ. เจริญอย่างไรจึงจะเรียกว่า เป็นการอบรมให้สติเกิด

ส. เข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏถูกต้องก่อน

ถ. เบื้องแรกต้องมีความเข้าใจถูกต้องก่อน

ส. แน่นนอนที่สุด เพราะสติจะต้องระลึกที่ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ถ้าไม่มีความเข้าใจในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏเลย ก็ไม่ใช่สติปัญญา เพราะไม่ทำให้ปัญญาศึกษาพิจารณาโดยถูกต้อง เช่น ในขณะนี้ มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา แต่ไม่รู้อะไรเลยที่เกี่ยวกับสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาตามความเป็นจริง และจะให้เจริญสติปัญญา จะทำอย่างไร ในเมื่อไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ได้มีการฟังและพิจารณาจนกระทั่งเข้าใจว่า ขณะที่ส่องกระจก ทำไมจึงคิดว่ามีเราในกระจกทุกคนเลย ใช่ไหม

มีใครบ้างไหมที่ส่องกระจกและคิดว่าเงาในกระจกนั้นไม่ใช่ตัวท่าน ทุกวันทั้ง ๆ ที่ไม่เคยเห็นตัวเองเลย แต่ครั้งใดที่ส่องกระจกก็ยึดถือเงาในกระจกว่าเป็นเรา

ฉันใด เวลา^{นี้} ทางตา รูปารมณ์ ก็เหมือนกระจก แต่ทุกท่านเข้าใจว่า มีคนอยู่ในกระจก ใช้^{ไหม} เพราะฉะนั้น เป็นความเข้าใจที่ถูกต้องหรือผิด

เพียงสองกระจก และระลึกได้ว่า ไม่มีเราในกระจก ฉันใด รูปารมณ์ที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ ก็ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลยในรูปารมณ์ที่ปรากฏ

สิ่งที่อ่อนหรือแข็ง มี เมื่อกระทบสัมผัสในขณะที่เห็น เป็นธาตุแข็ง ธาตุอ่อน ธาตุร้อน ธาตุเย็น แต่ไม่ใช่รูปารมณ์

ต้องแยกรูปารมณ์ออกมา รูปารมณ์ก็เหมือนกระจก ส่วนเวลาที่กระทบสัมผัสกระจกก็แข็ง เพียงแข็ง ใช้^{ไหม} ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลใด ๆ ในกระจกเลย แต่ทำไมเวลาที่เห็นก็ถือว่าเป็นเรา แต่พอกระทบสัมผัสก็รู้ว่าเป็นเพียงแข็ง เพราะฉะนั้น เมื่อเทียบกับกระจก ซึ่งก็เป็นรูปารมณ์เหมือนกัน ไม่ว่าจะ^{เป็น}กระจกหรือไม่ใช่กระจก ลักษณะของรูปารมณ์ก็คือ เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนใด ๆ ทั้งสิ้นในรูปารมณ์ที่ปรากฏ

ถ้าไม่เข้าใจอย่างนี้ ไม่รู้^{อย่างนี้} สติปัฏฐานจะเกิดระลึกอะไรทางตา เช่นเดียวกับทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะอบรมเจริญสติปัฏฐาน ต้องอาศัยการฟังให้เข้าใจ เรื่องลักษณะของสภาพธรรมชั้นปริยัติ คือ ขึ้นฟังเรื่องของสิ่งที่มีจริงที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนกว่าสติจะเกิดเพราะเข้าใจในสิ่งที่กำลังปรากฏ โดยขั้นการศึกษา โดยขั้นการฟัง พอที่จะเป็นปัจจัยให้สติระลึกได้ถูกต้องว่า ขณะนี้สิ่งที่ปรากฏทางตา หลับตาแล้วก็ไม่ปรากฏเลย

- ถ. การที่สติจะเกิด ก็ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องอารมณ์นั้นอารมณ์นี้
- สุ. แน่นนอน สติเป็นอนัตตา
- ถ. เกิดกับอารมณ์ไหน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางใจ ได้ทั้งนั้น
- สุ. มิฉะนั้น พระผู้มีพระภาคต้องทรงแสดงสติปัฏฐานเดียว
- ถ. สมมติว่าตาไม่เห็นรูป หรือหลับไปแล้ว จักขุประสาทยังเกิดอยู่หรือเปล่า

ส. จักขุปสาทรูปมีอะไรเป็นสมมุติฐาน ... กรรม ถ้ากรรมเป็นสมมุติฐาน เกิดพร้อมกับอุปาทนของปฏิสันธิจิต และในขณะที่ปฏิสันธิจิตยังไม่ดับ คือ ในฐิตินะ ก็มีกัมมชรูปเกิด และในกังคขณะก็มีกัมมชรูปเกิด แล้วแต่ว่าจะเป็นใน ภพไหน ภูมิไหน

ในภูมิมนุษย์ จักขุปสาทรูปไม่ได้เกิดพร้อมกับปฏิสันธิจิต แต่ในภูมิของเทวดา ที่เป็นอุปาทิกะกำเนิด หรือเปรต หรือสัตว์นรก ก็มีจักขุปสาทรูปเกิดพร้อมกับปฏิสันธิ แต่สำหรับผู้ที่เกิดในครรภ์ เมื่อถึงกาลที่จักขุปสาทรูปจะเกิด กรรมก็เป็นปัจจัยทำให้ รูปนั้น ๆ เกิด ไม่ใช่เราจะไปบันดาล ตราบใดที่กรรมยังเป็นสมมุติฐานให้รูปใดเกิด รูปนั้นก็ยังเกิดอยู่ ถ้าคนตาบอดเพราะกรรมเป็นปัจจัย กรรมก็ไม่ใช่ปัจจัยให้ จักขุปสาทรูปเกิด ซึ่งใครก็ไปทำอะไรไม่ได้เลย

ถ. ขณะทีหลัง ปสาททั้ง ๕ ไม่รับรู้อารมณ์แล้ว เพราะหลับสนิท แสดงว่า ในขณะที่นั้นปสาททั้ง ๕ ก็ยังเกิดอยู่ตลอดเวลา

ส. ไม่ใช่แต่เฉพาะปสาทรูปทั้ง ๕ ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า รูปใดเกิดเพราะ กรรมเป็นสมมุติฐาน กรรมก็เป็นสมมุติฐานให้รูปนั้นเกิด ไม่ใช่แต่เฉพาะจักขุปสาทรูป ทั้งตัวที่คิดว่าเป็นเราไม่ได้ดับนั้นแหละ กายปสาทรูปทั่วทั้งตัว หรือว่ารูปใด ๆ ก็ตาม ซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมมุติฐาน ใครจะรู้หรือไม่รู้ กรรมก็เป็นสมมุติฐานให้รูปนั้นเกิด

อย่างรูปของทุกท่านเมื่อวานนี้ดับแล้ว นี่แสดงถึงเวลาที่นาน คือ เมื่อวานนี้ กับวันนี้ แต่ความจริงรูปเมื่อกี้เองดับหมดแล้ว ไม่ว่าจะเป็นรูปที่เกิดจากสมมุติฐานใด ทั้งสิ้น แต่เมื่อกรรมยังเป็นปัจจัยให้รูปนี้เกิดต่อไป ก็ปรากฏเสมือนว่ารูปนี้ไม่ได้ดับเลย ซึ่งความจริงแล้ว รูปเมื่อคืนนี้ต้องดับไปหมดแล้ว

ถ. มีคนตั้งคำถามว่า พระไตรปิฎกเป็นตำราหรือไม่

ส. ทั้งหมดต้องไปสรุปที่ ต้องพิจารณาก่อน ไม่ใช่เป็นตำราก็อเชื่อ และไม่ได้ พิจารณาอะไรเลย ถึงแม้ว่าเป็นตำรา ก็ต้องพิจารณาก่อน

สำหรับโสภณสาธารณเจตสิกดวงต่อไป คือ ดวงที่ ๓ และดวงที่ ๔ ได้แก่ หิริเจตสิก และโอตตปปเจตสิก

เวลาที่สติเจตสิกเกิด ต้องมีโสภณสาธารณเจตสิกอื่น ๆ เกิดร่วมด้วย และลักษณะที่พอจะปรากฏให้เห็นได้ต่อจากลักษณะของสติ คือ หิริเจตสิก และโอตตปปเจตสิก

หิริเจตสิก เป็นเจตสิกที่รังเกียจและละอายต่อบาป มีการยำเกรง และมีความเคารพเป็นลักษณะ

โอตตปปเจตสิก เป็นเจตสิกที่เกรงกลัวบาป มีปกติกกลัวต่อโทษ และเห็นภัยของบาปเป็นลักษณะ

ทั้งหิริและโอตตปปะเกิดร่วมกันทุกครั้ง ไม่แยกกัน เพราะว่าเป็นโสภณสาธารณเจตสิก

ลักษณะของหิริเจตสิก คือ

ปาปโตชิตุจนลักขณา มีความรังเกียจบาปเป็นลักษณะ

ปาปानังกรณรรสา มีการไม่ทำบาปเป็นกิจ

ปาปโตสังโกจนปัจจุภูฐานา มีการถอยกลับจากบาปเป็นอาการปรากฏ

อัตตคารวปทัฏฐานา มีความเคารพในตนเป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ขณะใดที่รู้สึกรังเกียจและละอายในการที่จะเป็นอกุศล ขณะนั้นเป็นลักษณะของหิริเจตสิก

ลักษณะของโอตตปปเจตสิก คือ

อุตตาสนลักขณัง มีความเกรงกลัวบาปเป็นลักษณะ

ปาปानังกรณรรสัง มีการไม่ทำบาปเป็นกิจ

ปาปโตสังโกจนปัจจุภูฐานัง มีการถอยกลับจากบาปเป็นอาการปรากฏ

ปรคารวปทัฏฐานัง มีความเคารพผู้อื่นเป็นเหตุใกล้

ขณะที่เว้นจากความชั่ว บาป อกุศล ทุจริตทั้งปวง แม้ว่าจะเล็กน้อยสักเพียงใด ขณะนั้นก็เป็นเพราะหิริและโอตตปปะ ซึ่งเป็นสภาพที่รังเกียจ ละอาย กลัวเกรงโทษของบาป

ทุกคน ทุกวัน ๆ ต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ ไซ้ไหม การที่จะไม่ทำบาปเกิดจากอะไร หรือการที่จะไม่ทำอกุศลทุจริตเกิดจากอะไร เพราะกลัวคนอื่นรู้ หรือว่าเปล่าเลย เพราะรังเกียจที่จะกระทำสิ่งนั้น

๑๕๖๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๔

เพราะฉะนั้น แม้ว่าทั้งหิริและโอตตปปะจะเกิดร่วมกันก็จริง แต่ขณะใดที่
ละเว้นอกุศลชนิดหนึ่งชนิดใด ก็พอที่จะสังเกตสภาพของจิตได้ว่า ในขณะนั้น
จริง ๆ ละเว้นเพราะรังเกียจ หรือละเว้นเพราะกลัวเกรงโทษภัยของอกุศล ซึ่ง
บางคนอาจจะกลัวคนอื่นเห็น กลัวคนอื่นรู้ ก็เลยไม่กล้าที่จะกระทำ

แม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น กิริยามารยาท ถ้าอยู่คนเดียวรู้สึกว่าจะนั่ง
จะนอนตามสบาย แต่ถ้ามีคนอื่นอยู่ด้วย ก็เป็นผู้ที่มีกิริยาสงบเรียบร้อย ระมัดระวัง
นี่ก็พอที่จะมองเห็นได้ว่า ชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ความคิดของจิตใจ แล้วแต่ว่าขณะนั้น
เป็นผู้ละเอียด หรือว่าเป็นผู้ที่กระทำสิ่งที่ไม่กระทำเวลาที่อยู่ต่อหน้าคนอื่นแต่เวลาที่
ไม่อยู่ต่อหน้าคนอื่นทำ หรือไม่ว่าจะมีคนอื่นหรือไม่มีปกติก็เป็นอย่างนั้น

นี่เป็นการแสดงให้เห็นถึงสภาพของจิต เพราะว่าทุกคนมีกิริยามารยาท
ที่เรียบร้อย ไม่เลอะเทอะเปรอะเปื้อน เวลาที่มีคนอื่นอยู่ด้วย แต่เวลาที่อยู่คนเดียว
อาจจะเรียบร้อย ทำอะไรก็อาจจะหกละเออะ ก็เป็นเครื่องเปรียบเทียบ
แสดงให้เห็นว่า ละเว้นเพราะละอาย รังเกียจ หรือละเว้นเพราะกลัวคนอื่นจะรู้
จะติเตียน ทำให้สังเกตเห็นสภาพที่ต่างกันของหิริเจตสิกและโอตตปปเจตสิกได้

ใน **อัฐรสาลินี** แสดงเรื่องของหิริและโอตตปปะในขณะที่เว้นจากการทำชั่ว
มีข้อความว่า

ความจริง บุคคลบางคนก้าวลงสู่ลัทธิธรรม คือ ความละอายต่อบาป อันมีอยู่
ในภายในแล้ว ย่อมไม่กระทำความชั่ว บางคนกลัวภัยในอบายภูมิ ย่อมไม่กระทำ
กรรมชั่ว เปรียบเหมือนกุลบุตรบางคนเมื่อจะถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะเป็นต้น
เห็นบุคคลที่ควรละอายเพียงคนเดียว ฟังถึงอาการละอาย ฟังแอบกระมิดกระเมี้ยน

ไม่ยอมถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะเป็นต้นฉะนั้น ในข้อนี้ มีข้ออุปมาดังต่อไปนี้
เปรียบเหมือนบรรดาก้อนเหล็ก ๒ ก้อน ก้อนหนึ่งเย็นแต่เปื้อนคูถ (คือ เปื้อนอุจจาระ)
อีกก้อนหนึ่งร้อนไฟลุกโชน ในบรรดาก้อนเหล็ก ๒ ก้อนนั้น คนฉลาดย่อมรังเกียจ
ไม่จับต้องก้อนเหล็กที่เย็นเพราะเปื้อนคูถ รังเกียจไม่จับต้องก้อนเหล็กอีกก้อนหนึ่ง
เพราะกลัวร้อน

สภาพไม่จับต้องก้อนเหล็กที่เย็นเพราะเปื้อนคูถ เป็นหิริเจตสิก สภาพรังเกียจ
ไม่จับต้องก้อนเหล็กอีกก้อนหนึ่งเพราะกลัวร้อน เป็นโอตตปปะ

นี่คือขณะที่เว้นจากอกุศล

ข้อความต่อไปมีว่า

ความจริงบุคคลบางคนทำหิริ ซึ่งมีความยำเกรงและความเคารพเป็นลักษณะ
ให้ตั้งขึ้นด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ พิจารณาถึงชาติที่เป็นใหญ่ พิจารณาถึงศาสนา
ที่เป็นใหญ่ พิจารณาถึงความเป็นทายาทที่เป็นใหญ่ พิจารณาถึงเพื่อนสพรหมจารี
ที่เป็นใหญ่ แล้วยอมไม่กระทำความชั่ว

ทรงแสดงไว้สำหรับพระภิกษุ ซึ่งควรละอายในการที่จะกระทำความชั่ว
เมื่อพิจารณาถึงเพศบรรพชิตซึ่งเป็นชาติ คือ กำเนิด หรือการเกิดโดยสภาพที่เป็น
ใหญ่กว่าเพศคฤหัสถ์ แต่สำหรับผู้ที่ไม่ใช่บรรพชิต บางท่านเมื่อพิจารณาถึงตำแหน่ง
ฐานะ การงาน ก็จะไม่กระทำชั่วได้เหมือนกัน

สำหรับบรรพชิต พิจารณาถึงศาสนาที่เป็นใหญ่ นอกจากนั้นพิจารณาถึงความ
เป็นทายาทที่เป็นใหญ่ คือ พิจารณาถึงตนเองซึ่งเป็นทายาทของพระธรรม หรือ
ทายาทที่จะสืบต่อพระพุทธศาสนา ก็ยอมเป็นเหตุทำให้ละเว้นความชั่ว

อีกประการหนึ่ง คือ พิจารณาถึงเพื่อนสพรหมจารีด้วยกันที่เป็นใหญ่ ในเมื่อ
ทุกคนเป็นผู้ที่เป็นบรรพชิต เป็นผู้ที่มีศรัทธาออกบวช เป็นผู้ที่น้อมประพฤติปฏิบัติ
ตามธรรม ละเว้นจากความชั่ว ตนเองก็ควรที่จะละเว้นจากความชั่วเช่นเดียวกับ
เพื่อนสพรหมจารีทั้งหลายด้วย

บางคนทำโอดตปปะ ซึ่งมีปกติกัวต่อโทษและเห็นภัยเป็นลักษณะให้ตั้งขึ้น ด้วยเหตุ ๔ ประการ

ไม่ว่าจะเป็นหิริหรือโอดตปปะก็ต้องมีเหตุที่จะทำให้เกิดขึ้น เพราะถ้าไม่พิจารณาโดยแยบคาย การที่จะละอายหรือการที่จะเกรงกลัวต่อบาปก็ย่อมไม่มี และบางคนอาจจะคิดว่าคนอื่นไม่รู้ หรือเป็นสิ่งที่เล็กน้อย แต่ขณะใดที่ละวันจะต้องมีเหตุ คือ การพิจารณาโดยถูกต้อง

เหตุให้เกิดโอดตปปะ ๔ ประการ ได้แก่ ความกลัว ยำเกรงต่อการติเตียนตนเอง ๑ ความกลัวต่อการติเตียนจากผู้อื่น ๑ ความกลัวต่อการถูกลงโทษทัณฑ์ ๑ ความกลัวต่อการไปสู่ทุกข์ ๑ แล้วย่อมไม่กระทำชั่ว

นี่ก็เป็นเหตุที่จะทำให้เกิดหิริโอดตปปะ

ถ้าท่านผู้ฟังพิจารณาโดยละเอียด จะเห็นระดับของหิริโอดตปปะหลายชั้น ขณะที่ละวันทุจริตกรรม ขณะนั้นก็เห็นหิริโอดตปปะชั้นหยาบชั้นหนึ่ง แต่ชั้นละเอียดกว่านั้นอีก คือ เห็นโทษของอกุศล คือ นอกจากจะไม่กระทำทุจริตกรรมแล้วยังเห็นว่าอกุศลจิตที่เกิดขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่ควรละอาย ควรรังเกียจ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เห็นโทษของหิริโอดตปปะจริง ๆ จึงต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญา และเมื่อปัญญาเจริญขึ้นเป็นลำดับขึ้น จึงสามารถมีหิริโอดตปปะที่ละเอียดขึ้น ๆ

อย่างบางท่านก็มีสมโลภ คือ ความโลภตามธรรมดาในสิ่งที่ตนมี ไม่ได้ไปหวังในสิ่งของคนอื่น ไม่ได้ปรารถนาต้องการของ ๆ คนอื่น แต่มีความพอใจยินดีในสิ่งที่ตนมี ข้าวของทรัพย์สมบัติทุกอย่างในบ้าน ก็เป็นความโลภที่สม่าเสมอ ยังไม่ถึงกับจะถึงขั้นไม่สม่าเสมอไปจนกระทั่งโลภในสิ่งของทรัพย์สมบัติของคนอื่น แต่ขณะนั้นก็ไม่เห็นหิริโอดตปปะ เพราะว่ายังมีโลภเจตสิกเกิด เพราะฉะนั้น ต้องมีการเห็นอกุศลละเอียดขึ้น ๆ จึงจะเกิดหิริโอดตปปะในการไม่ให้อกุศลจิตขึ้นนั้น ๆ เกิดได้

ทุกคนเป็นผู้ที่ยังมีโลภะอยู่ และการที่จะมีหิริโอดตปปะเห็นโทษของความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาถึง

ขั้นรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอนาคามี เพราะฉะนั้น หิริโศตตปปะของแต่ละท่าน ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่า อยู่ในระดับไหน ในขั้นไหน ตามกำลังของปัญญา

สำหรับผู้ที่ไม่กระทำชั่ว มีเหตุที่จะให้ละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นเหตุภายใน เป็นสมุฏฐาน คือ มีตนเป็นใหญ่ เหตุ ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ ไม่กระทำชั่วเพราะระลึกถึงชาติ

คือ ระลึกถึงการเกิดเป็นบุคคลนี้ ไม่ว่าท่านจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม สามารถระลึกได้ว่า การทำชั่วเป็นการกระทำของคนต่ำทราม ไม่ว่าเป็นใครทั้งนั้น เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ต้องเป็นผลของกุศล และรู้ได้เลยว่า กามาวจรธรรมที่เป็น บุญญกิริยาวัตถุเป็นมนุษยธรรม เพราะฉะนั้น ในขณะที่ได้มีการระลึกชาติ การเกิด เป็นมนุษย์ เป็นผลของกุศล ก็ควรบำเพ็ญบุญญกิริยาวัตถุซึ่งเป็นมนุษยธรรม เพราะฉะนั้น ในขณะที่นั้นเป็นเหตุที่จะให้ละการกระทำทุจริต เพราะเห็นว่าการกระทำ ทุจริตเป็นการกระทำของคนต่ำทราม ถ้าระลึกได้อย่างนี้ จะไม่พูดเท็จ จะไม่ทำ ปาณาติบาต และจะไม่ลวงศีล

ประการที่ ๒ ไม่ทำชั่วเพราะระลึกถึงวัย

เห็นว่าการทำชั่วเป็นเรื่องของเด็กหรือว่าผู้เยาว์ คือ ผู้ที่ยังไม่สามารถมี สติปัญญาพิจารณาความถูกความควรได้โดยละเอียด เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่พ้น จากวัยเด็กเล็ก ๆ ที่ไม่รู้เรื่องที่ควรและไม่ควรแล้ว ก็ควรเป็นผู้ที่ระลึกได้ว่า สิ่งใดไม่ควร จะกระทำ ในขณะที่นั้นก็เว้นความชั่วเพราะระลึกถึงวัย

ตอนที่เด็กนักเรียนเล็ก ๆ ไม่ทราบว่าคุณท่านมีกุศลจิตประเภทใดบ้าง แต่พอโตขึ้นก็ค่อย ๆ หายไป แสดงให้เห็นว่า เป็นเพราะพิจารณาเห็นว่า สิ่งใดที่เหมาะสม สิ่งใดที่ควร และไม่อาจกลับไปทำสิ่งซึ่งเด็กเยาว์วัยกระทำได้

ประการที่ ๓ ไม่กระทำชั่วเพราะระลึกถึงความแกล้วกล้า

เพราะว่าคนขลาดย่อมทำอกุศล แต่คนกล้า กล้าที่จะทำกุศลและไม่ทำอกุศล เพราะฉะนั้น ต้องเป็นคนกล้าหาญที่จะไม่กระทำอกุศล คนขลาดทำอกุศลเพราะว่า

กลัวลำบากบ้าง กลัวยากจนบ้าง กลัวความทุกข์ต่าง ๆ บ้าง จึงเป็นเหตุให้กระทำ
ทุจริต แต่ผู้ที่กลัวหาญ แม้ว่าจะลำบาก แม้ว่าจะขัดสน แม้ว่าจะยากจน แต่จะไม่ทำ
ทุจริต ต้องเป็นผู้ที่มีความแก้แค้นกล้า คือ สามารถกล้าที่จะละเว้นทุจริตได้ โดยไม่กลัว
ความลำบากต่าง ๆ

ประการที่ ๔ ไม่กระทำชั่ว เพราะเห็นว่า คนทำชั่วเป็นคนไม่ฉลาด

ถ้าทุกคนคิดได้แบบนี้ จะไม่มีทุจริตกรรมใด ๆ เลย โลกนี้จะมีหิริโอตตปปะ
ซึ่งทำให้ทุกคนเห็นภัยและรังเกียจอกุศล

ผู้ฟัง ในข้อ ๒ ที่ว่า ไม่ทำชั่วเพราะระลึกถึงภัย ผมว่าขึ้นอยู่กับกำลังสม
เหมือนกัน และอยู่ที่ยุคสมัยด้วย เช่น สมัยผมมีการกัดปลากัด จับจิ้งหรีดมากัดกัน
ยิงไก่อัด ยิงมะม่วงวัด เท้าที่จำได้ พอถึงสมัยนี้ อย่างดูผมไม่มีเรื่องจับจิ้งหรีดมา
กัดกัน ตกปลาไม่มี ไม่มีทั้งนั้นที่ผมกล่าวมาเมื่อสักครู่นี้ ผมว่าอยู่ที่ยุคสมัยด้วย

ส. สมัยของเด็กยุคนี้ก็อย่างหนึ่ง และพอถึงวัยอย่างนั้น คนวัยนั้นในยุคนั้น
ก็จะไม่ทำอย่างนั้น

ถ. ปุณฺณเป็นผู้ที่มีหิริโอตตปปะ บางครั้งก็ไม่มีหิริโอตตปปะ ใช่ไหม

ส. ขณะใดที่อกุศลจิตเกิด ขณะนั้นไม่มีหิริโอตตปปะ คือ ไม่เห็นว่า
อกุศลจิตในขณะนั้นน่ารังเกียจ ยากที่จะเห็น อย่างโลภะ กำลังสนุกสนานรื่นเริง
ไม่ว่าจะทางหนึ่งทางใดก็ตามที่จะระลึกขึ้นมาได้ว่า ที่กำลังสนุกสนานนั้นเป็นสภาพธรรมที่
น่ารังเกียจ ยาก ใช่ไหม

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า พระโสดาบันถึงพระอนาคามีเป็นผู้ที่มีหิริโอตตปปะ
ที่สูง ละเอียดยิ่งขึ้น

ส. ตามลำดับขั้น อย่างปุณฺณที่ไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน ยังไม่เห็นประโยชน์
ของสติปัฏฐาน ก็ไม่รังเกียจขณะที่หลงลืมสติ ขณะที่ไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ
ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจตามความเป็นจริง ไม่รังเกียจ
ในอริขชา ในความไม่รู้

เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่รังเกียจ สติเกิดจึงระลึก เพื่อที่จะศึกษาพิจารณา จนกว่าจะรู้ตามความเป็นจริงขณะใด ขณะนั้นแสดงว่ามีความละเอียดในความไม่รู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. ท่านอาจารย์ลำดับไปถึงพระอนาคามี ทำไมเว้นพระอรหันต์ แสดงว่า พระอรหันต์ไม่มีหิริโอตตปปะ ใช่ไหม

ส. มีหิริโอตตปปะที่เป็นโสภณสาธุการณะ แต่เป็นชาติกิริยา ไม่เป็นเหตุ ให้เกิด ไม่เป็นกุศล เพราะว่าการกุศลเป็นเหตุให้เกิดวิบาก

ถ. ต่างกับปุถุชนซึ่งไม่มีหิริโอตตปปะ

ส. สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ยังมีกุศลและอกุศล พระอรหันต์ดับกิเลส หมด เพราะฉะนั้น แม้หิริโอตตปปะก็เป็นกิริยา เป็นไปตามธรรมชาติ

ถ. พระอรหันต์มีหิริโอตตปปะ หมายความว่าเกิดกับกิริยาจิต อธิบาย ตามภาษาเรา ๆ คือ พระอรหันต์กลัวเฉย ๆ ละอายเฉย ๆ หรืออย่างไร

ส. ขณะใดที่จิตไม่เป็นอกุศล ขณะนั้นเป็นลักษณะของโสภณสาธุการ-
เจตสิกทั้งหลายที่เกิดร่วมกัน และต่างกระทำกิจตามหน้าที่ของตน ๆ เช่น สติ
ก็ทำกิจของสติ หิริก็ทำกิจของหิริ โอตตปปะก็ทำกิจของโอตตปปะ คือ ธรรมชาติของ
พระอรหันต์รังเกียจละเอียดรอบคอบอยู่แล้ว ใช่ไหม รังเกียจ ไม่เหมือนคนซึ่งไม่รังเกียจ

ถ. คล้าย ๆ กับว่า เป็นกิริยา คือ รังเกียจเฉย ๆ กลัวเฉย ๆ

ส. ไม่ใช่หมายความว่า จะต้องทำกิริยาอาการรังเกียจ คำว่า รังเกียจ
ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า ต้องแสดงกิริยาอาการ แต่ขณะใดที่เห็นโทษและรู้สึกลัวว่า
เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะมี ไม่ควรจะเป็น ในขณะนั้นคือความหมายของหิริโอตตปปะ
โดยสภาพของท่าน

ถ. หมายความว่า มีความละเอียด และไม่เป็นกุศลหรืออกุศล

ส. ถ้าใช้คำ ละอาย ในภาษาไทย อาจจะทำให้เข้าใจความหมายไปอีก
อย่างหนึ่ง แต่ถ้ากล่าวถึงหิริเจตสิก ไม่มีคำอื่นที่จะใช้นอกจากพยายามเปรียบเทียบ
ให้เห็นว่า ขณะใดที่รังเกียจบาป แต่ไม่ใช่หมายความว่าดูหมิ่น หรือไม่ได้หมายความว่า

ว่าต้องแสดงกิริยาอาการรังเกียจ แต่ในขณะที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะมี ขณะนั้น
ชื่อว่าละอาย ไม่ใช่คนที่คุ้นกับกิเลสจนกระทั่งไม่รู้สึกรังเกียจ ไม่ว่าจะเป็นอกุศลประเภทใด
ระดับใด ก็ไม่รู้สึกรังเกียจทั้งนั้น

ถ. ไม่มีผลเป็นกุศลหรืออกุศล

ส. สำหรับพระอรหันต์ ทั้งหมดเป็นกิริยา

ถ. หมายถึงว่าเห็นสิ่งที่ละอาย ก็เฉย ๆ

ส. ไม่ใช่ว่าต้องแสดงกิริยาละอาย ขณะใดที่อกุศลไม่เกิด สำหรับปุถุชน
เป็นกุศลซึ่งมีหิริขณะนั้น เพราะฉะนั้น สำหรับพระอรหันต์ไม่มีอกุศล เป็นกิริยาจิต
ขณะใด ก็เป็นหิริ โดยสภาพ ...

ถ. ต้องทำสติว่า นี่เป็นสิ่งละอาย

ส. พระอรหันต์ไม่ต้องทำอะไรอีกแล้ว เพราะว่าไม่มีเหตุปัจจัยที่ทำให้
อกุศลธรรมเกิดเลยสักประเภทเดียว หมดกิจที่จะกระทำ เพราะกระทำเสร็จแล้ว
นั่นคือพระอรหันต์ แต่คนที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ยังมีกิจที่จะต้องกระทำ คือ การอบรม
เจริญปัญญา จนกว่าจะดับกิเลสได้เป็นขั้น ๆ

ลักษณะของหิริโศตตปปะ ทุกท่านพอที่จะสังเกตได้เวลาที่มีอกุศลธรรมเกิดขึ้น
ปรากฏ หรือเกิดขึ้นแล้วก็ตาม ท่านมีความรู้สึกอย่างไรต่ออกุศลธรรมนั้น ๆ ถ้าไม่เคย
รังเกียจมาก่อน แต่เมื่อได้ปฏิบัติธรรมมาก ๆ ขึ้น เริ่มรู้สึกรังเกียจบ้างไหมในอกุศลธรรม
บางอย่าง บางประเภท แม้ว่าจะไม่ใช่ทุกอย่าง เพราะว่ากิเลสยังไม่ได้ดับหมด
เป็นสมุจเฉท

ผู้ฟัง แม้ว่าตั้ง ๑๐ ปี ๒๐ ปีมาแล้ว ไข้ไหม เริ่มรังเกียจเดี๋ยวนี้ ฟังมานาน
ยิ่งรังเกียจมาก ไปขโมยไก่วัดอะไรอย่างนี้

ส. ก็ผ่านไปแล้ว และถ้ารังเกียจจริง ๆ ต้องถึงการดับเป็นสมุจเฉท
เพราะว่ารังเกียจชั่วครั้งชั่วคราว พอต่างวัย เกิดมาใหม่ ก็ต้องการสนุกสนานอย่างนั้น
อีก เพราะว่ากิเลสยังไม่ได้ดับหมดสิ้นเป็นสมุจเฉท

ผู้ฟัง เกิดชาติหน้าคงไม่ทำ

ส. ยังไม่เป็นสมุจเฉท

ผู้ฟัง ถ้าชาตินี้เรามีหิริโตนี้อัตตปปะมาก ๆ ขึ้น

ส. สะสมไป และอบรมเจริญปัญญา ต้องรังเกียจอวิชชาและมิจชาทิฏฐิ

ผู้ฟัง ตอนนั้นทำไปโดยไม่รู้ ไก่วัดไม่ค่อยมีใครดูแล ก็ไปขโมยกันมาเรื่อย

ส. เป็นไปได้ แต่ต่อไปนี่ คือ สิ่งใดที่ผ่านไปแล้วก็ผ่านไปแล้ว เรียกกลับมาไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ต่อไปนี้จะรังเกียจอะไรเพิ่มขึ้น

ถ. ปกตินิสัยคนไทย โดยมากจะเป็นคนขี้อายและขี้กลัวด้วย เกี่ยวกับหิริโตนี้อัตตปปะด้วยหรือเปล่า

ส. ไม่เกี่ยว เพราะว่าขณะนั้นถ้าพิจารณาลักษณะของจิต ก็เป็นอกุศลจิต

ถ. เป็นอกุศล ไม่เกี่ยวกับหิริโตนี้อัตตปปะ

ส. ขณะที่ยอาย รู้สึกสบายใจไหม

ถ. เป็นความทุกข์

ส. ไม่สบายใจ ใช่ไหม เป็นโทสมูลจิต เพราะฉะนั้น ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต ไม่ใช่หิริ ไม่ใช่โตนี้อัตตปปะ หิริโตนี้อัตตปปะต้องเป็นกุศลจิตที่ละอายต่อการที่จะเป็นอกุศล ขณะที่กลัวก็เป็นโทสมูลจิตเหมือนกัน ถ้ากลัวบาปไม่เป็นโทสมูลจิต ใช่ไหม เกรง รังเกียจอกุศล นั้นเป็นลักษณะของโสภณธรรม

๑๕๖๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๔

ถ. หิริโหดตัปปะนี้แปลถูกต้องแล้วหรือ ที่แปลว่าความละอายและเกรงกลัว
ต่อบาป

ส. ในภาษาอื่นนอกจากภาษาบาลี จะไม่มีคำที่สมนัยในอรรถเท่ากับ
ภาษาบาลี เพราะฉะนั้น ต้องพยายามเข้าใจคำที่ใช้แทนภาษาบาลีในภาษาหนึ่ง ๆ
เพื่อเทียบเคียงให้เข้าใจความหมายของสภาพธรรมเท่านั้นเอง จะใช้คำอะไรก็ได้

ถ. คนไทย รู้สึกว่าจะเข้าใจคำนี้ผิดพลาด จนทำให้เกิดนิสัยประจำชาติ
ไปเลย

ส. ทุกภาษา แม้แต่ภาษาอังกฤษ ถ้าจะเลือกแปลคำต่อคำก็ไม่สามารถ
ทำให้เข้าใจลักษณะของหิริได้ จนกว่าจะพยายามเข้าใจอรรถว่าเป็นสภาพที่รังเกียจ
ละอายที่จะเป็นอกุศล

ถ. ถ้ามีความรังเกียจ ละอาย เกรงกลัวต่อบาปที่เป็นหิริโหดตัปปะ
ก็เป็นกุศล แต่บางครั้งอาจจะรังเกียจหรือกลัวที่เป็นอกุศล ซึ่งขณะนั้นไม่มี
หิริโหดตัปปะเจตสิกก็ได้ และบางคนอาจจะถือศีล ไม่เคยกระทำความทุจริตเพราะกลัวนรก
กลัวจะต้องไปทนทุกข์ทรมาน อาจจะกลัวด้วยโทสมูลจิตได้ไหม

ส. ได้

ถ. ขณะนั้นจะต่างกับกลัวที่เป็นโหดตัปปะที่เป็นกุศลอย่างไร อยากทราบ
ลักษณะของจิต อยากให้อธิบายจะได้สังเกตลักษณะของจิตที่เกิดขึ้น

ส. ก็ยังคงเป็นการกลัวอกุศลนั่นเอง ในระดับหนึ่ง ในขั้นหนึ่ง มีความ
ละอายพร้อมกับการกลัวอกุศล แต่ไม่ใช่กลัวโทษภัยที่จะได้รับอย่างเด็กที่กลัวถูกตี

หมายความว่ารังเกียจ ละอาย เห็นโทษ และกลัวที่จะเป็นอกุศล ไม่ใช่กลัวการที่จะถูกลงโทษแบบเด็กกลัวถูกตี

เรื่องของจิตใจของแต่ละคน ยากที่จะรู้ เพราะว่าเกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็วมาก ไม่ว่าจะเรียนเรื่องของจิตก็ประเภท เจตสิกเท่าไร รูปเท่าไรก็ตาม แต่ว่าทั้งจิตและเจตสิกเกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็วมากจนกระทั่งไม่สามารถที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างตามความเป็นจริงได้ ถ้าปราศจากสติที่ระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนั้น

ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงธรรมโดยละเอียด เพื่อให้รู้จักสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วกับแต่ละท่านตามปกติตามความเป็นจริงให้ถูกต้องว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ให้ไปทำอย่างอื่นขึ้นมา

ยิ่งฟังพระธรรมมากเท่าไรก็จะยิ่งรู้ว่า ธรรมที่เกิดขึ้นกับแต่ละบุคคล แต่ละท่านในชีวิตประจำวันจริง ๆ แม้แต่หิริโอตตปปะ หรือสติ หรือศรัทธาก็ตาม เนื่องจากเป็นสภาพธรรมที่เกิดเร็วมากและดับเร็วมาก หากไม่มีการสังเกตพิจารณาเลย ก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้ พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงพระธรรมเพื่อให้เริ่มพิจารณา แม้ในลักษณะของหิริและโอตตปปะ ซึ่งใน **อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ปฐมปัณณาสก์ ข้อ ๒๕๕** พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สุกกธรรม คือ ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการเหล่านี้ย่อมคุ้มครองโลก ๒ ประการคืออะไรบ้าง คือ หิริ ๑ โอตตปปะ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สุกกธรรม ๒ ประการเหล่านี้แล ย่อมคุ้มครองโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าหากสุกกธรรม ๒ ประการ ไม่พึงคุ้มครองโลกไซ้ไรใคร ๆ ในโลกนี้จะไม่พึงบัญญัติคำว่า มารดา น้ำ บัว ภรรยาของอาจารย์ หรือภรรยาของครู โลกจักถึงความส่ำส่อน เหมือนอย่างพวกแพะแกะ พวกไก่ พวกหมู พวกสุนัขบ้าน และพวกสุนัขจิ้งจอก ฉะนั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แต่เพราะสุกกกรรม ๒ ประการเหล่านี้แล ยังคุ้มครองโลกอยู่ ฉะนั้น จึงบัญญัติคำว่า มารดา น้ำ บัว ภรรยาของอาจารย์ หรือภรรยาของครู ดังนี้

เป็นการแสดงให้เห็นว่า หิริโศตตปปะทำให้มีความเคารพยำเกรงต่อผู้ที่ควรเคารพ และย่อมจะมีความละเอียดที่จะไม่มีความเคารพ

เวลาที่เกิดความรู้สึกไม่เคารพ ขณะนั้นรู้ได้เลยว่าไม่ละเอียด แต่ถ้าขณะใดละเอียดที่จะไม่เคารพ ขณะนั้นก็มีความเคารพ คือ หิริโศตตปปะเกิดขึ้น ซึ่งก็เป็นชีวิตประจำวัน

สำหรับเรื่องของหิริโศตตปปะในชีวิตประจำวันที่ทรงแสดงกับพระภิกษุ ซึ่งสำหรับผู้ที่เป็คนกุศลก็สามารถพิจารณาและประพฤติปฏิบัติตามได้ตามสมควร เพราะว่าสำหรับพระภิกษุ หิริโศตตปปะจะทำให้เกิดอาจาระและโคจร ทำให้เป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร

โมหวิจเจทนี ฌานังควิกังค วินิจฉัยในบพว่าอาจารโคจรสัมปันโน
มีข้อความว่า

อาจาระเป็นไฉน คือ ความไม่ล่วงละเมิดเป็นไปทางกาย ทางวาจา ความไม่ล่วงศีล เป็นต้น

อาจาระของภิกษุ คือ ความยำเกรงในทางกาย มีการเดิน การนั่ง การจงกรมข้างหลังพระเถระ ไม่เบียดเสียดภิกษุเถระ แสดงธรรมโดยขอโอกาส ภิกษุเถระก่อน และไม่ด่าแข่ง

นี่คืออาจาระ ความยำเกรงในทางกาย

อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีความเคารพ มีความยำเกรง คือ ถึงพร้อมด้วย หิริโศตตปปะ นุ่มดี ห่มดี เป็นผู้มีความเคารพ มีการก้าวไปข้างหน้าเป็นต้นอันนำมาซึ่งความเลื่อมใส มีตาทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ เป็นผู้ที่มีปกติทำความเคารพ ในอภิธมาจาริกวัตรทั้งหลาย (คือ มรรยาทของการกินอยู่หลับนอน) เป็นผู้มากด้วยความยำเกรง นี้เรียกว่า อาจาระ

ซึ่งคุณก็ปฏิบัติปฏิบัติตามได้ ต่อมาดาบิดา ครูอาจารย์ หรือผู้ที่สูงวัยกว่า หรือผู้ที่ควรเคารพ และในขณะนั้นจะสังเกตลักษณะของหิริและโอตตปปะได้เมื่อเกิดขึ้น ซึ่งแต่ก่อนอาจจะไม่เกิดเพราะไม่รู้ แต่เมื่อรู้ลักษณะของหิริโอตตปปะว่าเป็นโสภณธรรม ก็เป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดหิริและโอตตปปะยิ่งขึ้นได้

สำหรับโคจร คือ ทางไป

โคจรมี ๓ อย่าง คือ อุปนิสสยโคจร ๑ อารักขโคจร ๑ อุปนิพันธโคจร ๑

บรรดาโคจร ๓ อย่างนั้น กัลยาณมิตรผู้ประกอบด้วยคุณ คือ กถาวัตร ๑๐ ชื่อว่าอุปนิสสยโคจร การไม่แลดูทิศใหญ่ทิศน้อยด้วยเสขียวัตร มีความเป็นผู้มีตาทอดลงเป็นต้น ในที่มีละแวกบ้านเป็นต้น ชื่อว่าอารักขโคจร ส่วนสติปัญฐาน ๔ ชื่อว่าอุปนิพันธโคจร ซึ่งเป็นที่เข้าไปผูกพันของจิต ภิกษุผู้ประกอบด้วยอาจารย์และโคจรนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร

สำหรับอุปนิสสยโคจร ได้แก่ กัลยาณมิตรผู้ประกอบด้วยคุณ คือ กถาวัตร ๑๐ นั้น ใน **อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ปฐมวัตถุภคชาสูตร** ว่าด้วยกถาวัตร ๑๐ ประการ ข้อ ๖๔ เป็นเรื่องของคำพูด ซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากกลับจากบิณฑบาต ภายหลังภัต นั่งประชุมกันที่หอฉัน สนทนาดิรัจฉานกถาเป็นอันมาก

แม้ว่าเป็นภิกษุแล้ว ก็ยังมีการตรึก วิตกเจตสิก วิจารเจตสิกในเรื่องของดิรัจฉานกถา

คือ สนทนาเรื่องพระราช เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนล่องลပ်ไปแล้ว เบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม ด้วยประการนั้น

มีใครไม่พูดอย่างนี้บ้าง ไม่มี ใช่ไหม

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้นในเวลาเย็น เสด็จเข้าไปยัง
หอนั้น ประทับนั่งบนอาสนะอันเขาตบแต่งไว้ ครั้นแล้วจึงตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า
ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ
ก็แหละกล่าวอะไรที่เธอทั้งหลายสนทนาค้างไว้

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจาก
บิณฑบาต ภายหลังภัต นั่งประชุมกันที่หอนั้น สนทนาซึ่งดิรัจฉานกถาเป็นอันมาก
คือ สนทนาเรื่องพระราชา เรื่องโจร ... เรื่องความเสื่อมและความเจริญ พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายสนทนากันถึงดิรัจฉานกถาเป็นอันมาก
คือ สนทนาเรื่องพระราชา เรื่องโจร ... เรื่องความเสื่อมและความเจริญนี้ ไม่สมควร
แก่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเลย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กถาวัตถุ ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ
อัปปีจกถา ๑ สันตุฏฐิกถา ๑ ปวิเวกกถา ๑ อสังสัคคกถา ๑ วิริยารัมภกถา ๑
สีลกถา ๑ สมาธิกถา ๑ ปัญญาภกถา ๑ วิมุตติกถา ๑ วิมุตติญาณทัสสนกถา ๑
ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กถาวัตถุ ๑๐ ประการนี้แล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย หากว่าเธอทั้งหลายยึดถือเอาภกถาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการนี้
แล้วกล่าวเป็นกถาไซ้ เธอทั้งหลายพึงครอบงำเดชแม่ของพระจันทร์และพระอาทิตย์
ผู้มีฤทธิ์มีอำนาจมากอย่างนี้ด้วยเดชได้ จะป่วยกล่าวไปไยถึงปริพาชกอัญญเดียรฉัตร
ทั้งหลายเล่า

น่าสงสัยใช่ใหม่ว่า วันหนึ่ง ๆ จะพูดอะไรกัน ถ้าไม่พูดเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้
แต่ในขณะที่พูดนี้สติก็บังเกิดระลึกได้ว่า ขณะนั้นจิตที่พูดเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล
ไม่ใช่ว่าไม่ควรพูดเลยทั้งหมด เพราะเป็นไปไม่ได้ที่วันหนึ่ง ๆ จะไม่พูด และถ้าไม่พูด

เรื่องเหล่านี้ ก็ไม่มีเรื่องที่จะพูด ไข่ใหม่ แต่เมื่อมีเรื่องที่จะพูด ก็พูดที่เป็นประโยชน์ แม้เรื่องเหล่านี้ก็พูดได้ ไม่ใช่แค่จฉานกถา

อรรถกถาปฐมวัตถกถาสูตที่ ๙ มีข้อความว่า

เรื่องเกี่ยวกับเหยาเรือนเป็นต้นว่า ราชาพระองค์โน้นงดงามน่าชม ถ้าพูดอย่างนี้เป็นดิรัจฉานกถา แต่ถ้าพูดว่า พระราชาแม้พระองค์นั้นมีอานุภาพมาก อย่างนั้น ถึงความสิ้นไป ดังนี้ ก็ยังตั้งอยู่ในความเป็นกรรณฐาน

คือ ถ้าพูดคล้อยไปในเรื่องของธรรมที่จะให้เข้าใจธรรมว่า แม้เป็นพระราชาที่งดงามและมีอานุภาพมาก แต่ก็ไม่พ้นจากความตาย หรือเรื่องของใจก็เช่นเดียวกัน อาจจะกล่าวถึงใจที่มีอำนาจ หรือเป็นคนกล้าหาญประการต่าง ๆ ขณะนั้นก็ เป็นดิรัจฉานกถา แต่ถ้ากล่าวว่า แม้ใจนั้น ๆ ก็ต้องตายเป็นธรรมดา คือ พูดเรื่องของ ธรรมทุกอย่าง ขณะนั้นไม่ใช่ดิรัจฉานกถา หรือถ้าพูดเรื่องญาติด้วยความยินดีว่า ญาติของเราเป็นคนกล้าสามารถ หรือแต่ก่อนนี้พวกเราพากันท่องเที่ยวด้วยยาน อันวิจิตร อย่างนี้ก็ไม่ควร แต่ควรจะพูดว่า พวกญาติของเรานั้นก็ถึงความสิ้นไป ทุกอย่าง ถ้าพูดในเรื่องของธรรมเป็นสิ่งที่ควรทั้งนั้น หรือถ้าพูดถึงเรื่องชาวบ้านว่า เป็นผู้ที่มีความสามารถต่าง ๆ ในทางโลก ก็ยังเป็นดิรัจฉานกถา แต่ถ้าพูดว่า พวกเขา มีศรัทธาเลื่อมใส แต่ในบัดนี้ก็สิ้นชีวิตไป คือ ถ้าแสดงให้เห็นถึงธรรมตามความเป็นจริงที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทั้งหมดไม่เป็นดิรัจฉานกถา

กถาวัตถุ ๑๐ คือ

อัปปิฉนกกถา คือ กถาปรารภความเป็นผู้มีมีความปรารถนาน้อย

สันตญญูจิกกถา คือ กถาปรารภความเป็นผู้สันโดษ

ปวิเวกกถา คือ กถาปรารภความเป็นผู้สงัด

อสังสัคคกถา คือ กถาปรารภความไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ

วิริยารัมภกถา คือ กถาปรารภความเพียร

สีลกถา คือ กถาปรารภความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล

สมาธิกถา คือ กถาปรารภความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิ

ปัญญาภกตา คือ กถาปรารภความเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยปัญญา

วิมุตติภกตา คือ กถาปรารภความเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยวิมุตติ

วิมุตติญาณทัสสนกถา คือ กถาปรารภความเป็นผู้สมบุรณ์ด้วย
วิมุตติญาณทัสสนะ

ก็เป็นเรื่องของกุศลธรรมตั้งแต่ขั้นต้นจนกระทั่งถึงโลกุตตรธรรม

คือ พุดเรื่องของธรรมทั้งหมด ขณะนั้นไม่ใช่ดิรัจฉานกถา เพราะฉะนั้น
ทุกท่านจะต้องทราบว่า ชีวิตประจำวันจำเป็นต้องพุดหลายเรื่อง แต่ควรเกิด
หิริโอตตปปะที่จะระลึกได้ว่า จิตที่พุดในขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าเป็นกุศล
ก็เป็นการพุดที่เป็นประโยชน์ เพราะถึงแม้ว่าเรื่องใดเป็นเรื่องจริง แต่ไม่เป็นประโยชน์
ทำให้คนอื่นเกิดอกุศลจิต หรือแม้แต่ตัวผู้ที่กำลังเล่าเองก็กำลังเป็นอกุศล ในขณะนั้น
ก็ไม่ใช่ประโยชน์ ขณะที่ระลึกได้เท่านั้นที่จะเกิดหิริและละอายต่ออกุศลจิต
อกุศลธรรมในขณะนั้น

บางคนเห็นอกุศลของคนอื่น รู้สึกว่าเป็นผู้ที่ฉลาดในอกุศลของคนอื่น แต่
ไม่ฉลาดที่จะเห็นจิตของตนเองในขณะนั้นว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น
พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ทั้งหมด ก็เพื่อเอื้อกูลให้เกิดสติ มีศรัทธา มีหิริและโอตตปปะ
ในชีวิตประจำวัน

ถ. บุคคลที่ยกพระสูตรหรืออะไรต่าง ๆ แต่บิดเบือนไม่กล่าวตามพระสูตร
หรือมีความเข้าใจผิด แสดงธรรมในทางที่ผิด แต่อ้างพระสูตร และแสดงธรรมที่ผิด
อย่างนั้นเป็นดิรัจฉานกถาด้วยหรือเปล่า

ส. ข้อนี้เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจจริง ๆ เพราะว่าพระธรรมวินัยกว้างขวางมาก
จริง ๆ ยากที่ใครจะเป็นผู้รู้โดยละเอียดรอบคอบ และถ้าจะคอยผู้รู้ที่ละเอียดรอบคอบ
ก็คงจะไม่มีทางได้ฟังธรรมเลย เพราะฉะนั้น ผู้ที่แสดงธรรมทุกท่านเป็นผู้ที่เคารพ
พระรัตนตรัย ก็ขอให้ท่านผู้ฟังทุกท่านเป็นผู้พิจารณาในเหตุในผลของพระธรรม และ
สอบสวนค้นคว้าหลักฐานเพื่อความถูกต้องยิ่งขึ้น

ส่วนผู้ที่ได้นำพระธรรมมาบรรยายตามความรู้ความสามารถด้วยกุศลเจตนา ก็คงจะกระทำอย่างดีที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่ไม่ดีอ ไม่เป็นผู้ที่ว่ายาก ต้องเป็นผู้ที่ยอมสละความเห็นของตนที่ผิดหรือที่ไม่ถูกต้อง เพราะทุกคนจะต้องตาย และเป็นบุคคลใหม่ สิ้นสภาพความเป็นบุคคลเก่า ยังมีเยื่อใยอะไรกับความเป็นบุคคลเก่า ซึ่งในระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ก็อาจจะเป็นห่วงตัวเองว่าจะถูกตำหนิติเตียน หรือจะไม่ได้รับชื่อเสียง จะไม่ได้รับความเคารพนับถือ ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเป็นไปได้เลย เพราะว่าเป็นสิ่งที่เล็กน้อยมาก เมื่อเทียบกับความถูกต้องของพระธรรมวินัย

เพราะฉะนั้น ถ้าผู้ใดแสดงธรรมโดยลักษณะอย่างนี้ด้วยกุศลจิต ผู้ฟังก็ควรที่จะพิจารณา และเห็นใจ เข้าใจในความคิด หรือการที่อาจจะเป็นผู้ที่ไม่ได้ศึกษา โดยตลอด เพราะว่าไม่มีความสามารถที่จะเป็นอย่างนั้น แต่ก็ได้พยายาม ก็ขอให้ทุกท่านเป็นผู้ที่สอบทาน ค้นคว้า และถือเอาความถูกต้องยิ่งขึ้นตามพระธรรมวินัย

ผู้ฟังมีสิทธิ มีโอกาสที่จะพิจารณา

๑๕๖๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๔

ดิฉันขอเรียนเรื่องหนึ่ง ซึ่งทำให้ดิฉันเกิดหิริโอตตปปะในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น คือ ในคราวก่อนได้เล่าให้ท่านผู้ฟังถึงเรื่องของท่านผู้หนึ่ง ซึ่งท่านเห็นจิ้งจกตกลงไปในปากแมว และท่านก็คิดถึงเรื่องของกรรม ซึ่งย่อมจะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นเป็นไปได้ โดยที่จิ้งจกนั้นก็ไม่รู้เลยว่าอะไรจะเกิดขึ้น

เมื่อได้เล่าให้ท่านผู้ฟังฟังแล้ว กลับไปบ้านดิฉันก็รู้สึกว่าจะมีอะไรที่อาจจะไม่ถูกต้อง เพราะท่านที่เล่าให้ฟังว่าท่านที่เห็นจิ้งจกตกลงไปในปากแมว ท่านสงสัยเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น เมื่อท่านกล่าวอย่างนี้ ใจของดิฉันก็มุ่งไปที่ความเข้าใจของท่านผู้หนึ่งว่า ท่านเข้าใจถูกต้องอย่างไรในเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน ขณะที่เห็นจิ้งจกตกลงไปในปากแมว จึงไม่ได้ฟังโดยละเอียดจริงๆ ว่า ทำอย่างไรจิ้งจกจึงตกลงไปในปากแมว แต่ในความคิดของดิฉันคิดว่าจิ้งจกอยู่บนเพดาน เพราะว่าธรรมชาติจิ้งจกมักจะอยู่บนเพดานจึงตก จึงเข้าใจว่าคงจะเป็นไปในลักษณะนั้น แต่ความที่เกรงว่าคงจะไม่เป็นการถูกต้อง ดิฉันก็ได้โทรศัพท์ไปเรียนถามท่านที่เล่าเรื่องว่า เรื่องเป็นอย่างไร ขอความกรุณาเล่าอีกครั้งหนึ่งว่า จิ้งจกตกลงไปในปากแมว ได้อย่างไร เพราะดิฉันจำได้ว่า ดิฉันได้เล่าให้ท่านผู้ฟังฟังว่า จิ้งจกอยู่บนเพดาน ท่านผู้หนึ่งกล่าวว่า จิ้งจกไม่ได้อยู่บนเพดาน จิ้งจกอยู่ข้างฝา แต่ด้วยประการใดไม่ทราบ จิ้งจกนั้นก็พลิกตัวและตกลงไปในปากแมว ซึ่งทำให้ดิฉันเกิดหิริโอตตปปะที่จะต้องเป็นผู้ละเอียดในการฟัง แม้ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เพราะว่าเพียงเรื่องเล็กน้อยนิดเดียว เสี่ยงที่ได้ยินจากที่ข้างฝาก็กลายเป็นบนเพดานได้ ถ้าไม่มีความสังเกตพิจารณา รับฟังด้วยความตั้งใจ ด้วยความสนใจจริงๆ ย่อมจะแปลเสียงผิดได้ ทั้ง ๆ ที่

ท่านก็เล่าว่า จังจกอยู่ข้างฝาและพลิกตัวตกลงไปในปากแมว แต่ดิฉันก็ได้ยินเป็น จังจกอยู่บนเพดานและตกลงไปในปากแมว

เพราะฉะนั้น แม้แต่ดิฉันเอง ซึ่งก็เป็นผู้ที่พยายามศึกษาธรรม พยายามที่จะ เจริญกุศล ก็ยังต้องเกิดหิริโอตตปปะว่า เป็นผู้ที่ขาดความสนใจในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งคิดว่าเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญ แต่แม้อย่างนั้นก็จะเห็นความเข้าใจเอาเองของแต่ละคน ได้ว่า เรื่องเดียวกันในขณะที่ได้ยินได้ฟัง ผู้พูดอาจจะไม่มีเจตนาอะไรเลยที่เป็นอกุศล แต่ก็กระทบกระเทือนใจผู้ฟังได้ หรืออาจจะเข้าใจผิดคิดเองใหญ่โต ลืมไปว่า เหตุการณ์จริง ๆ ก็เพียงเท่านั้น แต่ความคิดที่ปรุงแต่งมากมายที่เป็นสังขารขันธ์ ที่เป็นความชำนาญเกิดขึ้นที่จะคิดมาก ก็ทำให้เป็นผู้ที่เข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ผิดได้ แม้ในเรื่องเล็กน้อยยังเป็นอย่างนี้ ถ้าเป็นเรื่องที่สำคัญกว่านี้ อาจจะกระทบกระเทือน บุคคลอื่นมากก็เป็นไปได้ เพราะฉะนั้น ควรที่จะเพิ่มหิริโอตตปปะแม้ในการฟัง ที่จะต้องเป็นผู้ฟังที่สนใจและละเอียดจริง ๆ

ก็ขอเรียนให้ทราบความถูกต้องในเรื่องของจังจกตกลงไปในปากแมวด้วย

วันหนึ่ง ๆ คิดเองมากไหม จากตัวอย่างของดิฉัน ทั้ง ๆ ที่ผู้พูดพูดว่า จังจกอยู่ที่ข้างฝา ใจก็ยังคิดเป็นจังจกอยู่บนเพดานได้ เพราะฉะนั้น ทุกท่าน อย่าคิดเอง ในทุกเหตุการณ์ เพราะอาจจะทำให้ท่านเกิดความเข้าใจผิดได้ และจะทำให้ขณะนั้นจิตใจเศร้าหมอง เป็นอกุศล

ถ. การฟังต่าง ๆ เมื่อฟังมาแล้วมีการคลาดเคลื่อน อย่างที่อาจารย์เล่านี้มีมาก แม้กระทั่งการพิจารณาคดีในศาลก็มีมาก ขนาดไปเห็นเหตุการณ์มาเองทั้ง ๒ ท่าน ภาษากฎหมายใช้คำว่า พยานคู่ ยังให้การแตกต่างกัน แต่ทางศาลเขามีทางออก อย่างตัวอย่างที่อาจารย์ว่านี่ เป็นพลความ คือ ไม่ใช่สาระสำคัญ

สุ. แต่อย่างไรก็ตาม ก็เป็นอนุสสติ ทำให้เป็นผู้ที่เพิ่มหิริโอตตปปะได้ในชีวิตประจำวัน ถ้าท่านผู้ฟังเกิดความทุกข์ใจ หรือท่านโกรธใคร ท่านอาจจะคิดว่า ท่านเข้าใจผิดเองได้ไหม ความจริงเขาอาจจะไม่ได้ตั้งใจอย่างนั้นเลย แต่ท่านคิดไปเอง ทำให้เข้าใจผิด อย่างเรื่องจังจกเป็นตัวอย่างที่ดี

อีกท่านหนึ่ง ท่านเล่าให้ฟังว่า มีท่านผู้หนึ่งท่านเอื้อเฟื้อเป็นธุระในทางการกุศล ท่านผู้นั้นก็ได้อนุเคราะห์ไปรับพระภิกษุในการฉันภัตตาหาร เมื่อพระฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ท่านผู้นั้นก็เห็นกุศลจิตของท่านที่อนุเคราะห์รับพระมาให้ก็ได้กล่าวว่า ช่วยไปส่งพระด้วยนะคะ เท่านั้นเอง ท่านที่ไปรับพระมาให้โกรธมาก บอกว่า ทำไมใช้เขา คิดดู ใจของคนที่พูด อนุโมทนาในกุศลของท่านผู้นั้นและคิดว่าคงจะมีกุศลเจตนาในการช่วยอนุเคราะห์ไปส่งพระ เพียงคำพูดที่อาจจะตกหล่นไปสักเล็กน้อย แต่เจตนาเป็นกุศล ยังทำให้อีกท่านหนึ่งซึ่งได้ทำกุศลแล้วโกรธว่าทำไมใช้เขา

เพราะฉะนั้น ยากแสนยากในเรื่องของจิตใจ คนที่ไม่มีเจตนาเลย แต่คนอื่นก็ยังคิดเอง เข้าใจเองต่าง ๆ ก็เป็นเรื่องที่จะต้องมีการหิริโอตตปปะในการฟัง และถ้าเกิดโกรธใครขึ้นมา ก็ขอให้เกิดหิริโอตตปปะด้วยว่า ในขณะที่นั้นควรที่จะละอายต่ออกุศลจิต และเกรงกลัวบาปอกุศลในขณะนั้นด้วย คือ ควรที่จะละอายจิตที่เป็นอกุศลในขณะนั้น เพราะถ้าเป็นเมตตาเสียเท่านั้น ทุกอย่างจบ

ถ. เรื่องเข้าใจคำพูดของคนอื่นผิดจนทำให้โกรธ ผมนี้เป็นประจำเลย แต่ได้อาศัยการศึกษาธรรมช่วยในขณะที่โกรธเกิดขึ้น ถ้าเราไม่อาศัยธรรมช่วยจะคิดไปใหญ่ เป็นเรื่องเป็นราวไปมากมายจนทำให้จิตใจไม่สบายเศร้าหมองไปมาก ก็เลยคิดได้ว่า เรื่องอะไรจะไปโกรธโดยคิดมากมาย เพราะที่คิดนั้น เขาจะเป็นอย่างที่เราคิดหรือเปล่าก็ไม่ทราบ แต่ที่แน่ ๆ คือ เราคิดไปเอง โกรธเอง แปลว่าเราโกรธความคิดของเราเอง ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ คิดได้อย่างนี้แล้วทำให้ใจสบายขึ้นช่วยเหลือได้มาก

สุ. ขณะนั้นก็เป็นหิริโอตตปปะ คือ ละอายและเกรงกลัวอกุศลในขณะนั้น

ถ. ขณะที่ให้ท่าน หิริโอตตปปะต้องเกิดร่วมด้วยแน่นอน แต่เพราะอะไรจึงไม่มีความรู้สึกเลยว่า มีลักษณะของหิริโอตตปปะ

สุ. เพราะว่าลักษณะไม่ปรากฏ

ถ. แต่ขณะนั้นมี ไซ้ไหม

ส. ต้องมี ขณะใดที่เป็นกุศลก็เพราะหิริโตนัตตปปะ โดยไม่ต้องคิดเป็นคำ แต่ลักษณะสภาพของหิริเป็นลักษณะที่ละอายต่ออกุศล โลกะทำให้ไม่ให้ ไซ้ใหม่ คิดดู ขณะที่กำลังจะให้แต่ไม่ให้เพราะอะไร พอจะเห็นได้ไซ้ใหม่ว่า เพราะขณะนั้นเป็นโลกะ แต่ถ้าละอายในขณะนั้นจริง ๆ ย่อมให้

เพราะฉะนั้น ถ้ามีเหตุการณ์บางเหตุการณ์ เช่น ไม่ให้ และเกิดระลึกขึ้นได้ว่า เพราะอะไรจึงไม่ให้แล้วก็ให้ อย่างนั้นก็จะเห็นลักษณะของหิริและโตนัตตปปะ แต่เวลาที่เป็นผู้มีอุปนิสัยสะสมมาที่จะเป็นผู้ให้ ขณะนั้นก็มีการให้เกิดขึ้น ซึ่งลักษณะของหิริโตนัตตปปะก็ไม่ปรากฏ แต่ต้องมี มีความละอายต่อโลกะ สภาพที่ติดข้องในวัตถุ มีความเกรงกลัวบาป คือ โลกะ แม้ว่าจะเล็กน้อย คือ เพียงในขั้นของการสละวัตถุ

ขั้นของการสละวัตถุเป็นขั้นที่เล็กน้อย ไม่เหมือนกับขั้นของการสละความโกรธ ไซ้ใหม่ วัตถุยังพอจะให้ได้ แต่ยังไม่โกรธอยู่ บอกไม่ให้โกรธ ก็หยุดโกรธไม่ได้ เพราะฉะนั้น สละโกรธยากกว่า

ถ. บางขณะเห็นบุคคลและเกิดเมตตาคิดให้ทานไป ขณะนั้นก็ไม่มีลักษณะของหิริโตนัตตปปะเลย

ส. บางเหตุการณ์ไม่ปรากฏ แต่เหตุการณ์จะปรากฏอย่างเวลาที่จะให้ และไม่ให้ พิจารณาดูว่า ทำไมคิดจะให้แต่ไม่ให้ หลายคน ไซ้ใหม่ อยากจะให้ ตั้งใจว่าจะให้ แต่ถึงเวลาจริง ๆ ไม่ให้ เพราะอะไร เพราะโลกะ แต่ถ้าเห็นจริง ๆ ว่า ขณะนั้นโลกะทำให้ให้ไม่ได้ ดูซิว่าหิริจะเกิดใหม่ โตนัตตปปะจะเกิดใหม่ ถ้าหิริเกิด โตนัตตปปะเกิดจึงให้ หลังจากที่ได้คิดว่าไม่ให้ ถ้าเป็นอย่างนั้นก็พอจะเห็นลักษณะของหิริโตนัตตปปะ

เพราะฉะนั้น หิริและโตนัตตปปะเป็นสภาพที่ละอายต่ออกุศลและเกรงกลัวอกุศล หิริไม่ใช่ลักษณะที่ระดากอาย หรือว่าขวยอาย หรือเอียงอายเก้อเขิน ไม่ใช่อย่างนั้น แต่ต้องเป็นการละอายต่ออกุศล

ขณะที่กำลังเป็นอกุศล จะพิสูจน์ได้ว่ามีหิริใหม่ ก็โดยการพิจารณาว่า เว้นอกุศลในขณะนั้นไหม ถ้าไม่เว้นก็แสดงว่ายังไม่มีหิริในอกุศลที่กำลังเป็นอยู่ เช่น

ในขณะที่กำลังโกรธ จะเห็นลักษณะของหิริและโอตตปปะได้ถ้าขณะนั้นไม่โกรธ แต่ถ้าหิริและโอตตปปะยังไม่มีกำลัง ก็ยังต้องโกรธต่อไปอีกเรื่อย ๆ เพราะว่าสติไม่ไ้ระลึก ศรัทธาก็ไม่มั่นคง หิริก็ไม่ละอาย โอตตปปะก็ไม่เกรงกลัวต่ออกุศลในขณะนั้น

สำหรับโอตตปปะไม่ใช้การกลัวถูกลงโทษอย่างเด็กกลัวถูกตี แต่ต้องเป็นเกรงกลัวอกุศล

เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะได้แสดงถึงเหตุใกล้ให้เกิดของเจตสิกทั้ง ๒ เช่น เหตุใกล้ให้เกิดหิริเจตสิก ได้แก่ อตตการวปทัญฐานา มีความเคารพตนเป็นเหตุใกล้ และเหตุใกล้ของโอตตปปะเจตสิก คือ ปรการวปทัญฐานา มีความเคารพผู้อื่น ตามคัพพที่แปลกกันส่วนใหญ่ ซึ่งหมายความว่าถึงการกลัวผลของบาป คือ เป็นสภาพที่เกรงกลัวบาปนั่นเอง

จะเห็นได้ว่า การพิจารณาธรรมต้องละเอียดขึ้น ๆ เพื่อจะได้รู้ลักษณะของทั้งหิริเจตสิกและโอตตปปะเจตสิก และต้องเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับตัวท่านเองในชีวิตประจำวัน เพราะแม้ว่าในตำราจะได้กล่าวถึงเรื่องของเจตสิกแต่ละชนิดแต่ละประเภทไว้ก็จริง แต่นั่นเป็นส่วนที่ท่านศึกษาโดยลักษณะอาการซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้เพื่อเตือนให้สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมนั้นเพื่อการไม่หลงเข้าใจผิด เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ลักษณะจริง ๆ ของหิริเจตสิกหรือโอตตปปะเจตสิกก็ตาม ควรเป็นการรู้ในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นกับตัวท่านในขณะที่กุศลจิตเกิดนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ควรที่จะพิจารณาเป็นลำดับขั้น เช่น ในวันหนึ่ง ๆ มีการให้ท่านมีการสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น จะสังเกตเห็นลักษณะของหิริและโอตตปปะในขณะนั้นได้ไหม เพราะว่าการสะสมอุปนิสัยที่จะเป็นผู้สละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่น หรือว่าทางกาย ทางวาจา เป็นผู้สงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่นก็จริง แต่ในขณะนั้นมีการเคารพตนเองเป็นเหตุใกล้หรือเปล่า หรือว่ากุศลจิตเกิดแล้วโดยไม่ทันคิด ไม่ทันนึกอะไรเลย

การที่จะเข้าใจ หรือหยั่งถึงลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นเจตสิกแต่ละประเภทที่เกิดร่วมกัน บางครั้งลักษณะของสภาพเจตสิกใดปรากฏ ก็พอที่จะสังเกตเห็นลักษณะของสภาพเจตสิกนั้นได้ และถ้าในขณะนี้ ท่านผู้หนึ่งผู้ใดจะให้วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดแก่ผู้อื่น ก็อาจจะเห็นลักษณะของหิริเจตสิกและโอตตปปะเจตสิก

เพราะฉะนั้น ถ้าขณะใดที่เกิดความละอายต่ออกุศลธรรม ละอายต่อบาป ขณะนั้นก็พอที่จะเห็นลักษณะของหิริ แต่ไม่ใช่หมายความว่าทุกครั้งที่ถูกสลจิตเกิดขึ้นเป็นไปจะเห็นลักษณะของหิริและโอตตปปะเจตสิก เช่น ในขณะที่สละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่นโดยที่ไม่ได้พิจารณาถึงความเคารพตน หรือการเกรงกลัวบาป ซึ่งเป็นโอตตปปะ แต่ขณะนั้นก็มีทั้งหิริเจตสิกและโอตตปปะเจตสิกเกิดร่วมด้วยแล้ว

แสดงให้เห็นว่า ขณะใดที่มีการพิจารณา ขณะนั้นก็พอที่จะเห็นลักษณะของหิริ แต่ขณะใดก็ตามซึ่งแน่นอนที่สุด คือ ที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นหิริเจตสิกและโอตตปปะเจตสิกต้องเกิด

ในขณะที่วิริตฺตจตุรจิต ซึ่งเป็นชีวิตประจำวันเหมือนกัน การไม่ฆ่า การไม่เบียดเบียนประทุษร้ายผู้อื่น การไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนด้วยกายและวาจา ในขณะนั้นต้องมีหิริเจตสิกและโอตตปปะเจตสิกเกิด แต่ขณะนั้นคิดถึงอะไรหรือเปล่า ขณะที่กำลังวิริตฺตจตุรจิตจะคิดว่า มีความเคารพตนเอง หรือว่ามีการเคารพผู้อื่นหรือเปล่า ถ้าไม่คิด ก็ไม่เป็นไร แต่ในขณะนั้นก็มี ความละอาย และมีความเกรงกลัวอกุศล จึงไม่กระทำทุจริต

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ปลวกขึ้นบ้านท่าน ท่านก็บอกว่า ท่านเกลียดปลวก แต่ท่านไม่ฆ่าปลวกที่ขึ้นบ้านท่าน ไม่ใช่ว่าท่านจะรักปลวกจึงไม่ฆ่า หรือไม่ใช่ว่าท่านจะไม่รังเกียจ แต่ในขณะที่เห็นปลวกท่านใช้คำว่า ท่านเกลียดปลวก แต่ท่านไม่ฆ่าปลวก เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นได้ถึงระดับขั้นของหิริและโอตตปปะ ขณะที่ไม่ฆ่า ละอายต่ออกุศลธรรม ละอายต่อบาปที่จะฆ่า และในขณะนั้นก็มี ความเกรงกลัวบาป คือ การฆ่าด้วย จึงไม่ฆ่า ขณะนั้นใครจะไปบังคับให้ท่านฆ่า ท่าน

ก็ไม่ช้า แต่ท่านไม่ได้เมตตาปลวก เพราะว่าในขณะนั้นรังเกียจ ในขณะนั้นท่านบอกว่า ท่านเกลียดปลวก

เพราะฉะนั้น ทุกท่านพิจารณา ถ้าท่านเห็นปลวกเดินอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ความรู้สึกของท่านจะเป็นอย่างไร สภาพของจิตย่อมเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย ถ้าเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ได้สะสมเมตตา มาพอที่จะเกิดความเมตตา ย่อมไม่มีปัจจัยที่จะทำให้จิตเป็นกุศลเมตตาในขณะนั้น แต่จะมีกุศลจิตระดับขั้นที่เกิดหิริ ละอายต่อบาป และกลัวต่อบาป จึงทำให้ไม่ช้าได้ แต่แม้กระนั้นในขณะนั้นใจก็ยังไม่ได้เกิดเมตตา เพราะว่าขณะนั้นรู้สึกเกลียดปลวก

เป็นชีวิตจริง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดง ๔๕ พรรษา เพื่อเกื้อกูลให้ผู้ที่ได้ศึกษา ซึ่งไม่ใช่ศึกษาเฉพาะตำรา แต่ศึกษาสภาพธรรมแต่ละขณะที่เกิดกับท่านตามความเป็นจริงให้เข้าใจถูกต้อง หรือแม้แต่ในขณะที่เกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้นก็มีหิริเจตสิกเกิดร่วมด้วย มีโอตตปปะเจตสิกเกิดร่วมด้วย ในขณะนั้นจะมีการพิจารณาถึงการเคารพตน หรือการเคารพผู้อื่นไหม ไม่จำเป็น ไม่พิจารณาก็ไม่พิจารณา แต่มีเหตุปัจจัย คือการสะสมของกุศล เช่น สติปัฏฐานที่ได้อบรมเจริญแล้วเป็นปัจจัยทำให้เกิดระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ซึ่งลักษณะของหิริเจตสิกก็ต้องเป็นสภาพที่ละอายต่อบาป หรือละอายต่อกุศล และลักษณะของโอตตปปะเจตสิก ก็ต้องเป็นสภาพที่เกรงกลัวอกุศล จึงได้ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

การที่จะเกิดหิริโอตตปปะ ควรจะเป็นชีวิตประจำวัน ไม่ใช่เพียงแต่รู้ลักษณะของหิริ ลักษณะของโอตตปปะ และเพิกเฉยต่อการที่จะพิจารณาว่า วันนี้มีหิริโอตตปปะเพิ่มขึ้นในอกุศลธรรมบ้างหรือยัง เช่น ในขณะที่ยังไม่พอใจเป็นอกุศล ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีอาการทางกาย ทางวาจา แต่ถ้าสติเกิดระลึกได้ และรู้ว่าในขณะนั้นจิตเศร้าหมองไม่พอใจเป็นอกุศลเพราะอะไร เพราะคิดไม่ดี

๑๕๖๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑

วันหนึ่ง ๆ ที่จะเกิดความทุกข์ เป็นเพราะความคิด สิ่งที่เราเห็นทางตากระทบกับ จักขุปสาทและดับไป ถ้ารู้ตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขณะนั้นก็ไม่เดือดร้อน ทางหูเสียงกระทบหู เกิดโสตทวารวิจิตรได้ยิน มีภวังคจิตคั่น มโนทวารวิจิตรจะเรารู้อารมณ์เดียวกันกับโสตทวารวิจิตร คือ มีเสียงนั้นเป็นอารมณ์ และมีภวังคจิตคั่น หลังจากนั้นหิริจะเกิดใหม่ คือ การคิดในสิ่งที่เห็นบ้าง ในสิ่งที่ได้ยิน บ้าง ด้วยโยนิโสมนสิการ คือ คิดด้วยเมตตา หรือคิดด้วยกรุณา หรือคิดด้วยมุทิตา หรือคิดด้วยอุเบกขา เพราะถ้าเป็นไปในทางกุศลจะไม่เดือดร้อนเลย และขณะที่ เกิดเมตตา ก็เพราะหิริโศตตปปะเกิดเห็นโทษของการที่จะพยายาบท ผูกโกรธ ขุ่นเคือง ไม่แช่มชื่นในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดง ทรงแสดงไว้โดยละเอียดจริง ๆ เพื่อให้ระลึก ได้ เพื่อให้สาวกเป็นผู้ที่ฟังและพิจารณา และน้อมประพฤติปฏิบัติตามด้วย

บางท่านก็ดี้อ แต่การดี้อก็มี ๒ อย่าง ถ้าท่านดี้อด้วยอกุศล คือ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่า กุศลดีกว่าอกุศล และขณะที่จิตเมตตา หรือกรุณา หรือมุทิตา หรืออุเบกขา ย่อมดีกว่าขณะที่ไม่เมตตา ไม่กรุณา ไม่มุทิตา และไม่อุเบกขา แต่อย่างไร ๆ ท่าน ก็ไม่ยอมที่จะเปลี่ยนความคิด ถ้าเพียงแต่คิดว่า กุศลดีกว่าแน่ แต่ยังไม่ทำได้ ก็ยังดีกว่า ไข้ไหม

แต่ทั้ง ๆ ที่รู้ว่ากุศลดีกว่า ยังไม่ยอมที่จะตั้งต้นทำ ซึ่งความจริงความตาย ทุกขณะหมายความว่าถึงแต่ละขณะที่เกิดขึ้นและดับไป ถ้าทุกคนพร้อมที่จะตั้งต้นใหม่ เกิดใหม่ทุกขณะ เพราะว่าขณะก่อน ๆ ก็เป็นโยนิโสมนสิการ ไม่ได้เป็นประโยชน์ แก่ใครเลย เพราะฉะนั้น ถ้าจะเกิดใหม่ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วยการโยนิโสมนสิการ

มีความคิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็ยังเป็นหนทางทำให้หิริและโอตตปปะในวันหนึ่ง ๆ เพิ่มขึ้นมากได้ มีความละอายที่มีกายซึ่งทำความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น มีความละอายที่มีวาจาไม่ไพเราะซึ่งทำให้คนอื่นขุ่นเคือง หรือทำให้คนอื่นไม่สบายใจ นี่ต้องเป็นสภาพธรรมที่เป็นโสภณธรรมเท่านั้น ที่จะกระทำกิจของโสภณธรรมนั้น ๆ

บางท่านก็ดีย่ออีกอย่างหนึ่ง ท่านใช้คำว่า ดื้อ แต่ความจริงท่านดื้อที่จะไม่เป็นอกุศล เพราะรู้ว่ากุศलय่อมดีกว่า เพราะฉะนั้น ถึงแม้จะมีสิ่งที่ชักชวนหรือจูงใจให้คิดในทางที่เป็นอกุศล ให้เข้าใจผิดในทางที่เป็นอกุศล ท่านก็ไม่คล้อยตาม เพราะท่านเป็นผู้ที่มั่นคงในกุศล เพราะฉะนั้น ท่านจะใช้คำว่า ดื้อ ก็แล้วแต่ตัวท่านที่ท่านบอกว่าท่านดื้อ แต่ถ้าท่านดื้อในทางกุศล คือ ดื้อที่จะไม่เป็นอกุศล ก็เป็นสิ่งที่ควรสรรเสริญ

โดยเฉพาะท่านที่จะอบรมเจริญปัญญา ไม่ควรลืมบารมี ๑๐ และจะขาดข้อหนึ่งข้อใดไม่ได้ คือ ทานบารมี ๑ ศีลบารมี ๑ เนกขัมมบารมี ๑ ปัญญาบารมี ๑ วิริยะบารมี ๑ ขันติบารมี ๑ สัจจะบารมี ๑ อธิษฐานบารมี ๑ เมตตาบารมี ๑ อุเบกขาบารมี ๑ ถ้าไม่ครบ ก็ยังอีกไกล

ทั้ง ๆ ที่ไม่อยากมีอกุศลเลย แต่ลืมนึกว่า ชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ที่จะเป็นผู้ที่ขัดเกลากิเลส นอกจากทาน ศีล เนกขัมมะ ซึ่งในขณะที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเพื่อประจักษ์แจ้งในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็เป็นเนกขัมมะด้วย จะต้องอาศัยวิริยะ ความเพียร ขันติ ความอดทน สัจจะ ความจริง อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น และยังต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยเมตตาและอุเบกขาด้วย

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ทุกข์เพราะความคิดที่เป็นอกุศล แต่หิริโอตตปปะเป็นธรรมเครื่องคุ้มครองโลกที่จะทำให้ไม่เดือดร้อนทั้งกาย วาจา ใจ เพราะว่าหิริเป็นสภาพที่ละอายรังเกียจอกุศลธรรม และโอตตปปะก็เป็นสภาพธรรมที่กลัวบาปกลัวอกุศลธรรม เพราะฉะนั้น ขณะใดที่กุศลจิตเกิด แม้ว่ากุศลจิตแต่ละครั้งที่เกิดไม่มีใครสามารถรู้ลักษณะของโสภณเจตสิกแต่ละประเภทที่เกิดในขณะนั้นก็ตาม

แต่เจตสิกที่เป็นโสภณสาธารณเจตสิกก็ต้องเกิดขึ้นกระทำกิจการงานของตน มิฉะนั้นขณะนั้นเป็นกุศลจิตไม่ได้

ต้องเข้าใจลักษณะของhiriและโอตตปปะว่า ไม่ใช่เป็นขณะที่ต้องแสดงกิริยาอาการรังเกียจ เพราะว่าเป็นเรื่องของจิตใจ และสำหรับโอตตปปะนั้นก็ไม่ใช่ความรู้สึกกลัวอกุศลแบบกลัวด้วยความไม่สบายใจ เพราะขณะใดเป็นความไม่สบายใจขณะนั้นเป็นอกุศลจิต เป็นโหมนัสเวทนาที่เกิดกับจิต เพราะฉะนั้น ยากที่จะรู้ลักษณะของเจตสิกแต่ละประเภทเพียงด้วยคำที่ใช้ แต่ต้องพยายามเข้าถึงความหมายว่า hiriก็ดี โอตตปปะก็ดี เป็นโสภณสาธารณะ เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่ถอยจากอกุศลธรรม ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ ทุกชีวิตเต็มไปด้วยอกุศล บางท่านจะสังเกตเห็นได้เวลาที่กุศลจิตเกิดแทรกอกุศล ไม่ใช่ว่าเป็นกุศลอยู่ตลอดเวลาและอกุศลจิตเกิดแทรก

พิจารณาดูก็ได้ว่า ท่านคิดอย่างไร บางท่านอาจจะคิดว่า ท่านเป็นปกติและก็เกิดมีอกุศลแทรกอย่างมากมาย แต่ควรเข้าใจให้ถูกต้องว่า ตามความเป็นจริงแล้วต้องเป็นอกุศลอยู่เป็นประจำ ไหลซึมไปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และเมื่อเป็นสภาพที่ไหลซึม ย่อมไม่ปรากฏลักษณะให้รู้ชัด เพราะฉะนั้นจึงเข้าใจว่าไม่มีอกุศล จนกว่าบางวันเกิดความกระวนกระวาย กระสับกระส่าย ความเดือดร้อน ความไม่สบายใจ ก็คิดว่าขณะนั้นแหละมีอกุศลเกิดแทรก แต่ตามความเป็นจริงแล้ว วันหนึ่ง ๆ กุศลเกิดแทรกอกุศล

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ในขณะที่ฟังพระธรรม ในขณะนี้ในช่วงของกุศลจิตแต่ย่อมจะมีบางวาระที่อกุศลจิตเกิดแทรกได้ตามเหตุตามปัจจัย และถ้าไม่ใช่ในขณะที่เป็นไปในบุญญกิริยาวัตถุ คือ ไม่ใช่ในขณะที่เป็นไปในทานบารมี ในศีลบารมีในความสงบของจิตบ้าง ในการเจริญสติปัฏฐานบ้างแล้ว ขณะนั้นต้องเป็นอกุศลซึ่งกุศลจิตเกิดแทรกในบางวาระ

สำหรับผู้ที่เคยเป็นคนกล้าหาญ หรือเคยเก่งในอกุศลธรรม ซึ่งก่อนที่จะได้ฟังพระธรรม ก็มีความพอใจในความกล้าหาญในความเก่งที่เป็นอกุศลเพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่เมื่อรู้ว่าเป็นอกุศล และhiriโอตตปปะเกิดขณะไหน

ขณะนั้นก็จะถอยกลับจากอกุศลที่เคยเข้าใจว่ากลัวหาญ ที่เคยเข้าใจว่าเก่งกล้าสามารถ แต่เป็นไปในทางอกุศลทั้งหมด หิริโอตตัปปะจะเกิดละอายและกลัวอกุศลธรรมนั้น เพราะฉะนั้น ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นหิริเจตสิกและโอตตัปปะเจตสิกก็เป็นสภาพที่ถอยจากอกุศล

ผู้ที่ระดับกิเลส หรือเพียรพยายามที่จะอบรมเจริญปัญญา จะต้องเป็นผู้ที่ตรงและเริ่มรู้จักตัวเองในชีวิตประจำวันตามความเป็นจริง เพราะว่าหิริเจตสิกและโอตตัปปะเจตสิกก็เกิดขึ้นเป็นไปในชีวิตประจำวันนั่นเอง เพราะฉะนั้น การที่จะคุ้นเคยกับลักษณะของสภาพเจตสิกประเภทใด ๆ ก็ตาม จะต้องพิจารณาถึงความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนด้วยความเป็นผู้ตรงที่จะพิจารณาว่า เมื่อหิริโอตตัปปะจะเกิดย่อมเกิดขึ้นเป็นไปในบุญญกิริยาวัตถุในชีวิตประจำวันนั่นเอง ซึ่งควรที่จะได้พิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ตั้งแต่ในเรื่องของทาน

เรื่องของการที่จะพิจารณาให้เห็นหิริโอตตัปปะ ก็พิจารณาได้แม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก่อน เพราะว่ายังไม่มีผู้ใดที่สามารถจะสละได้อย่างใหญ่อย่างบรรพชิตทั้งหลาย หรืออย่างผู้ที่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉทแล้ว เพราะฉะนั้นในชีวิตประจำวันของแต่ละคนที่จะเข้าใจหิริเจตสิกและโอตตัปปะเจตสิก ก็พิจารณาได้แม้ในเรื่องของการทานในวันหนึ่ง ๆ จากทานเล็ก ๆ น้อย ๆ ภายในบ้าน ถ้ามีผู้ทำงานให้ในบ้าน ก็ควรพิจารณาว่า ได้สละแม่อาหารรสอร่อยให้คนในบ้านบ้างเป็นประจำหรือเปล่า

นี่เป็นสิ่งที่ทำให้พิจารณาเห็นหิริและโอตตัปปะได้ ถ้าเป็นคนที่ดีในรสอาหารและไม่สละให้บุคคลอื่นเลย และยังไม่เห็นด้วยว่าในขณะนั้นเป็นอกุศลจิตที่มีความตระหนี่ มีความหวงแหน มีความเห็นแก่ตัว มีความพอใจในรสจนสละไม่ได้ แต่ถ้าเกิดระลึกได้ว่า ในขณะนั้นเป็นอกุศล ควรจะมีเมตตา และมีการสละแบ่งปันให้หิริก็เกิด คือ เริ่มละอายในอกุศลคือความตระหนี่ หรือความเห็นแก่ตัว หรือความติดในรส

อย่างบางท่าน ท่านบอกว่า ท่านเดินผ่านคนขอทาน ท่านไม่ให้ ผ่านไปแล้ว ท่านก็เกิดหิริได้ว่า ควรที่จะเกิดกุศลแทนอกุศล เพราะที่ไม่ให้นั้นเนื่องจากได้ข่าวว่า ขอทานมีเงินมาก บางคนมีเงินฝากธนาคาร เพราะฉะนั้น ในขณะที่นั้นก็เป็นอกุศลจิต ที่ไม่คิดจะให้ แต่หลังจากที่ได้ฟังธรรมและเข้าใจเรื่องของหิริโอตตัปปะก็ยิ่งเกิดระลึกได้ มีความละอายที่ไม่ได้ให้ในขณะที่นั้น แต่ก็มีเหตุผล คือ ยังเป็นผู้ที่พิจารณาแล้วไม่ ให้ไม่ใช่ด้วยความต้องการที่จะไม่ให้ คือ ไม่ให้เพราะพิจารณาเห็นว่า ผู้ที่ขอบางคนเป็น ผู้ที่มีเงินมากแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นบุคคลอื่นซึ่งสมควรที่จะช่วยเหลือ ท่านผู้นั้น ก็คงเกิดหิริโอตตัปปะ ถอยกลับจากอกุศล และสงเคราะห์ช่วยเหลือคนที่ควรช่วย

เพราะฉะนั้น ในการกระทำบางซึ่งอย่างดูเหมือนว่าเป็นอกุศล แต่ถ้าขณะนั้น เป็นไปด้วยโยนิโสมนสิการ พิจารณาด้วยความถูกต้อง ขณะนั้นก็เป็นกุศลได้

แต่ละบุคคล ไม่มีใครสามารถไปตัดสินขณะจิตในขณะนั้นได้ นอกจากบุคคล นั้นเองเป็นผู้ที่สติเกิดระลึกรู้ ขณะนั้นจริง ๆ เป็นผู้ตรง ไม่เข้าข้างตัวเองเลยว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล แม้คนอื่นจะบอกว่าเป็นกุศล ท่านผู้นั้นก็ต้องทราบว่าเป็นอกุศลต่างหาก เพราะใครจะรู้ดีกว่าตัวท่าน หรือแม้ว่าท่านเป็นกุศล แต่คนอื่นบอกว่า เป็นอกุศล คนอื่นก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้เท่ากับตัวของท่านเอง

ในเรื่องของท่าน การให้ แสดงให้เห็นว่า ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้น เกิดหิริโอตตัปปะ ถอยกลับจากอกุศลที่เป็นความตระหนี่ หรือการไม่สละวัตถุเพื่อที่จะ ช่วยเหลือบุคคลอื่น เพราะฉะนั้น ชีวิตประจำวัน หิริโอตตัปปะจะเกิดเพิ่มขึ้น ๆ เวลาที่ สติเกิด

สำหรับบุญญกิริยาวัตถุที่ ๒ คือ ปัตติทาน การอุทิศส่วนกุศลให้บุคคลอื่น อนุโมทนา

ท่านที่ไม่เคยอุทิศส่วนกุศลเลย ก็เกิดหิริโอตตัปปะที่จะอุทิศส่วนกุศลให้ บุคคลอื่นได้เกิดกุศลอนุโมทนาด้วย ซึ่งแต่ก่อนนี้อาจจะเป็นเพราะไม่สนใจ หรือไม่มี เวลาพอ แต่หิริโอตตัปปะจะเกิดขึ้นทำให้เป็นผู้ที่มีเวลาและเห็นประโยชน์ว่า แม้กุศล

ที่ได้กระทำแล้ว ก็ยังเป็นปัจจัยทำให้ผู้รู้สามารถเกิดกุศลอนุโมทนาด้วยได้ เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นก็ถอยกลับจากการไม่ทำบุญและการไม่อุทิศส่วนกุศล

บางท่านเป็นผู้ที่ละเอียด เวลาที่ท่านต้องการทำกุศลให้บุคคลหนึ่งบุคคลใด และให้ท่านผู้นั้นอนุโมทนา ท่านก็นำวัตถุปัจจัยที่ท่านจะทำกุศลไปให้ท่านผู้นั้นดูด้วย เช่น ท่านจะถวายตะเกียงแก่พระภิกษุ เพื่อบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่ท่านต้องการให้อนุโมทนา อาจจะเป็นผู้ที่ท่านเคารพนับถือ ท่านก็นำวัตถุปัจจัยนั้นไปให้ดู ไปให้เห็น ไปให้ชื่นชมยินดี และให้อนุโมทนาด้วย

เพราะฉะนั้น เรื่องของแต่ละบุคคล ก็เป็นเรื่องความละเอียดของจิตใจ ซึ่งมีความแยบคายที่จะทำให้กุศลของบุคคลอื่นเกิดได้ และทั้งหมดนี้ก็ต้องเป็นเพราะ หิริโอตตปปะด้วย

ผู้ฟัง เวลามาฟังธรรม คิดว่าได้บุญได้กุศล ก็เคยคิดจะแผ่ส่วนกุศล ให้กับมารดาตามหลักของธรรมว่าควรจะแผ่ส่วนกุศล

ส. ท่านลวงกลับไปหรือยัง

ผู้ฟัง ยังอยู่ แต่เมื่อนึกถึงว่า ในชีวิตประจำวันของท่าน ท่านไม่ค่อยได้คิดถึง ผมเท่าไร นอกจากเวลาท่านได้รับความเดือดร้อนเท่านั้นเอง จิตของเราก็คืออกุศล ก็เลยไม่แผ่

ส. ส่วนใหญ่ท่านผู้ฟังกลับไปแล้วแผ่ส่วนกุศลบ้างหรือเปล่า หรืออุทิศ ส่วนกุศลให้ใครบ้าง หรือให้ท่านผู้นั้นผู้นี้อนุโมทนาบ้างหรือเปล่า มีไหม

ผู้ฟัง ไม่ค่อยมี

ส. ปกติมักจะไม่ว่างทำ เพราะว่าคนในบ้านย่อมทราบที่เราทำอะไรบ้าง อย่างท่านที่มาวัด คนในบ้านก็ทราบว่าวันนี้ท่านไปไหน เพราะฉะนั้น เขาย่อมเกิดกุศล อนุโมทนาได้

ถ. สำหรับที่บ้านก็อาจจะเป็นไปได้ แต่มารดาผมอยู่กันคนละที่

ส. พูดถึงคนในบ้านก่อน หรือถ้าเขาจะไม่อนุโมทนา เขาก็ไม่อนุโมทนา ทั้ง ๆ ที่รู้ เพราะฉะนั้น เรื่องของกุศลไม่ใช่ขึ้นอยู่กับผู้ที่อุทิศส่วนกุศลให้ แต่ขึ้นอยู่กับ

ผู้ที่จะอนุโมทนาหรือไม่ด้วย เพราะฉะนั้น เพื่อให้ผู้อื่นมีโอกาส ก็อุทิศส่วนกุศล หรือเป็นผู้ที่ทราบแน่ชัดว่าเขาจะอนุโมทนา ก็อุทิศส่วนกุศลให้ ถ้ารู้แน่ที่ท่านผู้นั้นจะอนุโมทนา แต่ถ้ารู้ว่าท่านผู้นั้นไม่สนใจ บอกหรือไม่บอกก็มีค่าเท่ากัน ก็ขึ้นอยู่กับกุศลของท่านผู้ฟังว่า ท่านจะแบ่งส่วนกุศลให้หรือไม่

ผู้ฟัง ถ้าอย่างนั้นสำหรับที่บ้าน ก่อนจะมาเราควรจะบอกเขาไหม บอกว่า เตียวบ้ายสามโมงนี้ฉันจะได้บุญแล้ว เธอคอยรับไว้ด้วย จะแผ่ไปให้

ส. รับไม่ได้ แต่อนุโมทนาทันทีที่ทราบได้ แต่ก็ขึ้นอยู่กับผู้รู้ด้วย ซึ่งนี่อาจจะเป็นเหตุหนึ่งที่บางท่านไม่อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่สำหรับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ไปแล้ว ควรจริง ๆ เพราะถ้าอยู่ในฐานะที่เมื่อรับอุทิศส่วนกุศลแล้ว อาจจะสามารถพ้นจากผลของอกุศลกรรม และได้รับผลของกุศล ก็ย่อมเป็นไปได้

แต่สำหรับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ทุกท่านก็คุ้นเคยพอที่จะรู้ธัมมัสสาสน์ว่า บุคคลใดจะอนุโมทนาหรือไม่อนุโมทนา เพราะฉะนั้น ก็มีบางท่านซึ่งท่านทำกุศลแล้ว ท่านไม่ได้บอกใคร หรือมีฉะนั้นท่านก็เป็นผู้ที่ไม่ประสงค์ออกนาม เพราะเกรงว่าแทนที่คนอื่นจะอนุโมทนา อาจจะไม่นิมนต์ท่านก็ได้ เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องเฉพาะแต่ละบุคคลจริง ๆ

๑๕๗๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔

บุญญกิริยาวัตถุประการที่ ๓ คือ ปัตตานุโมทนา

นี่เป็นสิ่งที่พิสดารหรือติดปะในจิตใจของท่าน เมื่อทราบว่าบุคคลอื่นทำกุศล ก็ควรที่จะอนุโมทนา ไม่ยากเลย เพราะท่านไม่ได้เห็นเลยว่าต้องกระทำ แต่กุศลนั้นก็สำเร็จไปแล้วด้วยการกระทำของคนอื่น เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้อนุโมทนาในกุศลของบุคคลนั้นจริง ๆ แต่ถ้าขณะใดไม่อนุโมทนา ในขณะนั้น หิริโอตตปปะไม่เกิดแน่นอน ซึ่งขณะนั้นควรที่จะได้พิจารณาว่า เพราะอะไร และน่าที่จะเห็นได้ชัดเจน ถ้าไม่เป็นผู้ที่เข้าข้างตัวเอง เป็นผู้ที่ตรง ก็จะได้ว่า ขณะนั้นอะไรเป็นเหตุให้ไม่อนุโมทนา

อวิชา ความไม่รู้ อหิริกะ ความไม่ละอาย อนัตตปปะ ความไม่กลัว อกุศลธรรม เป็นเหตุให้อกุศลอื่นเกิดร่วมด้วย เช่น วิชา หรือความแข่งดีก็ได้ ความมานะ สำคัญตนต่าง ๆ เหล่านี้ ทันทิที่ไม่อนุโมทนา ควรจะเป็นอนุสติได้แล้ว เตือนให้ระลึกได้ เพราะแม้กุศลที่เกิดขึ้นก็เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ทำให้เห็นสภาพของอกุศลธรรมในขณะนั้น ซึ่งกำลังปรากฏ

ใครที่ไม่เคยเห็นอกุศลก็คงจะบอกว่า เห็นยาก ทางตาในขณะนี้กุศลเกิดได้อย่างไร ทางหูในขณะนี้กุศลเกิดได้อย่างไร แต่เวลาใครทำกุศลแล้วไม่อนุโมทนา เป็นเวลาที่จะเห็นอกุศลได้ชัดเจนว่า ในขณะนั้นเป็นอกุศลธรรมซึ่งเกิดกับตัวท่านที่จะให้สังเกต ให้รู้ชัดได้ว่า ในขณะนั้นไม่สามารถที่จะอนุโมทนาได้ แม้เพียงด้วยกุศลจิตที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา

นี่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นชัดเจนในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง การอนุโมทนา บางครั้งก็เป็นกุศลจิตที่เกิดร่วมกับอุเบกขา และบางครั้งก็เป็นกุศลจิต

ที่เกิดร่วมกับโสมนัส แล้วแต่กาล แล้วแต่เหตุการณ์ ถ้าเป็นกุศลที่กระทำได้ยาก และมีบุคคลหนึ่งบุคคลใดกระทำ ก็เป็นปัจจัยพอที่จะให้จิตของท่านเกิดยินดีด้วย ด้วยความรู้สึกโสมนัสปิติที่ท่านผู้นั้นสามารถกระทำกุศลที่กระทำได้ยาก แต่ถ้าเป็น กุศลทั่ว ๆ ไป เล็ก ๆ น้อย ๆ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่บุคคลที่ห่างไกล หรือเป็นบุคคลที่ ห่างไกลก็ตาม แต่ถ้าเป็นกุศลซึ่งเกิดได้โดยไม่ยาก และท่านเกิดอนุโมทนาได้ อย่างเห็นใครช่วยเหลือใครแม้เพียงเล็กน้อย ก็พอที่จะสังเกตลักษณะของจิตในขณะนั้น ได้ว่า ท่านยินดีด้วยในกุศลของคนนั้นด้วยจิตประเภทไหน ขณะนั้นเป็นอุเบกขาหรือว่า เป็นโสมนัส เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งทุกคนพอที่จะสังเกตเห็นลักษณะของhiri และโอตตัปปะได้ เวลาที่กุศลจิตเกิด

สำหรับบุญญกิริยาวัตถุประการที่ ๔ คือ ศีล

ที่เป็นการทำทางกาย ทางวาจา ก็ย่อมจะเห็นลักษณะของhiriโอตตัปปะ ได้ง่าย ไซ้ใหม่ ในขณะที่เว้นการฆ่าสัตว์ เว้นการถือเอาสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตน เว้นการประพฤติผิดในกาม ซึ่งเป็นไปทางกายขณะใด ขณะนั้นก็เห็นสภาพ ของhiriเจตสิกและโอตตัปปะเจตสิก

สำหรับทางวาจา ขณะใดที่เว้นคำพูดเท็จ คำพูดหยาบคาย คำพูดส่อเสียด คำพูดเพ้อเจ้อ ในขณะนั้นก็เห็นhiriโอตตัปปะได้เหมือนกัน เพราะว่าตามปกติธรรมดา ทางวาจามักจะคล้อยไปในทางอกุศลโดยง่าย เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เกิดวิรติ แม้แต่คำพูดเท็จก็ไม่พูด ในขณะนั้นก็ยังสามารถเห็นลักษณะของhiri ความละอาย ความรังเกียจอกุศลธรรมที่จะพูดเท็จในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เว้นไม่พูดเท็จ ขณะนั้นก็เห็นhiriโอตตัปปะ ขณะใดที่ เว้นคำพูดหยาบคาย ขณะใดที่เว้นคำพูดส่อเสียด ขณะใดที่เว้นคำพูดเพ้อเจ้อ ขณะนั้นก็เห็นกุศลจิต

บางท่านพูดคำไม่จริงง่ายมาก จนเกือบจะเป็นปกติธรรมดา เพราะขาด hiriโอตตัปปะ แต่ควรทราบว่าเป็นขณะนั้นกำลังสะสมอุปนิสัยที่เป็นอกุศลแม้ในเรื่อง เล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งต่อไปเมื่อเป็นเรื่องใหญ่ก็ย่อมจะกระทำได้ง่าย เพราะว่า

เรื่องเล็กน้อย ไม่มีความจำเป็นอะไรเลยที่จะต้องพูดไม่จริง ก็ยังพูด เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นเรื่องใหญ่ ก็จะมีข้ออ้าง หรือมีข้อแก้ตัวที่จะพูด แต่ถ้าเป็นผู้ที่เห็นโทษของ อกุศลทางวาจา ในเรื่องของการเป็นผู้ที่พูดคำเท็จ ก็จะทำให้เกิดหิริและละอายที่จะ ไม่พูดคำที่ไม่จริง

สำหรับวิสุทธิจิตมี ๔ คือ พูดคำเท็จ ๑ พูดคำหยาบคาย ๑ พูดคำส่อเสียด ๑ พูดคำเพ้อเจ้อ ๑

วิสุทธิจิตก็มี ๔ คือ พูดคำจริง ๑ พูดคำอ่อนหวาน ๑ พูดคำไม่ส่อเสียด ๑ พูดคำพอประมาณ ๑

และในเรื่องของวาจา กุศลจะละเอียดขึ้น ๆ เช่น ถึงแม้จะเป็นวาจาที่มี ประโยชน์ในทางโลก แต่ไม่ใช่ประโยชน์ในทางธรรม ก็เป็นเดรัจฉานกถา เพราะฉะนั้น เวลาที่คำนึงถึงประโยชน์ จะต้องเข้าใจให้ชัดเจนละเอียดขึ้นว่า คำพูดใด ๆ ก็ตามที่เป็น ประโยชน์ในทางโลกทั้งหมดซึ่งไม่ใช่ธรรม ไม่เป็นคำพูดที่เป็นทางไปสู่สวรรค์ หรือ มรรคผลนิพพาน คำพูดนั้นทั้งหมด เป็นเดรัจฉานกถา

เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะเว้นวิสุทธิจิตแล้วก็ตาม แต่คำพูดในวันหนึ่ง ๆ พูดในเรื่องของธรรมหรือเปล่า ถ้าพูดในเรื่องของธรรม ในเรื่องของทาน ในเรื่องของศีล ในเรื่องความสงบของจิต ในเรื่องของการเจริญปัญญา ในเรื่องของการละอกุศล ในเรื่องของการเจริญกุศล เมื่อเป็นอย่างนี้จริง ๆ เท่านั้น ทั้งหมดนั้นไม่ใช่เดรัจฉานกถา

วันหนึ่ง ๆ คนที่เกิดมามีอกุศลจิตเป็นพื้น และเมื่อเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดทางตา หรือว่าได้ยินเสียงทางหูก็ตามแต่ อกุศลจิตย่อมเป็นไปตามอารมณ์ที่ปรากฏ วิตกเจตสิก วิचारเจตสิกก็คิดตามสิ่งที่เห็น ตามเสียงที่ได้ยิน แต่จะคิดถูกคิดผิด มากน้อยอย่างไร เป็นกุศลเป็นอกุศลอย่างไร ซึ่งบางครั้งวิตกเจตสิกและวิचारเจตสิก ก็ยังไม่ถึงกับเป็นปัจจัยให้เกิดวิวิญญูรูปที่จะทำให้เกิดเสียงเป็นคำพูดตามความคิด ออกมา เพราะฉะนั้น ก็เป็นแต่เพียงความคิดในใจ แต่ก็เห็นกำลังของอกุศลอีกชั้นหนึ่ง คือ ไม่ใช่เพียงคิดในใจ แต่ยังกล่าวออกมาเป็นวาจาอีกด้วย

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ เรื่องที่จะสังวร เรื่องที่จะระวัง เรื่องที่หิริจะเจริญขึ้น ที่จะมีความละอายรังเกียจอกุศลธรรม และมีความกลัวต่ออกุศลธรรมเพิ่มขึ้น ถ้าพิจารณาคำพูดทางวาจา

อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต โยธาชีวรกรค ข้อ ๑๘๓ ข้อความโดยย่อมีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล วัสสการพราหมณ์ผู้เป็นมหาอำมาตย์ในแคว้นมคธ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันแล้ว นิ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ววัสสการพราหมณ์ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าพเจ้ามีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า

นี่เป็นวิตกวิจารณ์เจตสิกที่กำลังคิดอย่างนั้น จึงเป็นปัจจัยให้มีวจิวิญญูติรูป ทำให้เกิดวาจาอย่างนั้น คือ วัสสการพราหมณ์กล่าวว่า

ข้าพเจ้ามีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ผู้ใดผู้หนึ่งย่อมกล่าวสิ่งที่ตนเห็นว่า เราเห็นอย่างนี้ โทษแต่การพูดนั้นไม่มี ผู้ใดผู้หนึ่งย่อมกล่าวสิ่งที่ตนได้ฟังมาว่า เราได้ ฟังมาอย่างนี้ โทษแต่การพูดนั้นไม่มี ผู้ใดผู้หนึ่งย่อมกล่าวสิ่งที่ทราบทางจุมก ทางลิ้น ทางกายว่า เราทราบอย่างนี้ โทษแต่การพูดนั้นไม่มี ผู้ใดผู้หนึ่งย่อมกล่าวสิ่งที่ตน รู้แจ้งทางใจ (คือ ที่ตนคิด) ว่า เรารู้แจ้งอย่างนี้ โทษแต่การพูดนั้นไม่มี

นี่เป็นความเห็นของวัสสการพราหมณ์

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ เราไม่กล่าวสิ่งที่เห็นทั้งหมดว่า ควรกล่าว และไม่กล่าวสิ่งที่ เห็นทั้งหมดว่า ไม่ควรกล่าว เราไม่กล่าวสิ่งที่ได้ฟังทั้งหมดว่า ควรกล่าว และไม่กล่าว สิ่งที่ได้ฟังทั้งหมดว่า ไม่ควรกล่าว เราไม่กล่าวสิ่งที่ทราบทั้งหมดว่า ควรกล่าว และ ไม่กล่าวสิ่งที่ทราบทั้งหมดว่า ไม่ควรกล่าว เราไม่กล่าวสิ่งที่รู้แจ้งทั้งหมดว่า ควรกล่าว และไม่กล่าวสิ่งที่รู้แจ้งทั้งหมดว่า ไม่ควรกล่าว

ดูกร พราหมณ์ แท้จริง เมื่อบุคคลกล่าวสิ่งที่ได้เห็นอันใด อกุศลธรรม
เจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป เรากล่าวสิ่งที่ได้เห็นเห็นปานนั้นว่า ไม่ควรกล่าว แต่เมื่อ
บุคคลกล่าวสิ่งที่ได้เห็นอันใด อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญขึ้น เรากล่าวสิ่งที่
ได้เห็นนั้นว่า ควรกล่าว

สิ่งที่ได้ฟัง สิ่งที่ได้ทราบ สิ่งที่อยู่แจ้งทางใจ ก็โดยนัยเดียวกัน

ครั้งนั้นแล วัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์ในแคว้นมคธ ขึ้นชมอนุโมทนา
ภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ แล้วหลีกไป ฯ

นี่ก็เป็นหิริโอตตปปะได้ ที่จะได้พิจารณาสิ่งที่เห็น ที่ได้ยิน ที่ได้ทราบทางจุมก
ทางลิ้น ทางกาย และสิ่งที่รู้แจ้งคือคตินึกทางใจว่า สิ่งใดควรกล่าว และสิ่งใด
ไม่ควรกล่าว มิฉะนั้นแล้วหิริโอตตปปะก็จะเป็นธรรมที่ค้ำครองโลก แต่เพราะว่า
หิริละอายต่ออกุศล โอตตปปะกลัวต่ออกุศล จึงเป็นธรรมที่ค้ำครองโลก ไม่ให้
เดือดร้อนทั้งทางกาย ทั้งวาจา และใจ

ไม่มีท่านผู้ใดทราบว่า วัสสการพราหมณ์มีหิริโอตตปปะในขั้นใดและ
ในเรื่องใดบ้าง แต่เมื่อได้ฟังก็ขึ้นชมอนุโมทนาภาสิตของพระผู้มีพระภาค แต่เมื่อ
สิ้นชีวิตแล้ว วัสสการพราหมณ์ก็เกิดเป็นลิงในป่าไผ่ เพราะท่านได้กล่าวคำที่ไม่สมควร
ถึงท่านพระมหากัจจายนะ และไม่มีหิริโอตตปปะที่จะขอโทษ แม้ว่าพระผู้มีพระภาค
จะทรงพยากรณ์ว่า ถ้าท่านไม่ขอให้ท่านพระมหากัจจายนะอดโทษให้จะเป็นลิง
ในป่าไผ่ ท่านก็ให้คนไปปลุกต้อนกล้วย ของกิน ของเคี้ยวของดองไว้พร้อมที่จะไปเกิด
เป็นลิง เพราะว่าหิริโอตตปปะไม่เกิดพอที่จะเห็นโทษของอกุศล

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้ ณ พระวิหารเวฬุวันเมื่อ ๒๕๐๐ กว่าปี
มาแล้ว ก็ยังเป็นโอวาทที่พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณาเตือนพุทธบริษัท ผู้ที่ยัง
ไม่เกิดหิริโอตตปปะในเรื่องใดให้พิจารณา ให้เห็นการที่ควรเพิ่มหิริโอตตปปะขึ้น
ในชีวิตประจำวัน แต่ก็ไม่มีใครรู้อกุศลของแต่ละคนว่า จะเกิดมีกำลังขึ้นมาขณะไหน
หรือว่าเกิดจะเป็นผู้ที่ว่าง่าย อ่อนโยน พร้อมที่จะเกิดหิริโอตตปปะในอกุศลในขณะใด

สำหรับบุญญกิริยาวัตถุประการที่ ๕ คือ อปายนนะ ความอ่อนน้อมต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อม

นี่ก็เป็นการกระทำทางกายที่ย่อมจะเห็นสภาพของหิริโอตตปปะได้ เพราะว่าในขณะที่เกิดความรังเกียจ ละอายอกุศล และความกลัวอกุศล ขณะนั้นจิตจะอ่อนน้อม เคารพในคุณธรรมของผู้ที่ควรเคารพ ไม่เป็นผู้ที่กระด้างไม่อ่อนน้อม ไม่อ่อนโยน ซึ่งย่อมไม่เป็นที่รักของใคร ๆ

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะพิจารณาเห็นได้ว่า ผู้ที่เป็นที่รักของใคร ๆ ผู้นั้นเป็นผู้ที่อ่อนน้อม แต่ผู้ที่ไม่เป็นที่รัก เป็นผู้ที่แข็งกระด้าง ไม่อ่อนโยน ซึ่งอาการที่แข็งกระด้างนั้น ถ้าขณะนั้นไม่พิจารณาจิตใจอาจจะไม่ทราบว่าเป็นผู้ที่สะสมมาในความสำคัญตน บางคนอาจจะคิดว่าตนเองเป็นคนเก่ง เป็นคนมีความสามารถ จึงไม่สนใจในบุคคลอื่นก็เป็นได้

ในขณะที่ไม่สนใจในบุคคลอื่น และยังขาดการพิจารณาว่า ในขณะนั้นมีความสำคัญในตนเองหรือเปล่า ฉะนั้น ตราบใดที่ยังไม่เห็น หิริโอตตปปะก็ไม่เกิด แต่เมื่อใดเห็นจึงรู้ว่า ขณะนั้นแม้แต่ความเก่งในความสามารถ หรือความสำคัญตนนั้นก็เปื้อนอกุศล ซึ่งอาจจะมือกุศลอื่นเกิดร่วมด้วย เช่น เมื่อมีความสำคัญตนก็จะเป็นเหตุให้เกิดความลบหลู่คนอื่นโดยที่ไม่รู้ตัวก็ได้ หรืออาจมีการตีเสมอบุคคลอื่นเพราะเห็นว่าตนเองก็มีความสามารถ หรือเมื่อมีความสามารถแล้วก็เลยแข่งดีกับคนอื่น ซึ่งก็มีความสามารถด้วย หรืออาจไม่พอใจเวลาที่บุคคลอื่นมีความสามารถมากกว่าตน ซึ่งความไม่พอใจเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ จะเป็นความขุ่นเคืองใจที่จะเป็นความผูกโกรธ ทำให้มีความโกรธเกิดขึ้นได้โดยง่าย หรือถ้าคิดถึงบุคคลที่ไม่พอใจก็โกรธขึ้นมาอีก และโกรธต่อไปอีกนาน ในขณะนั้นทั้งหมด หิริโอตตปปะไม่เกิด

เพราะฉะนั้น เพียงกายก็เตือนตัวเองได้ใช่ไหมว่า ขณะไหนที่อ่อนน้อม อ่อนโยน ขณะนั้นก็เห็นลักษณะของหิริโอตตปปะ ซึ่งเป็นสภาพที่มีความเคารพ ในคุณธรรมของบุคคลอื่น ขณะใดที่เกิดกายวาจาแข็ง ขณะนั้นก็พอที่จะรู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นอหิริกะและอนิตตปปะ

บางท่านอาจจะรู้สึกเบื่อ หรือรำคาญ คล้าย ๆ กับเป็นเรื่องที่ฟังดูน่ารำคาญ ที่จะพูดถึงแต่เรื่องของกุศลธรรม ทำไมไม่พูดถึงเรื่องดี ๆ อย่างเรื่องของกุศลบ่อย ๆ แต่ให้ทราบว่า ทุกคนมีกุศลเป็นประจำ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่รู้ตัว เห็นกุศลของคนอื่นนี้ เห็นง่าย แต่เห็นกุศลของตนเองเห็นยาก กุศลของตัวเองอภัยง่าย แต่กุศลของคนอื่นไม่ได้อภัยง่ายอย่างที่อภัยให้กุศลของตนเองเลย เวลาที่ทำอะไรผิดก็รู้สึกว่าการทำผิดเท่านั้นก็เลิกโกรธแล้ว ไซ้ใหม่ แต่ถ้าคนอื่นทำผิด โกรธไปอีกนาน อาจจะเป็นเดือน เป็นปี หรืออาจจะเป็นตลอดชีวิตก็ได้

เพราะฉะนั้น ยิ่งเห็นกุศลของตนเองมากเท่าไร ละเอียดขึ้นเท่าไร บ่อยเท่าไร ย่อมเป็นทางที่จะให้รู้จักตัวเองมากเท่านั้น แต่ถ้าพูดถึงเรื่องกุศลของตนเอง อาจจะเป็นทางที่ทำให้เกิดกุศลคือความสำคัญตนได้ เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่พิจารณา ประโยชน์ของธรรมแล้ว ก็คิดว่า พุดเรื่องกุศลของตัวเองจะดีกว่าไหม จะได้เตือน ตัวเองไปในตัวให้คนอื่นได้รับทราบด้วยว่า ตัวเองยังมีอะไรที่ไม่ดี ซึ่งคนอื่นอาจจะ คิดว่าเป็นผู้ที่ดีมาก แต่คนอื่นย่อมไม่รู้ในกุศลของท่าน นอกจากตัวท่านเอง

ถ้าได้พูดถึงกุศลของตัวเองบ้าง หรือบ่อย ๆ และยอมรับความจริงว่า เป็นกุศลที่จะต้องขัดเกลา ก็ย่อมทำให้ขัดเกลาได้ง่ายขึ้น แต่ก็ต้องพิจารณาว่า วันหนึ่ง ๆ เริ่มอยากจะพุดเรื่องกุศลของตัวเองบ้างหรือยัง หรือยังคงอยากจะพุด แต่เรื่องกุศลของตนเองเท่านั้น

